

Ν Ε Ο Σ
Ε Λ Λ Η Ν Ο Μ Ν Η Μ Ω Ν

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ.

**Ἐξιώθη τοῦ Ζαπτείου βραβείου ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου
πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.*

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Α. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
1916

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ¹

Εὐλογον καὶ σκοπιμωτάτην, νομίζω, θὰ εὕρωσι πάντες τὴν περὶ τῶν ἑθνικῶν ἑορτῶν ἀπόφασιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, καθ' ἣν τὸ ἐξῆς πλὴν τῆς 2ῆς Μαρτίου, ὅτε θὰ ἐκφωνηθῆται λόγος πανηγυρικὸς, ἐπὶ τῇ ἐνώσει τῆς Ἑπτανήσου, τῇ ὀριστικῇ ἀναβιδάσει τῆς ἐλληνικῆς σημαίας ἐν Κρήτῃ καὶ τῇ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἰωαννίνων θάναγινώσκονται εἰδικαί μελέται, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ παρελθὸν καθ' ὅλου τῶν περὶ ἧν ὁ λόγος ἐλληνικῶν χωρῶν, ἃς ἠτύχησαμεν νὰ ἴδωμεν συμπεριλαμβανόμενας εἰς τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον. Πράγματι πᾶς μὲν λόγος πανηγυρικὸς, ὅσον ἐπιτυχῆς καὶ ἂν ἦτο, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξεικονίσῃ προσηκότως τὴν ἀφθικτον χαρὰν τῆς ἐπανόδου πεφιλημένων τέκνων εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς, δὲν θὰ κατιώρθονεν ἢ ἀσαφεῖ μόνον νὰ δώσῃ ἰδέαν, ἀμυδρὰν μόνον νὰ ποτυπώσῃ εἰκόνα τοῦ δακρυγέλωτος ἐκείνου τῆς ἀγαλλιάσεως καὶ τῶν ἀμοιβαίων ἐνθουσιωδῶν ἀσπασμῶν τοῦ πλήθους ἐν τε ταῖς λειψόροις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ταῖς πλατείαις τῶν ἐλευθερομένων χωρῶν κατὰ τὰς μεγάλας ἡμέρας τῆς ἀπολυτρώσεως, ὡς ἐν ἄλλῃ πανηγύρει Πάσχα χαρμωσύνου μετὰ μακρὰν καὶ στυγνὴν τοῦ ἔθνους νηστείαν. Δὲν θὰ δυνηθῆ κανεὶς νὰ ἀναπαραστήσῃ, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, τὴν φρενίτιν ἐκείνην τὴν καταλαβοῦσαν τὰ πλήθη ἐπὶ τῇ ἀσπασίῃ ἀγγέλματι τῶν μεγάλων νικῶν, ὅτε οἱ θριαμβευταὶ, διατρέχοντες τὴν ὁδὸν Σταδίου ἐξαλλοὶ, ἐκφρονες, ἀκράτητοι, μετέδιδον τὰ εὐφρόσυνα ἐπινίκια καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ψυχρὸν ἀνδριάντα τοῦ

¹ Ἀνεγνώσθη ἐν περιλήψει ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσῶ, ἑορτάζοντας τὴν ἄλωσιν τῶν Ἰωαννίνων τῇ 20 Φεβρουαρίου 1916.

Κολοκοτρώνη, φανταζόμενοι, ὅτι θὰ ἴδωσιν οἶονε! συμμετόχον τῆς πανελληνίου χαρᾶς ὀρθούμενον ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ τοῦ ἵππου τὸν τουρκομάχον Γέρον τοῦ Μοριά.

Ἄλλ' ἂν πᾶς λόγος πανηγυρικός θὰ εἶνε κατ' ἀνάγκην κατώτερος τῶν αἰσθημάτων τῶν συνδονούντων ἐν τοιαύταις ἡμέραις τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν, μελέται εἰδικαί περὶ τῶν ἠυγατέρων ἐκείνων τῆς πατρίδος, ἔσαι ἀπετίναξαν διὰ τῶν ὅπλων τῶν ἥρωικῶν αὐτῆς τέκνων τὸν μακράκιονα τῆς δουλείας ζυγόν, θὰ συνηθῶσιν ἀπὸ παντοίας ἀπόψεως νὰ φωτίσωσιν ἡμᾶς περὶ τῶν τυχῶν αὐτῶν ἐν τῷ παρελθόντι καὶ τῆς παρούσης αὐτῶν καταστάσεως. Οὕτω δὲ θὰ καταστήσωσιν εἰς ἡμᾶς ἐτι ἀγαπητοτέρας τὰς νέας ἀδελφάς, πρὸς ἃς συνδέουσιν ἡμᾶς μακρῶν αἰώνων ἐλπίδες καὶ πόθοι καὶ δάκρυα, ἔταν καλλίτερον διδασκῶμεν τὰ κατ' αὐτάς καὶ αἰσθανθῶμεν βαθύτερον ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν καὶ τὰ παθήματα ἐν τῷ παρελθόντι, τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος καὶ τοὺς περὶ τοῦ μέλλοντος πόθους, καὶ γείνωμεν ἐπιγνώμονες τῶν κατὰ τὰ πολύτιμα ταῦτα ἐθνικὰ κειμήλια, ἅτιν' ἀπέδωκεν εἰς ἡμᾶς ἡ θεία πρόνοια καὶ τῶν ἡμερῶν ὅπλων ἡ νίκη.

Ἀνατεθείσης μοι δὲ τῆς ἐγκαινιάσεως τοῦ τοιοῦτου ἑορτασμοῦ ἐπὶ τῆ αὐρινῆ, ἐπετέλω τῆς ἐνδόξου ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, ἐξέλεξα ὡς θέμα τὰ κατὰ τὴν παιδεῖαν ἐν Ἰωαννίνοις ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας, ἅτινα θέλω διεξέλθει σήμερον ἐντὸς τῶν ὁρίων ἐκείνων, ἅτινα ἐπιτρέπει περίληψις ὠριαία.

Δὲν ἔχει χωρισθῆ ἀκόμη ἐπὶ βάσεως γεωγραφικῆς ἢ ἐξέλιξις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, ὅπως ἴδωμεν τί συνεισήνεγκον εἰς τὴν ἐλληνικὴν παιδεῖαν πλὴν αὐτῆς τῆς βασιλευούσης, ἣτις, ὡς εἶκός, πρωτοστατεῖ καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ καὶ ἔχει τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, ἐκάστη τῶν λοιπῶν ἐλληνικῶν χωρῶν. Ἄλλ' ἂν ἐγίνετο τοιαύτη τις μελέτη, θὰ παρουσιάζετο τὸ φαινόμενον ἐλαχίστης, οὐδαμινῆς συμμετοχῆς τῆς ὅλης Ἠπείρου εἰς τὸ παιδευτικὸν τοῦτο ἔργον. Μόλις που δύναται νὰ γείνη λόγος περὶ γραμμάτων ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὴν ὑπερχιλιετὴ περίοδον πρὸ τῆς εἰς τοὺς Τούρκους ὑποδουλώσεως τῆς χώρας, καὶ ταῦτα ἓνα περίπου αἰῶνα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς τουρκοκρατίας, καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἠπειρος ἐδεσπόζετο ὑπὸ τοῦ οἴκου τῶν παλατιῶν κομίτων Κεφαλληνίας Ὀρσίγη ὡς νο-

μίμου δῆθεν διαδόχου τῶν δεσποτῶν Ἀγγέλων. Καὶ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ οἴκου ἐκείνου καταγομένου Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ Ἀγγέλου Δούκα, ἀρξάντες τὴν δευτέραν καὶ τρίτην δεκάδα τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ἐφ' οὗ τὸ πρῶτον τὰ ἀπὸ ἰκανῶν ἦδη αἰώνων ὑφιστάμενα, ἀλλὰ τέως ἀφανῆ, Ἰωάννηνα ἤρχισαν ἀποκτίνοντα σημασίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δεσποτάτου, τὴν Ἄρταν, βλέπομεν τὸν Κωνσταντῖνον Ἑρμονιακὸν ἐπιχειροῦντα καλλιθέαθρικὴν ἔμμετρον παράφρασιν τῆς ἀθηνάτου Ἰλιάδος. Ὁ δρᾶστης δὲν περιορίζεται ἐν τῷ προλόγῳ ὁμολογῶν, ὅτι τὸ ἔργον ἀνέλαθε προσταχθεὶς ὑπὸ τοῦ ζεύγους τῶν φίλων τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων κυριάρχων, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖ χρέος αὐτοῦ νὰ ὑμνήσῃ τὰς ἀρετάς καὶ τὸ κάλλος τοῦ Ἑλληνοφράγκου δεσπότη καὶ τῆς Ἑλληνίδος συζύγου Ἄννης τῆς Παλαιολογίνης.

*Ἐξ ἀξίωσιν δεσπότη Κομνηνοῦ Ἀγγελοδούκα,
Ἰωάννου τοῦ ἠρώου, σὺν τῇ συλλεκτοῦσα σῶφρων,
τὴν εἰς ἄκραν σωφρονοῦσαν κ' ἐν τῷ νῶ κ' ἐν τῇ δυνάμει
ὑπὲρ πάσας τὰς γυναῖκας, τὰς τε νῦν εὐρισκομένας
καὶ τὰς πρώην ὑμνουμένας, τῆς ὠραίας καὶ παιγκάλου
Ἄννης γοῦν τῆς βασιλείσης, τῆς καλῆς μου γοῦν κυρίας,
τῶν καλῶν αὐτῶν τῶν δύο, τῶν ὠραίων δεσποτῶν μου,
τῶν φιλολογικωτάτων, ἐπιροσιάχθην τοῦ περὶ εἶσαι
ἐκ τὰς δυσκολούσας λέξεις τοῦ Ὀμήρου δραφωδίας
εἰς παντοίαν σαφηνείαν, ἐπὶ τὸ σαφὲς ἐπίπαν.*

Ἄλλ' ὁ Ἑρμονιακός, ὑμνῶν οὕτω τὸν Ἀγγελοδούκαν, ἐφαίνεται ἰσησμονῶν, ὅτι αἱ χεῖρες τοῦ προστάτου, εἰς ἃς ἔμελλε νὰ ἐγχειρίσῃ τοὺς ὑμνητικοὺς ἐκείνους στίχους καὶ τὴν ἀτυχῆ μεταμφίασιν τοῦ Ὀμήρου, ἔφερον ἐτι τὰ ἴχνη τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ καὶ προκυτόχου ἐν τῷ οἴκῳ ἐκείνῳ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἄρτης, οὐ αἱ τραγωδία δὲν εἴλκυσαν ἀκόμη τὴν προσοχὴν Ἑλληνοσ Ζαϊκσπῆρου.

Οὐδὲν ἄλλο πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντῖνου Ἑρμονιακοῦ κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἔμμετρον παραφράσεως ἢ μᾶλλον γελοιοποιήσεως τῆς Ἰλιάδος παρήχθη ἐν Ἠπείρῳ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους, καὶ αἱ Μοῦσαι ἐφαίνοντο εἰς αὐτὴν ἐγκαταλιποῦσαι τὴν γῆν, ἥς αὐτὸς ὁ μέ-

γιστος ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις βασιλεὺς, ὁ Πύρρος, εἶχε χειρισθῆ, πλὴν τοῦ ξίφους καὶ τῆν γραφίδα. Οὕτω παραδόξως καὶ δυσεξηγήτως χώρα, οἷα ἡ Ἑπειρος, θαυμασίως διασώσασα εἴπερ τις καὶ ἄλλη ἀκραιφνή, τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα καὶ ἀκήρατον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ τῶν αἰώνων, δημιουργήσασα δ' ἄλλως ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ δεσποτάτου ἀπκράμιλλα ἔργα τῆς βυζαντικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, οἷα ἡ Παρηγορίτσα τῆς Ἄρτης, οὐδὲν συνεισέφερεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐφ' ὅσον ἐρριπίζετο ὑπὸ τῆς αὔρας τῆς αὐτονομίας. Εἶχε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀνάγκην δουλείας διὰ τὴν βλαστήτη τοὺς πλουσίους ἐκείνους καρποὺς τοῦ πνεύματος, οὓς βλέπομεν κατόπιν ἀναθάλλοντας παραλλήλως πρὸς τὰς σπονδὰς τοῦ ἡπειρωτικοῦ αἵματος καὶ τὴν ἀφειδῆ διάθεσιν τοῦ ἡπειρωτικοῦ χρήματος ἐν τῇ ὑπερρεσίᾳ τῆς ἐθνικῆς ιδέας. Πράγματι εὐθύς ἅμα τῇ ὑπὸ τῶν Σέρβων καθυποτάξει τῆς Ἑπείρου, ὑπερμεσοῦντος τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ἀνοίγεται πρὸς ἡμῶν ἢ βίβλος δύο ἄλλοθεν ἀγνώστων μοναχῶν, ἀναγραφόντων τὴν ἱστορίαν τῆς τυραννουμένης πατρίδος. Ὁ Κομνηνὸς καὶ ὁ Πρόκλος γράφουσι τότε τὸ «Ἱστορικόν», ὡς αὐτοὶ τὸ ὠνόμασαν, ἢ μᾶλλον τὸ χρονικὸν «περὶ διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἑπείρου καὶ τοῦ τυράννου Θωμᾶ τοῦ δεσπότη καὶ Κομνηνοῦ τοῦ Πρελιούμπου». Ἡ στυγερὰ μορφή τοῦ Σέρβου δυνάστου Θωμᾶ Πρελιούμπογιτς εἶνε ἢ πρώτη καὶ κυρίως προβάλλουσα ἐνώπιον τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν δύο ἡπειρωτῶν μοναχῶν. Ἐκόντες πίστεως, ὠμότητος, ἀπανθρωπίας διαδέχονται ἀλλήλας. Ἐκ τοῦ μέσου τῶν σελίδων τοῦ χρονικοῦ ἀκούεται διάτορος ἢ κραυγὴ τοῦ πόνου τῶν ὑποδούλων τῶν στερηθέντων τῆς ἐλευθερίας. Οἱ Σέρβοι μετέβαλον τὴν πολυθρόνην τῶν Ἰωαννίνων πόλιν εἰς πολυθρόνην, ἀφαιρέσαντες τὸ λαμβδὰ καὶ προσθέντες ἀντ' αὐτοῦ τὸ νθ, λέγει τὸ χρονικόν. οὗ ὁ συγγραφεὺς «ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν προφορὰν ἢ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ἐπιθέτου»¹. Ὁ Σέρβος δορικτῆτωρ, ὁ Ἀλβανὸς ἐπιδρομεὺς διεκδικούσιν ἐν μέσῳ ὀργῶν καὶ ἀντιδιαμαχόμενοι τὴν γῆν, ἐξ ἧς εἶχον ἐκπηγήσει τὰ δύο ὀνόματα τοῦ ἔλου ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸ ὄνομα Ἑλληνας, τὸ ὄνομα Γραικοί,

καὶ ὁ χρονογράφος κλείει τὴν ἱστορικὴν τοῦ βίβλου μὲ τὰς λέξεις Ἰάκρουσι δὲ γέγραφα ταῦτα, οὐ μέλανι τοῦτω γὰρ ἴδιον πέφυκεν ἀγάπης πληροειότης, τὸ χαίρειν μετὰ χαίροντων καὶ συμπενθεῖν τοῖς πενιθοῦσιν. Ἀλλὰ προσκυῶ, Χριστέ, τὰς κρίσεις σου, αὐτὰς δὲ οὐκ ἐξετάζω, ὅτι σοὶ δόξα πρέπει, μονογενὲς υἱὲ θεοῦ τοῦ προανάρχου, σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἁμήν¹.

Ἡ κατακλείς αὕτη δεικνύει ἔτι τὴν εὐλάβειαν τοῦ γράψαντος μοναχοῦ. Διαφαίνονται ἤδη, ἐν τούτῳ τῷ ἐπιλόγῳ αἱ δύο ἐκείναι λέξεις αἱ ἀποτελοῦσαι κατόπιν τὸ πρόγραμμα τοῦ τουρκοκρατουμένου ἑλληνισμοῦ. Πίστις καὶ Πατρίς. Νομίζει τις, ὅτι βλέπει τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο συντασσόμενον ἐν μέσῳ λιόκνωτου ἀνερχομένου πρὸς τὸν πλάστην, γραφόμενον ἐπὶ χάρτου σακροῦρέκτου, ἐν τῇ μοναχικῇ κέλλῃ, ἐν ἣ ἔξωθεν ἀντίχει τὸ σήμαντρον τῆς μονῆς καλοῦν εἰς δέησιν τοὺς μοναχοὺς. Ἀπὸ τοῦ ἐρημικοῦ ἐκείνου κελλίου παρηκολούθει ὁ χρονογράφος ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἐπὶ τῆς πατρίου γῆς πάλιν. Ἦτο πάλιν σθεναρὰ μικροκόσμου, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν σχετικῶς μικρὰν γωνίαν γῆς, ἐν ἣ ἐτελεῖτο ὁ περιγραφόμενος ἀγῶν. Καὶ τοῦ μικροκόσμου ἐκείνου μία ἰδιαζόντως μικύλλη σκιανὴ λαμβάνει μορφήν εἰδυλλίου μᾶλλον ἢ διηγῆσεως πολεμικῆς. Εἶνε ἡ σκιανὴ τῆς ἀντεπιθέσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Σέρβου Πρελιούμπογιτς δυναστευομένων Ἰωαννιτῶν κατὰ τῶν ἐναντίον αὐτῶν ἐπιτεθέντων Ἀλβανῶν. Θέατρον τοῦ ἀγῶνος εἶνε ἢ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἢ ἐν αὐτῇ νησίς, ἣν καταλαβόντες ἐξώρμησαν ἐξ αὐτῆς ἀπειροπληθεῖς οἱ Ἀλβανεὶ τῆς Μαλάκασας μετὰ μονοξύλων καὶ μιᾶς βάλκας, ἦτοι μεγαλειτέρου πως σκάφους. Ἀλλ' οἱ Ἰωαννίται ἀντεπεξήλθον μετὰ δύο βαλκῶν καὶ ὀλίγων μονοξύλων, ἐν ἣ συγκρόνως οἱ ἐν τῇ πόλει ἐναπολειφθέντες ἐδέοντο τοῦ πολιούχου ἀρχαγγέλου Μιχαήλ τὴν σῶσιν τῆν πόλιν. Καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν ἄνω δυνάμεων ἐφάνη πράγματι ἀντιλήπτωρ, ὁ στόλος τῶν ὑπεναντίων ἐνικήθη, καὶ ἢ πόλις ἐσώθη².

Ἡ διήγησις περὶ τῆς μικροσκοπικῆς ναυμαχίας εἶνε οὕτω ζωηρὰ, ὥστε ἐμποιεῖ τὴν αἰσθησιν, ὅτι ἐγράφη ὑπὸ αὐτόπτου. Ὅταν δ' ἐνθυ-

¹ Αὐτόθι σ. 561.² Αὐτόθι σ. 525.

μηθῶμεν τὴν ἱστορίαν τῆς νησιδός, καὶ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ πλῆθος τῶν ἐπ' αὐτῆς μοναστηρίων, δυνάμεθα μετὰ πολλῆς τῆς πιθανότητος νὰ στήσωμεν ἐπὶ τῶν μικρῶν παραθύρων ἐνὸς αὐτῶν τοὺς μοναχοὺς τοὺς γράφοντας τὸ χρονικὸν καὶ παρακολουθοῦντας τὴν ναυμαχίαν τῆς λίμνης, ἐν ᾧ ἀπέναντι ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων οἱ κάτοικοι ἐθεῶντο τὴν πάλιν καὶ ἐν μέσῳ εὐχόμενοι παρῴτρυνον εἰς νίκην τοὺς ἰδίους ἀγωνιστάς.

Προσλαμβάνει οὕτω νέαν ζωὴν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐρμηνευόμενον ὡς γέννημα τῆς νησιδός τῆς λίμνης τὸ χρονικὸν τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Πρόκλου, τὸ πρῶτον ἀξιὸν λόγου πνευματικὸν προῖόν τῶν μεσαιωνικῶν Ἰωαννίνων.

Ὡς γέννημα τῆς λίμνης! Ἰὰ Ἰωάννινα δὲν εἶνε φανταστικὰ ἄνευ τῆς λίμνης ἐκείνης, ὡς δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὴν Βενετίαν ἄνευ τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Μὲ τὸν περικαλλῆ, στέφανον πέριξ τῶν γραφικῶν ὁρέων, ὧν αἱ κλιτύες λούονται εἰς τὰ γλαυκὰ ὕδατα, μὲ τὴν ἀντανάκλασιν τῶν ἀναστρόφων εἰδῶλων τῶν βράχων τῆς ἀκροπόλεως καὶ τῆς φυτείας αὐτῆς καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς κτιρίων εἰς τὰ βᾶθι, τοῦ παρὰ τοὺς πρόποδας ὑπηγέμου ὄρμου εἶνε ἐν ὥραις γηνεμίας οἶονεἰ ἄλλῃ τις γλαυκὴ πλατεία, ἐνόουσα τὴν πόλιν μὲ τὴν νήσον. Ἡδονικῶς σύρονται ἐπὶ τῶν ὑδάτων τὰ κατ' ἰδι-
 ἄζοντα τρόπον ἐρεσσόμενα ἀκάτια, ὡς ἄλλαι νήσσοι ἐκ τῶν ἐν ἀφθονίᾳ διανηχομένων διὰ τῆς λίμνης. Ἀλλὰ καὶ μάλιστα ποτε ἡ λίμνη, οὐ σπανίως κυμανομένη, καὶ ἰσχυρὰ φορὰς μνημονεύεται ὡς παγεῖσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἡ λίμνη ἐκείνη, ἥτις ἄνευ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὰ Ἰωάννινα, εἶνε οἶονεἰ ἀκατανόητος ἄνευ τοῦ ἀναγκαίου αὐτῆς συμπληρώματος, τῆς νήσου. Ἡ χαριτωμένη νησίς μὲ τὸν ἰδιόρρυθμον πλῆθυσμόν τῶν οἰκητόρων αὐτῆς, ἀλιέων καὶ ἐλλιμνίων θήρακτων, μὲ τὰς ἐπιτὰ αὐτῆς ἐν χώρῳ οὕτω μικρῇ μονᾷ, κέντρον ὑπάρ-
 ξασα πυκνῆς λατρείας, ἀλλὰ καὶ ἔδρα παραθερισμοῦ καὶ ψυχαγωγίας τῶν τε Χριστιανῶν καὶ τῶν Τούρκων κατοίκων, συνδυάζει παρ-
 ὁξῶς τὰς περιεργωτάτας τῶν ἀντιθέσεων. Ὑπῆρξεν ἄφ' ἐνὸς μὲν ἐπιγγελημένη γῆ, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς γαλήνης τῶν ἀποταξάμενων τῇ κόσμῳ καὶ ἀρνούμενων τὴν σάρκα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως τὸ πολυτάραχον ἐντευκτικόν τῶν ἐπιζητούντων τὴν

ἡδονὴν ἐν τῇ εὐωχίᾳ καὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐγκοσμίων. Ἀπὸ τῶν δευράδων τῆς νήσου δὲν ἀντήχουν μόνον φαλμυδαί, ἀλλὰ καὶ παρ-
 οῖνια ἄσματα ἐρώτων. ἕως μίαν ἡμέραν ἡ εἰρηναία ἐκείνη καλιὰ τῶν ἀναχωρητῶν ἄμα καὶ τῶν ἐορταστῶν μετεβλήθη εἰς σκηπτήν τραγω-
 δίας διὰ τοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος φόνου τοῦ Ἀλῆ ἐκείνου. ὅστις πρὸ ὀλίγου χρόνου εἶχε μεταβάλει τὴν ὠραίαν λίμνην τὴν περιδρέχουσαν τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου εἰς τάφον τῆς κυρᾶς Φρο-
 σύνης καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συμνηχθεισῶν δεσποινῶν τῶν Ἰωαννίνων¹.

Ἡ θρυλητὴ ἐκείνη νήσος τῶν ποικίλων καὶ ἀντιθέτων παραδό-
 σεων κατέχει ἰδιάζουσαν θέσιν καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παιδείας ἐν Ἰωαννίνοις. Ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ ἐπιφανεστάτῃ τῶν μονῶν αὐ-
 τῆς, τῇ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ ἐπονομαζομένου Σπανοῦ, ὁ οἰκο-
 νόμος Ἰωαννίνων Μιχαὴλ ὁ Φιλανθρωπηγὸς ἱδρυσεν ἤδη ἐπὶ τῶν ἡμε-
 ρῶν τοῦ δεσποτάτου τῷ 1282 τὴν πρώτην σχολὴν τῶν Ἰωαννίνων².

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἱδρυτοῦ, ὅστις ἀπέθανε τῷ 1332, ταφεὶς ἐν τῷ ναῷ τῆς μονῆς³, ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη ὑπὸ τὴν διεύ-
 θυνσιν ἄλλων μεταγενεστέρων γόνων τοῦ αὐτοῦ οἴκου, ἰθύνοντων ὡς ἡγουμένων τὰ τῆς μονῆς ἐκείνης, ἐν οἷς ὁ Νεόφυτος Φιλανθρωπηγὸς, ἀποθανὼν τῷ 1532, ὁ Ματθαῖος, ἀποβιώσας τῷ 1534, καὶ ὁ ἐν ἔτει 1542 σακελλάριος τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων Ἰωάσαφ⁴. Ἐξῆλ-
 θον δὲ τῆς σχολῆς ταύτης ἀξιοὶ λόγου ἱερομόναχοι καὶ ἱεράρχαι, «ἐν οἷς Πρόκλος (1410), Νήφων ὁ Μεταξᾶς (1500), μητροπολίτης Ἰω-
 αννίνων, Παρθένιος ὁ μικρὸς ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων, Ἀδριανουπόλεως ἀναρρηθεὶς, καὶ ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Ἰωάσαφ, πατριάρχης (1549) ἀναδει-
 χθεὶς»⁵. Εἰς τούτους δὲ προστίθενται ὁ μετὰ τοῦ Πρόκλου ὡς συγγρα-

¹ Σπυρ. Π. Λάμπρου. «Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων καὶ αἱ ἐπὶ τῆς νήσου αὐ-
 τῆς μοναί» ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνημονί Τόμ. ΙΑ', 1914, σ. 3 κ. ἑ.

² Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου. Ἐν Ἀθήναις. 1856. Τόμ. Β' σ. 275, ὅστις τὴν κτίσιν τῆς μονῆς καὶ τὴν ἱδρυσιν τοῦ «φοιτητηρίου» κατεδίδαξεν εἰς τὸ 1292. — Ματθαίου Παραλία Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει κατα-
 στάσεως τῶν γραμμάτων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. 1867 σ. 44. — Ἰωάννου Λαμπρι-
 δου Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ ἀγαθοεργημάτων. Ἐν Ἀθήναις. 1880. Μέρος α' σ. 44. —
 Νέου Ἑλληνομνημῶνος Τόμ. ΙΑ', 1914, σ. 6.

³ Π. Ἀραβαντινοῦ ἐνθ' ἄν. σ. 221.

⁴ Παραλία ἐνθ' ἄν. σ. 62.

⁵ Λαμπριδου ἐνθ' ἄν. Ἀκριδέστερον ὁ Ἰωάσαφ ἐπατριάρχεισε 1551-69.

φρὺς τοῦ χρονικοῦ συγγραφεύμενος Κομνηγὸς καὶ ὁ Μακάριος Φιλανθρωπιτῆς (1426)¹. Φαίνεται δὲ διδάξας ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ τελευταίωντος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἢ ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐβδόμου καὶ Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος². Καὶ συγκαταριθμοῦνται μὲν ὑπὸ τινῶν εἰς τοὺς ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ μαθητεύσαντας καὶ οἱ ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς ἐν Ἰωαννίνοις οἴκου τῶν Ἀφαραδῶν ἀδελφοὶ Νεκτάριος καὶ Θεοφάνης³, οἱ κτίσται τῆς τῶν Μετεώρων μονῆς τοῦ Βαρλαάμ, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας αὐτῶν οὐδὲν τοιοῦτον ἐξάγεται· λέγεται δὲ μόνον, ὅτι διέτριψαν παρὰ τινι ἀσκητῇ Σάββα, οὗ ἔτυχον ὡς εἰσηγγιτοῦ εἰς τὸν μοναστικὸν βίον, ἰσως δὲ καὶ διδασκάλου⁴. Διετηρήθη δ' ἡ σχολὴ ἐκείνη, μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ 1642⁵.

Ὅτι δ' οἱ φοιτῶντες εἰς τὴν μοναστικὴν ἐκείνην σχολὴν εἶπερ τινὲς καὶ ἄλλοι ἐδιδάσκοντο νὰ συνδυάζωσι τὸν νέον ἑλληνισμὸν πρὸς τὸν ἀρχαῖον, τεκμαιρόμεθα ἐκ τῶν περιέργων τοιχογραφιῶν τοῦ ναυπηγικοῦ τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς, αἵτινες δεικνύουσι τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν ἀλληλεγγύην μεταξὺ τῆς ἀρχαίας παιδείας καὶ τῆς ὀρθοδοξίας. Πράγματι ἐν μέσῳ τῶν ζωγραφιῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας βλέπομεν ἐκεῖ εἰκόνας φερούσας τὰς ἐπιγραφὰς "Ἑλλην Πλάτων, "Ἑλλην Ἀπολλώνιος, "Ἑλλην Σόλων, "Ἑλλην Ἀριστείδης, "Ἑλλην Πλούταρχος, "Ἑλλην Θουκυδίδης φιλόσοφος⁶.

¹ *Παρανίκα* ἐνθ' ἄν.

² *Β. Μυστακίδου* ἐν τῷ *Παρνασσῷ* Τόμ. Ζ', 1886, σ. 185 κ. ἔ.

³ *Παρανίκα* ἐνθ' ἄν. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ μνεία τοῦ ἔτους 1470 ὡς πρὸς τὸν Νεκτάριον εἶνε πρόωρος· Μόλις τῷ 1506 ἦ βλέπομεν τοὺς δύο ἀδελφοὺς κτίσαντας πρὸ τῆς εἰς τὰ Μετέωρα μεταβάσεως τὴν ἐν τῇ νησιδί τῶν Ἰωαννίνων μονὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Ἴδε Νέον Ἑλληνομνήμων ἐνθ' ἄν σ. 9 κ. ἔ.

⁴ Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Β', 1905, σ. 98.

⁵ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἁγίου Περιστερᾶς κ. Μελετίου ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμωνι Τόμ. ΙΑ' σ. 6, ὅπου ἐκ τυπογραφικοῦ παροράματος φέρεται τὸ ἔτος 1612 ἀντὶ τοῦ 1642. Ὁ κ. *Β. Μυστακίδης* (Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Ἰωαννίνοις σχολῶν ἐν τῷ *Παρνασσῷ* Τόμ. Ζ', 1886, σ. 57) λέγει τὴν σχολὴν τῶν Φιλανθρωπιτῶν διατηρηθεῖσαν μέχρι τοῦ 1645. Οὐκ ὀρθῶς δ' ἔχει ἢ παρὰ τῇ *Παρανίκα* ἐνθ' ἄν. σ. 62 μέχρι τοῦ 1756 παράτασις τοῦ βίου τῆς σχολῆς.

⁶ Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. ΙΑ' σ. 7, ὅπου κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Ν. Ὀθωναίου λέγεται, ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας ὡς καὶ ἑτέρου φιλοσόφου εἶνε δυσδιάκριτα. Παρὰ τῷ *Δαμπερίδῃ* ἐνθ' ἄν. σ. 45 προστίθεται ὁ φιλόσοφος Χίλων. Κατὰ δὲ τὸν *Ν. Τσιγαρᾶν* (Ἡπειρωτικὰ ἐν τῷ τοῦ *Εἰρηναίου Ἀσω*

Εἶδομεν ἤδη τὸ χρονικὸν τοῦ Πρόκλου καὶ τοῦ Κομνηνοῦ συγχαθὲν ἐν τινὶ τῶν μονῶν τῆς νήσου, καὶ δὴ ἴσως ἐν τῇ τῶν Φιλανθρωπιτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως οἱ λόγιοι αὐτῆς μοναχοὶ ὑπήρξαν οἱ θεμτοφύλακες τῶν περὶ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς τουρκοκρατουμένης Ἡπείρου παραδόσεων καὶ ἀντέγραφον ἢ συνέγραφον πᾶν ὃ τι ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς¹. Οὕτως ἐγεννήθη ὁ μέγας ἐκεῖνος ἡπειρωτικὸς κώδιξ ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κουβαρᾶς. Καὶ ἐνομίσθη, μὲν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβε τὸ χειρόγραφον ἐκεῖνο ἐκ τοῦ σχήματος· ἀλλ' ὁ Κουβαρᾶς οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ κουβάριον. ὀνομάσθη δὲ οὕτω διὰ τὸ μέγεθος ὡς κώδιξ πολυμιγῆς καὶ πολυσύνθετα περιέχων, καθ' ὃν τρόπον ἄλλον παρμέγιστον κώδικα οἱ μοναχοὶ τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου ὄρους ὀνόμασαν Ὠκεανόν. Εἶχε δ' ὁ Κουβαρᾶς τοιοῦτον ὄγκον καὶ μέγεθος, ὥστε λέγεται, ὅτι ἐχρησίμευε καὶ ὡς ὑποπόδιον τῶν κανδηλαπτῶν, οἵτινες ἐπάτουν ἐπ' αὐτοῦ, ὅπως ἀνάπτωσι τὰς ὑψηλὰς κειμένας κανδήλας τῶν ἁγίων εἰκόνων τοῦ τέμπλου τῆς ἐκκλησίας. Ἐπώζετο δὲ ὁ κώδιξ ἐκεῖνος μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὅτε ἦ κατεκερματίσθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν ἢ ὑπεξηρέθη ἢ ἀπύχθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὰς

πλίου Ἀττικῷ Ἡμερολόγιῳ τοῦ 1886 σ. 327 ἐν σημ.) «δυστυχῶς μέγα μέρος τῶν τοιχογραφιῶν τούτων κατεστράφη, ἐν δὲ τῷ περισωθέντι ὑπάρχουσιν αἱ εἰκόνας Θουκυδίδου καὶ μετ' αὐτὴν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Δημοσθένους καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Πλάτωνος καὶ Βασιλείου τοῦ μεγάλου καὶ οὕτω καθεξῆς πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ πατέρων τῆς ἐκκλησίας.» Ἀλλὰ καὶ αἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου ὄρους παρέχουσιν ἡμῖν τὸ αὐτὸ φαινόμενον κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς τοῦ *Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ* Ἑρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς ἐκδ. *Α. Παπαδοπούλου Κεραμείως*. Ἐν Πετροῦπόλει 1909 σ. 82 κ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ ναυπηγικῷ τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Βελας τῆς Ἡπείρου «ἀνιστοροῦνται σὺν τοῖς εὐκλείῳ τῆς ἁγίας ἡμῶν ἐκκλησίας πατρᾶσι καὶ φιλόσοφοι καὶ ἱστορικοὶ Ἑλληνες» κατὰ τὸν *Δαμπερίδην* (Ἡπειρωτικὰ μελετήματα, τεύχος ἕκτον. Ἰερὰ ἐν Ἡπειρῷ σκηνώματα ἐξ ἀλλοδαπῆς ὑπερῶν τυχάντα. Ἐν Ἀθῆναις 1888, σ. 9). Πρὸλ. Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. ΙΓ' σ. 266.

¹ Πρὸλ. τὰ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ *Rouquieville* (Voyage dans la Grèce. Ἐν Παρισίοις 1821. Τόμ. ΙΒ' σ. 200 κ. ἔ.) ἐκδοθέντα ἡπειρωτικὰ ἱστορήματα, αἵτινα εἴτα ἐξεδόθησαν ἐν τῇ Βυζαντιδῇ τῆς Βόννης τῷ 1849 ὑπὸ τοῦ *Immanuel Bekker* ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Historia politica Constantinopoleos. Epirotica*. Ἴδε καὶ τὸ Χρονικὸν Δρυοπίδος τὸ ἐκδοθὲν τῷ 1871 ὑπὸ *Α. Περσίδου* ἐν Τόμῳ Α' μέρος β' τῶν Νεοελληνικῶν ἀναλέκτων τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσῶ.

διαφόρους φήμας, ὅπως ὅποτε ἀπολεσθεὶς πρὸς μεγάλην ζημίαν τῆς ἡπειρωτικῆς ἱστορίας¹.

Ἄλλ' ἡ σχολὴ τῶν Φιλανθρωπικῶν δὲν εἶνε ἡ μόνη, τῶν νησιωτικῶν σχολῶν τῶν Ἰωαννίνων. Μακροῦς μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς χρόνους ὁ Ἰωαννίτης Ἀθανάσιος Παπούλας, ὅστις ὡς ἀρχιμανδρίτης καὶ ἡγούμενος Ἀβδακούμ ὑπῆρξε τῶν ἱερωμένων καὶ πατριωτῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ ῥάσιον καὶ ὑπῆρέτησαν ἐκθύμως τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πατρίδα, συνέστησε τῷ 1872 ἐν ἑτέρᾳ μονῇ τῆς νήσου, τῇ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Μεθοδῶν ἢ Γκιουμάτων, τῇ σήμερον τιμωμένῃ ἐπ' ὀνόματι Θεοτόκου Ἐλεούτης, σχολὴν ἱερατικὴν, ἣν καὶ ἐπροέβλεψε διὰ κτιρίου κτισθέντος ἀδρᾶ αὐτοῦ δαπάνῃ. Τὴν σχολὴν δὲ ταύτην διευθύνει ἀπὸ τοῦ 1879 μέχρι καὶ τῆς σήμερον πατριωτικώτατα καὶ τελεσφορώτατα ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Παπούλα Μελέτιος, ὁ νῦν ἅγιος Περιστερᾶς, ὅστις, ἀφ' οὗ διέσπειρεν ἐπὶ τεσσαράκοντα σχεδὸν ἡδὴ ἔτη ἀνά τὴν Ἡπειροῦ δεκάδας διδασκάλων καὶ ἱερέων ἐγγραμμάτων, ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ ἐν γήρατι πολιῶ τελεσθέντα τὰ πατριωτικὰ τοῦ ὄνειρα διὰ τῆς ποθητῆς ἀπελευθερώσεως τῆς γενετέρας².

Ἄλλ' ἐπιστρέψωμεν εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους. Εἶδομεν τὴν περὶ τὸ 1642 διάλυσιν τῆς ἐπὶ τῆς νήσου σχολῆς τῶν Φιλανθρωπικῶν. Ἦδη, πρὶν αὐτῆς διαλυθῆ, ὑφίστατο παραλλήλως καὶ ἄλλη σχολὴ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων, ἥς δύο καὶ μόνους γινώσκωμεν διευθυτάς, τὸν Μακάριον Τσεχούλιν μέχρι τοῦ 1543 καὶ τὸν Μανασσὴν Πλέσσαν μέχρι τοῦ 1555³. Ἐκεῖτο δ' ἡ σχολὴ αὐτὴ ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ἕπερ συμφώνως τῇ συμβάσει τῆς εἰς τοὺς Τούρκους παραδόσεως τῆς πόλεως τῷ 1431 δὲν εἶχε καταληφθῆ ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐχρησίμευεν ἀντὶ κατοικίας τῶν Χριστιανῶν. Ἄλλ' ὅτε τῷ 1612 ἐξερράγη καὶ ἐπνίγη ἐντὸς αἵματος ἡ πολυθρόλυτος ἐκεῖνη ἐπανάστασις, ἥς ἡγήτης εἶχεν ὑπάρξει ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἰρίκκης

¹ Ν. Τοιγαρᾶ ἐνθ' ἀν. σ. 327 κ. ἐ.—Νέου Ἑλληνομνημῶνος Τόμ. ΙΑ' σ. 7 κ. ἐ.

² Νέου Ἑλληνομνημῶνος Τόμ. ΙΑ' σ. 17 κ. ἐ.

³ Σάββα Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 293.—Παρανικὰ Σχεδιάσμα σ. 62.—*Chassiotis* L'instruction publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople par les Turcs jusqu'à nos jours. Ἐν Παρισίοις, 1881 σ. 45.

Διονύσιος ὁ ἐπονομαζόμενος Σκυλλόσοφος, τότε κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης ἐξώσθησαν οἱ Χριστιανοὶ ἐκ τοῦ φρουρίου. Συγκατελύθη, ἀρα τότε ἡ σχολὴ ἐκεῖνη¹ ἢ ἐξηκολούθησε μὲν ὑφισταμένη, ἀλλ' ἐν τῷ ἄστει τῶν Ἰωαννίνων²: Καὶ μνημονεύονται μὲν μαθητεύσαντες ἐν αὐτῇ μετὰ τὸν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1612 σπουδασάντων Σωφρόνιος ὁ κατόπιν ἐπισκοπέυσας ἐν Νιμάρᾳ (1590), Ἐπιφάνιος ὁ ἡγούμενος (1600) καὶ Νικόλαος ὁ Γλυκὺς (1610). Ἀλλὰ δὲν γινώσκωμεν, ἂν ἐν αὐτῇ, λειτουργήσῃ καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἐκθέσεισιν τοῦ φρουρίου, ἐφοίτησαν ὁ Νικόλαος Κεραμεύς (1630) καὶ ὁ Ἀθηναῖος ἱερομόναχος Νικηφόρος Πριγγιλεὺς³, ἢ μᾶλλον ἐμαυθήτευσαν, ἵως εἰκάζω, ἐν τῇ μόνῃ διατηρουμένῃ σχολῇ τῶν Φιλανθρωπικῶν τῇ ἐν τῇ νήσῳ. (Ὅχι ἦτοον ἐν τινι χειρογράφῳ σημειώματι ἐλληνικοῦ τινος κώδικος τῆς ἐν Μόσχᾳ Συνοδικῆς βιβλιοθήκης, ἐν ᾧ περιέχεται ἐπιστολὴ τοῦ Κρητὸς ἱερομονάχου Νεκταρίου, τοῦ ἔπειτα πατριάρχου Ἱεροσολύμων, πρὸς Γερμανὸν τὸν Λοκρὸν, ὁ Γερμανὸς προσεσημείωσε τάδε: Κατὰ τὸ 1645 ἠκροώμεθα φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις παρὰ Θεοφίλω τῷ Κορσυδαεῖ ἦν δ' οὗτος ἄκως εἰς φιλοσοφίαν ὑπερηκονικῶς οὐ μόνον πάντας τῶν ἐν Ἰταλίᾳ φιλοσοφούντων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἡμετέρων οὐ κατόπιν ἰῶν. Μετὰ δὲ τὴν τελευταίαν Κορσυδαλέως ἐμελειῶμεν ἀλλήλοις τὰ ἀκουσθέντα ὃ τε Νεκτάριος καὶ Διονύσιος ὁ ἐκ Ναυπλίου καὶ δύο τῶν εὐγενῶν Ἀθηναίων, καὶ μετὰ τούτων ἐγώ. Ἦλθεν ἐξ Ἰωαννίνων Νικηφόρος τις Πριγγιλεὺς τὸ ἐπίκλην, Ἀθηναῖος καὶ αὐτός, ὃς ἤρξατο πειράζειν ἡμᾶς προβλήμασί τισιν ἐκ τῶν τοῦ Κορσούλου τοῦ Κερκυραίου (γρ. Ζακυνθίου) μαθητῶν προβληθέντων εἰς Ἰωάννινα, πρὸς ἡ ἐγγράμμιον ἢ ἐπιστολὴν (ἢ τοῦ Νεκταρίου πρὸς τὸν Γερμανὸν) καὶ τὸν προσβαλλόμενον (γρ. προβαλλόμενον) εἰς φυγὴν ἐλάσασα⁴.

¹ *Chassiotis* ἐνθ' ἀν. σ. 47.

² *Παρανικὰ Σχεδιάσμα* τ. 62.

³ *Παρανικὰ Σχεδιάσμα* ἐνθ' ἀν.

⁴ *Ματθᾶϊ* Ποικίλα ἑλληνικά. Ἐν Μόσχᾳ, 1811 τ. 250 κ. ἐ.—*Σπυρ. Π. Λάμπρου* Ἀθηναῖοι βιβλιογράφοι καὶ κτήτορες κωδίκων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Παρνασσοῦ ἔτ. 5', 1902, σ. 201 καὶ χωριστοῦ τεύχους σ. 45.

Ἄλλ' ἐκ τοῦ σημειώματος τούτου δὲν ἐξάγεται οὔτε ὅτι ὁ Νικηφόρος Πριγγιλιεύς¹ ἐσπούδασεν ἐν Ἰωαννίνοις, καὶ δὴ ἐν τῇ σχολῇ τοῦ φρουρίου. δῆθεν διατηρουμένη ἔτι. οὔτε ὅτι «κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν Ἰωαννίνοις ὑπήρχον πολλοὶ μαθηταὶ τοῦ ἐκ Ζακύνθου Νικολάου Κουρσούλου.

Ὅπως δὲ ἴσως ὀλιγοχρονιστάτη, ὑπήρξεν ἡ διακοπὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἰωαννίνοις. Πράγματι ἦδη, τῷ 1648 βλέπομεν ἰδρυμένην οὐχὶ πλέον ἐπὶ τῆς νήσου, οὐδ' ἐν τῷ φρουρίῳ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων τὴν σχολὴν Ἐπιφανίου τοῦ φέροντος τὸ ἐπώνυμον Ἡγουμένου. Ἦτο δ' ὁ Ἐπιφάνιος Ἰωαννίτης ἔμπορος ἐν Βενετίᾳ, ὅπου διέτριβε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Γεωργίου, τιμώμενος μὲν ὑπὸ τῆς ἐν τῇ πόλει τῶν δογῶν ἑλληνικῆς ἀδελφότητος, ἣτις τετράκις ἀνέδειξεν αὐτὸν ἐπιστάτην (guardiano)², εὕρισκόμενος δ' εἰς σχέσεις φιλικὰς μετὰ ὁμογενῶν λογίων καὶ θαπανῶν πρὸς ἐκδοσὺν βιβλίων³. Μὴ λησμονῶν δ' ὁ Ἐπιφάνιος τὴν γενέτειραν, ἀνέκτισε μὲν ἰδίαις δαπάναις τὴν ἐν Ἰωαννίνοις ἐκκλησίαν Παναγίας τῆς Περιόλπτου τῷ 1647⁴, τὸ δ' ἔτος τοῦ θανάτου 1648⁵ ἱδρύσεν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν φερόντων αὐτοῦ σχολὴν⁶. Χαρακτηριστικὸν δὲ εἶνε, ὅτι ὁ αὐτὸς συνέστησε ταύτοχρόνως καὶ σχολὴν ἐν Ἀθήναις. Ἀλλὰ μέχρι τινὸς οὐδεὶς εὕρισκετο ὁ ἀντικαθάρων τὴν διδασκαλίαν ἐν Ἰωαννίνοις. Διὸ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκ τῶν πόρων τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Ἐπιφανίου ἐσπούδαζον Ἰωαννίται νέοι ἐν Βενετίᾳ, διδασκόμενοι τὰ

¹ Ἴδε περὶ αὐτοῦ *Σπυρ. Π. Λάμπρον* ἐνθ' ἄν. σ. 199 κ. ἑ. καὶ χωριστοῦ τεύχους σ. 44 κ. ἑ. — Ἴδε δὲ. Τοῦ αὐτοῦ Προσθήκαι εἰς τοὺς Ἀθηναίους βιβλιογράφους ἐν Ἐπιτηρίδι Παρνασσῶ ἔτ. II' σ. 59 κ. ἑ. καὶ χωριστοῦ τεύχους σ. 11 κ. ἑ.

² *Ἰω. Βελοῦδου* «Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποιτία ἐν Βενετίᾳ» ἐν τῷ ἡμερολογίῳ Χρυσάλλης. Ἐν Βενετίᾳ, 1872 σ. 175.

³ *Legrand Bibliographie hellénique... au dix-septième siècle* Ἐν Παρισίοις. 1895 σ. 158.

⁴ *Βελοῦδου* ἐνθ' ἄν. σ. 125. — *Legrand* ἐνθ' ἄν. σ. 159.

⁵ Ἴδε τὴν ἐπιτάφιον τοῦ Ἐπιφανίου Ἡγουμένου ἐπιγραφὴν παρὰ *Βελοῦδου* ἐνθ' ἄν. ἐν σ. 12 τοῦ παραρτήματος τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ ἐν Βενετίᾳ ὀρθοδόξου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

⁶ Ἴδε ἔτος τῆς ἱδρύσεως φέρεται παρὰ *Βελοῦδου* ἐνθ' ἄν. σ. 182 τὸ 1648. Ἴδε δὲ. *Legrand* ἐνθ' ἄν. σ. 159. Ὁ δὲ *Chassiotis* ἐνθ' ἄν. σ. 47, οὐκ οἶδα ποῦ στηριζόμενος, λέγει τὴν σχολὴν ἰδρυθεῖσαν τῷ 1645, καθ' ἃ καὶ ὁ *Β. Μυστακίδης* ἐνθ' ἄν.

ἑλληνικὰ γράμματα ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Ἀλοῖσίου Ἰρχδενίγου¹. ἕστις ὑπήρξε καὶ βιβλιοφύλαξ τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης μεταξὺ τοῦ 1664 καὶ 1668², καὶ τοῦ Μιχαῆλ Μίτρου³. Ὑπὸ δὲ τὸ ὄνομα ταῦτα μόνις θάνατον ἴσως τὸν διαπρεπῆ Ἰωαννίτην τὸν ἔπειτ' ἀνελλόντα τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης καὶ κατοκίον τῶν Ἀθηνῶν ὡς Μελέτιον, τὸν σοφὸν συγγραφέα τῆς τριτόμου Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τῆς τετρατόμου Γεωγραφίας, ἕστις μεταξὺ τῶν ἄλλων, προτρέχων τῶν χρόνων αὐτοῦ, ὑπήρξεν ἐπιμελής συλλογεὺς καὶ ἐκδότης ἀρχαίων ἐπιγραφῶν καὶ ἐν χρόνον ἡ ἐπιγραφικὴ μόνις πού εἶχε προαχθῆ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἔσπερίᾳ⁴.

Ἦρχισε δὲ τέλος λειτουργοῦσα ἡ ἐν Ἰωαννίνοις σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου τῷ 1658, πρώτου διευθυντοῦ ἀξιωματῆρα τοῦ Σπυριδωνοῦ Τρανταφύλλου⁵, Κερκυραίου λογίου, διδάξαντος πρότερον ἐν Κερκύρᾳ. Καὶ ἄγνωστον μὲν μέχρι τίνος χρόνου διήρτησεν οὗτος τὴν σχολὴν τοῦ Ἐπιφανίου, πιθανῶς δ' ἀπέθανε πρὸ τοῦ 1671⁶. Μεταξὺ δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀναφέρονται Κητταρίων ὁ Μακρῆς, ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος Μελισσηνὸς ὁ Κρήτης, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἰωαννίνων Σίλλεστρος καὶ ὁ ἱερεὺς Ἐμμανουὴλ ὁ Δέκαρχος⁷, πρὸς δὲ τούτοις ὁ Γεώργιος

¹ *Βελοῦδου* ἐνθ' ἄν. σ. 182 ἐν σημ. 1.

² *Βελοῦδου* ἐνθ' ἄν. σ. 107. — *Σάθα* Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 336.

³ *Βελοῦδου* ἐνθ' ἄν.

⁴ *Σπυρ. Π. Λάμπρου* «Ὁ Μελέτιος Ἀθηναῖος ἄρχιεπίσκοπος καὶ σκελετοκόπος» ἐν Νέῳ Ἑλληνομνημονί Τόμ. Γ', 1906, σ. 59 κ. ἑ.

⁵ *Π. Ἀραβαντινοῦ* «Τρεῖς βιογραφίαι ἕξ ἀνεκδότου βιογραφικῆς συλλογῆς ἀποσπασθεῖσαι ἐν τῇ Πανδώρα Τόμ. ΙΓ', 1862-1863, σ. 186. Τριαντάφυλλον καλοῦσιν αὐτὸν ὅτε Ἀραβαντινὸς αὐτόθι, ὁ Σάθας ἐνθ' ἄν. σ. 598, ὁ Παρανίκας ἐνθ' ἄν. σ. 63, καὶ ὁ Β. Μυστακίδης ἐνθ' ἄν. Ἐπι δὲ σφαλερώτερον *Nicolas Spiridion Triantaphyllos ὁ Chassiotis* ἐνθ' ἄν. σ. 47, ἐν ᾧ Νικόλαος ὀνομαζέται ὁ υἱὸς αὐτοῦ· τὸ δὲ ὀρθὸν ὄνομα εἶνε Τριαντάφυλλος. Οὗτω βλέπομεν γραφόμενον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικόλαον ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι Ἑμνολογίῳ ἐν τῇ ἐκδόσει Βενετίας τῷ 1874 (*Legrand-Pernot Bibliographie ionienne*. Ἐν Παρισίοις. 1910, Τόμ. Α' σ. 88 κ. ἑ. ἀρ. 298) καὶ ἐν τῇ ἀνατυπωσί τῆς Κερκύρας τῷ 1878 (αὐτόθι Τόμ. Β' σ. 610 ἀρ. 2916).

⁶ *Π. Ἀραβαντινοῦ* ἐνθ' ἄν. Ἐχομεν πρὸς τὸν Σπυριδωνοῦ Τρανταφύλλον αὐτόθι σ. 185 μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Γερασίμου Παλλάδα· μνηεὶ δ' αὐτοῦ γίνεται τῇ 4 Φεβρουαρίου 1661 ἐν ἐπιστολῇ Γρηγορίου ἱερομονάχου, ἐν ᾗ λόγος περὶ συκοφαντιῶν κατὰ τοῦ Τρανταφύλλου. Ἴδε αὐτόθι σ. 185.

⁷ *Π. Ἀραβαντινοῦ* ἐνθ' ἄν. σ. 186. Τὸν Δέκαρχον ὁ Παρανίκας ἐνθ' ἄν. σ. 63 καλεῖ κακῶς Διέπαρχον.

Σουγδουρής, ὁ ἱερεὺς Ἀναστάσιος ἱερεὺς Παπαδάσιλόπουλος. ὁ Με-
θόδιος Ἀνθρακίτης, ὁ ἱερομόναχος Μακάριος. ὁ Παρθένιος Κατζιού-
λης, Ἀθανάσιος ὁ Ἀδριανοπούλιτης. ὁ Ἄρτης Βαρθολομαῖος καὶ ὁ
Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος¹.

Μετὰ δὲ τὸν Τριχιντάφυλλον μνημονεύεται διδάξας ἐν τῇ αὐτῇ
σχολῇ ὁ Λέων ἢ Λεοντάρης Γλυκὺς. ἀδελφὸς τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἰωαν-
νίτου τυπογράφου Νικολάου. Εὐρίσκομεν δὲ τοῦτον ἐν Ἰωννίνοις τῇ
1679². ὅτε καὶ ἦτο λογοθέτης τῆς μητροπόλεως³.

Ἔπειτα δ' ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ τοῦ Ἐπιφανίου ἐδίδαξαν ὁ προρρηθείς
Μήτρος ἀπὸ τοῦ 1686⁴ μέχρι τοῦ 1692. ὅτ' ἐχειροτονήθη μητρο-

¹ Παρανίκα Σχεδιάσμα σ. 68 κ. ἐ. πιθανῶς κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Ἀραβαντινοῦ.

² Παρανίκα Σχεδιάσμα σ. 63.— *Chassiotis* ἐνθ. ἀν. σ. 47. Τὸν Λέοντα ἢ Λε-
οντάρην Γλυκὺν εὐρίσκομεν συνυπογεγραμμένον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Νικολάου τῷ 1677
ἐν τῇ εἰς τὸν ἡγεμόνα Μολδοβλαχίας Ἰωάννην Ἀντιόχιον ἀφιερῶσει τῆς παρὰ τοῦ
Νικολάου Γλυκεῖ τυπωθείσης ἱεροκοσμικῆς ἱστορίας (*Legrand Bibliographie*
hellénique.. au dix-septième siècle. Ἐν Παρισίοις. 1894. Τόμ. Β' σ. 339)

³ Εἰς τὸν Λέοντα Γλυκὺν ὡς λογοθέτην τῆς μητροπόλεως Ἰωννίνων ἴχομεν τῷ
1679 ἐπιστολὴν ἀφιερῶτικὴν τοῦ Κερκυραίου Νικολάου Βουλόγαρι. ἐκδόντος ἐν Βενε-
τίᾳ τῷ 1681 «Κατήχησιν ἱεράν». Ἐν τῇ ἀφιερῶσει ταύτῃ ἀναγινώσκομεν καὶ τὰ ἑξῆς:
"Ἐδοξε δὲ σοι, φίλων ἀριστὸν καὶ γλυκύντατε, ἀνατιθέναι μετὰ τὴν πατρίδα τὸ σύγ-
γραμμα, ὡς γνησίῳ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κτλ., ὑπερασπιστῇ προθυμοτάτῳ,
κληρικῷ ὑπερήμῳ, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων ἀριστῷ συζητητῇ. Ὅθεν
σε καὶ φροντιστηρίου τοῦ τῶν Γραικῶν πρύτανιν, καὶ τοῖς φιλέλλησι βίβλους ἰσχυ-
μένον ἀπὸ δυσμῶν τὰς χρησιμωτάτας, καὶ πανάριστον τῆς αὐτόθι ἡγίας μητροπό-
λεως ἐπικριτὴν πᾶσα Ἡπειρος γεραίρει καὶ μεγαλύνει. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αἱ πέριξ
πόλεις καὶ νῆσοι, αὐτὰ τὸ Βυζάντιον, εὐφημεῖ καὶ τοῖνομα τὸ γλυκὺ καὶ μελι-
ρῦτον ἀεὶ διὰ στόματος ἔχει. Ἰδοὺ γὰρ συοισροφὴ μελισσῶνος (Κριτῶν ἰδ') ἐν τῇ
στόματι τοῦ λέοντος καὶ μέλι ἐξ ἰσχυροῦ ἐξήλθε γλυκύν. Τί γλυκύτερον μέλιτος, καὶ
τί ἰσχυρότερον λέοντος; Αὐταὶ σου, Λέων, αἱ φερωνυμίαί τοιαῦτά σου, Γλυκύν,
καὶ τηλικαῦτα τὰ κατορθώματα. Ἴδε *Legrand* ἐνθ' ἀν. Τόμ. Β' σ. 383. Μέρου
τῆς ἀφιερῶσεως ταύτης εὐρηται ἐκδοθένον καὶ παρὰ τοῦ *A. Παπαδοπούλου*
Μρετᾶ (Νεοελληνικὴ φιλολογία. Ἐν Ἀθήναις. 1857. Τόμ. Α' σ. 189).

⁴ Ὡς Μιχαὴλ Μήτρος ἔγραψεν ὁ Μελέτιος δύο ἐπιγράμματα ἐκδοθέντα ἐν τῇ
ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Ἰωάννου Μάκολα μεταφράσει τοῦ Ἰουστίνου τῆ ἐκδοθείσης ἐν Βε-
νετίᾳ τῷ 1686 (*Legrand* ἐνθ' ἀν. Τόμ. Β' σ. 430), καὶ ἐπεμελήθη τῆς αὐτόθι τῷ
αὐτῷ ἔτει ἐκδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου δαπάναις Νικολάου Γλυκεῖος (*Π. Λάμπρου*
Καταλόγος σπανίων βιβλίων τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Ἀθήνησι. 1864 σ. 18 ἀρ.
29). Πρβλ. *Legrand* ἐνθ' ἀν. 432 ἀρ. 601. Τῷ αὐτῷ δ' ἔτει βλέπομεν αὐτόν ὡς
διορθωτὴν τῆς παρὰ τοῦ ἱερομονάχου Βησσαρίωνος Μακρῆ ἐκδοθείσης «Σταχυολογίας
τεχνολογικῆς» (*Legrand* ἐνθ' ἀν. σ. 434).

πολίτης Ναυπάκτου¹. Πινώσκοντες δὲ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, εὐλόγως
δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅπόσον καρποφόρος ὑπῆρξεν ἡ διδασκαλία αὐ-
τοῦ. Ἡτύχησε δ' εἶτα ἡ σχολὴ νὰ τύχῃ ὡς διαδόχων τοῦ Μελε-
τιοῦ καὶ ἄλλων λογίων διδασκάλων, ἐν οἷς ὁ ἱερομόναχος Παρθένιος
Κατζιούλης (1692-6)², ὅστις, ἐπ' ἰσῆς προτρέχων τῶν χρόνων αὐτοῦ,
καθ' ἣ δ' περὶ τὴν ἐπιγραφικὴν ἀσχοληθεὶς προκάταχος, ὑπῆρξεν
εἰς τῶν πρώτων παρ' ἡμῖν συλλογέων νεοελληνικῶν παρομιμῶν³.
ὑπεστηρίχθη, δὲ ἡ σχολὴ μετὰ τὸν ἰδρυτὴν αὐτῆς Ἐπιφάνιον διὰ
νέων χορηγιῶν, τῆς τοῦ Πάνου Ἱερομνήμονος τῷ 1691⁴ καὶ τῆς τοῦ
Νικολάου Καραϊωάννου τῷ 1732, ὀρίσαντος, ὅπως ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ
χάριν τῆς σχολῆς διατεθέντων πόρων διατρέφονται τέσσαρες ἱερεῖς
καὶ ἄλλοι μαθηταί⁵.

Ἡ σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου ἐλειτούργει ἔτι κανονικῶς, ὅτε καὶ
δευτέρα ἰδρύθη παραλλήλως αὐτῆς, εἰς ἣν ἐπεφυλάσσετο νὰ ἀναδειχθῇ
πολὺ ἀνωτέρα καὶ, δὲν εἶνε ὑπερβολὴ νὰ εἴπω, πολὺ ἐνδοξότερα.

¹ Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 182, ὅπου ἰσφαμένως σημειοῦται ὡς πρῶτος διδάσκα-
λος τῆς σχολῆς τοῦ Ἐπιφανίου. Ὁ δὲ Παρανίκας ἐνθ' ἀν. λέγει αὐτὸν διδάξαντα
μόνον τῷ 1690. Ἄνευ χρονολογίας ἀναφέρει τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐν τῇ σχολῇ
ἐκείνῃ ὁ Ζαβίρας (Νέα Ἑλλάς ἢ ἑλληνικὸν θέατρον ἐκδοθὲν ὑπὸ Γεωργίου Π.
Κρέμου. Ἀθήνησι. 1872 σ. 379 στ. 15374 κ. ἐ).

² Αὐτόθι. Ἴδε περὶ Κατζιούλη Ἀραβαντινὸν ἐν Πανδώρα Τόμ. ΙΓ' σ. 164 κ. ἐ.

³ Ν. Γ. Πολίτου Παροιμίαι Τόμ. Α' σ. λ' κ. ἐ. 69 κ. ἐ.— Νέου Ἑλληνομνή-
μονος Τόμ. ζ', 1909, σ. 69. Τόμ. ΙΒ', 1915, σ. 126 Ὁ Κατζιούλης ὑπῆρξε πιθανώ-
τατα συντάκτης καὶ τῶν ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 213 κώδικι Ἀλεξίου Κολυβά συλλογῶν παροι-
μιῶν, περιγραφησαμένη ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει τοῦ καταλόγου
τῶν κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης ἐκείνης.

⁴ Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 122. Ἴδε περὶ τοῦ Πάνου Ἱερομνήμονος, θανόντος καὶ
ταφέντος ἐν Βενετίᾳ τῷ 1691, Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 114 καὶ 147. Πρβλ. *Legrand*
ἐνθ' ἀν. σ. 496 κ. ἐ. ἐν λ. *Hieromonimon (Panos)*. Ὁ *Chassiotis* ἐνθ' ἀν. σ.
47 ἀνεπιστάτως μετωνόμασεν αὐτὸν *Parios Jeronimos*.

⁵ Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 122. Περὶ τοῦ ἐπιφανοῦς καὶ φιλομούσου Ἰωαννιτικοῦ οἴ-
κου Καραγιάννη ἢ Καραϊωάννου ἴδε Λόγιον Ἑρμῆν 1817 σ. 434 κ. ἐ. II. Ἀρα-
βαντινοῦ Χρονογραφίαν Ἰπείρου Τόμ. Β' σ. 235, 262, 264, 266, 268, Β. Μυ-
στακίδην ἐνθ' ἀν. σ. 59 ἐν σημ.— II. Κοντογιάννην (Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶ-
τον ἐπὶ Αἰκατερινῆς Β' ἐξωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Ἐν Ἀθήναις. 1903 σ. 369) καὶ κυ-
ρίως τοῦ αὐτοῦ «Ἐπίδησις περὶ τοῦ ἡπειρωτικοῦ οἴκου Καραγιάννη» (Τεσσαρακον-
ταετηρὶς τῆς καθηγησίας Κ. Σ. Κόντου. Φιλολογικαὶ διατριβαὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ
θαυμαστῶν αὐτοῦ προσφερομεναί. Ἐν Ἀθήναις. 1909 σ. 187 κ. ἐ.). — Πρβλ. *Jorga*
ἐν τῷ *Bulletin de l'Institut pour l'Europe sud-orientale* Τόμ. Β' σ. 126.

Καὶ ταύτης δὲ ἡ ἰδρυσις ὠφείλετο εἰς τέκνον τῶν Ἰωαννίνων ἐκ τῶν ἐμπορευομένων ἐν Βενετίᾳ, τὸν Μᾶνον (Ἐμμανουήλ) Γκιούμαν, ὅστις χάριν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσης σχολῆς κατέθηκεν ἐν τῇ τραπέζῃ, τῆς πόλειως ἐκείνης τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ Λεοντᾶρι Γκιούμα κληροδοτηθὲν ποσὸν εἴκοσι χιλιάδων δουκάτων¹. Τὸ ἐκπαιδευτήριον ἐκεῖνο, ὅπερ ὠνομάσθη «Πρώτη σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων», ἰδρύθη, τῷ 1676². Πρῶτος δὲ διευθυντὴς ἐχρημάτισεν ὁ Βησσαρίων Μακρῆς, ὅστις εἶχε μαθητεύσει ἐν Κωνσταντινουπόλει παρ' ἄλλοις τε ἀξιόλογοις λόγου διδασκάλοις τῶν τότε χρόνων³ καὶ μάλιστα παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Μαυροκορδάτῳ. Τούτου ἡ «Σταχυολογία τεχνολογική» ὑπῆρξε βιβλίον τυχὸν μεγάλης εὐδοκίμησεως καὶ ἀξιωθὲν ἐπανειλημμένων ἐκδόσεων ἀπὸ τοῦ 1686 μέχρι αὐτοῦ τοῦ 1813. Διηύθυνε δ' ὁ Μακρῆς τὴν σχολὴν μέχρι τοῦ 1683, ἀποχωρήσας αὐτῆς πολὺ πρὸ τοῦ ἐν ἔτει 1699 θανάτου⁴. Διάσημοι δὲ μεταξὺ τῶν κατόπιν διευθυντῶν ὑπῆρξαν ὁ Γεώργιος Σουγδουρῆς, ἀπὸ τοῦ 1683 μέχρι τοῦ 1715, ὅστις καὶ εἰς Πηγαίουτικὴν διένεξεν πρὸς τὸν Βησσαρίωνα Μακρῆν περιήλθεν⁵, ὁ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, ὁ πρωτοπαπᾶς Ἰωαννίνων Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος (1723-60), ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κοσμᾶς (1760-99) καὶ οἱ τούτου ἀδελφοὶ Κωνσταντῖνος (1799-1818) καὶ Ἀναστάσιος (1818-20). Ἐν τούτοις δ' ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας τοῦ Κωνσταντίνου Μπαλᾶνου δὲν ἐτύγχανε τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας. Ὁ Ἰωαννῆτις Δημήτριος Ἀθανασίου⁶ ἐκάκιζε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ὡς ἀπηργαιωμένην, λέγων ὅτι ἐπρεπε νὰ ἔχη μαθητὰς τοὺς πάππους καὶ προπάππους μας.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι ἡ σχολὴ ἐκεῖνη ἦτο τυχὸν ἐκπαιδευτήριον κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ὡς ἄλλαι τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας σχολῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ τῶν παριστρῶν ἡγεμονικῶν, περιελάμβανεν ἐν τῇ προγράμματι αὐτῆς οὐ μόνον μαθήματα ἐκ

¹ Βελοῦδου ἐνθ' ἄν. σ. 122.

² Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου Τόμ. Β' σ. 276. Ὁ κ. Β. Μυστακίδης ἐνθ' ἄνωτ. σ. 62 λέγει τὴν σχολὴν ταύτην ἰδρυθεῖσαν τῷ 1674.

³ Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἄν. σ. 62.

⁴ Χρ. Φιλητᾶ πρὸς Ἀσιόπιον ἐν Λογίῳ Ἑρμῆ 1820. — Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἄν. σ. 64. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ σ. 64 κ. ἐ. καταλέγονται καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Βησσαρίωνος Μακρῆ, καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ἐκτίθενται περὶ τῆς βιβλιοθήκης αὐτοῦ καὶ τοῦ βίου καθ' ὅλου.

⁵ Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἄν. σ. 63.

⁶ Ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῆ 1817 σ. 84 κ. ἐ.

τῶν σήμερον διδασκομένων ἐν τῇ γυμνασίῳ, ἀλλὰ καὶ ἔτι ἀνώτερα.

Ἐνιοὶ τῶν διδασκάλων τῶν τοιούτων σχολῶν ἦσαν λόγιοι ἐπιφανεῖς, παρέχοντες διδασκαλίαν αὐτόχρημα ἀκαδημαϊκὴν εἰς τοὺς μαθητὰς¹, ὧν πολλοὶ προσέτρεον πρὸς αὐτοὺς μακρόθεν ἐν ἡλικίᾳ πολὺ ὑπερβάσῃ τὴν παιδικήν. Ἦρκει δὲ νὰ διακριθῇ, τις διδάσκων, ὅπως κληθῇ ἀλλαχόσε ἕνεκα τῆς φήμης αὐτοῦ ἐπὶ μισθῷ ἀδρότερω κατὰ τρόπον οὐχὶ πολὺ διάφορον τῆς ἀπὸ ἐνὸς πανεπιστημίου εἰς ἄλλο τῶν γερμανοφώνων χωρῶν μετακλήσεως τῶν καθηγητῶν. Ἀπλῆ δὲ καὶ βραχεῖα ἐπισκόπησις τῶν ἀσχολιῶν καὶ τῶν διδαγμάτων τινῶν τῶν προμνημονευθέντων διευθυντῶν τῆς σχολῆς τοῦ Γκιούμα δύναται νὰ καταδείξῃ τὴν βαρύτητα τῶν διδασκόντων καὶ τὴν προκοπὴν τῶν διδασκομένων.

Ὡς ὁ Γεώργιος Σουγδουρῆς εἶχε σπουδάσει ἐν Βενετίᾳ καὶ ἦτο γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς, διακρίνετο δὲ διὰ τὰς ἀριστοτελικὰς αὐτοῦ μελέτας. Τὸ σύγγραμμ' αὐτοῦ «Εἰσαγωγή λογικὴ ἢ προδιήθεσις εἰς ἅπασαν τὴν λογικὴν μέθοδον τοῦ Ἀριστοτέλους», ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον πολὺ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τῷ 1792 ἐν Βιέννῃ, εἶνε ἀρίστη συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σταγειρίτου, καὶ ἀποτελεῖ ἴδιον σταθμὸν ἐν ταῖς νεοελληνικαῖς ἐκείναις ἀριστοτελικαῖς μελέταις, εἰς ἃς καὶ ἄλλως ἐτράπησαν οἱ λόγιοι Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐξδόμου αἰῶνος, οἷον κηρυχθέντες ὑπὲρ τοῦ Μακεδόνα φιλοσόφου κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς νεοπλατωνικοὺς τῶν μέσων αἰώνων, ἐν οἷς ἐπρωτοστάτει ὁ Πλήθων.

Ὁ δὲ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης ἠσχολεῖτο περὶ τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν, καὶ μετέφρασε τὰ ἔργα τοῦ Malebranche καὶ τοῦ Descartes, κακισθεὶς μάλιστα ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ διδασκόντων, ἐπεξελθόντων κατ' αὐτοῦ ὡς δῆθεν ἀθέου. Καὶ ἀπηλλάγη μὲν τῆς ἐπὶ ἑτεροδοξίᾳ κατηγορίας ὑπὸ συνόδου συνελθούσης ἐν τοῖς πατριαρχείοις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1723. Ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ ἱερὰ σύνοδος διέταξε τὴν καθύσιν παντὸς ἀντιγράφου τῶν ἀνεκδότην μεινάντων φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων τοῦ σοφοῦ Ἰωαννίτου².

¹ Βελοῦδου ἐνθ' ἄν. Ὁ Παρηνίκας ἐνθ' ἄν. σ. 64 προκρίνει ὡς ἔτος τῆς ἰδρύσεως τὸ 1675. Πρὸς περὶ τῆς σχολῆς τοῦ Γκιούμα καὶ Βελοῦδου ἐνθ' ἄν. σ. 182.

² Ζαβίρα Νέα Ἑλλάς ἐκδ. Κρέμου σ. 218 κ. ἐ. — Σάθα Νεοελληνικῆς φιλοσοφίας σ. 435 κ. ἐ. Πρὸς Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἄν. σ. 66 κ. ἐ.

Περὶ τὴν μαθηματικὴν δὲ ἰδίως διέτριβε μετὰ πολλῆς ἰδιοφυίας ὁ ἱερεὺς Μπαλάνος ὁ Βασιλόπουλος, ἀσχολούμενος περὶ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων μαθηματικῶν, καὶ ὡς ἐκ τούτου, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἕνεκα τῆς ἀγνοίας ξένων γλωσσῶν ἀποστέργων πᾶν νεώτερον δίδαγμα. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ἡ σαφήνεια τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ ἡ περὶ τὸ διοικεῖν ἱκανότης ἠδραίωσαν τὴν φήμην αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἠδυνήθη νὰ μεταδιδασθῆ, καθ' ἃ εἶδομεν, ἡ διοικήσεις τῆς σχολῆς τοῦ Γκιούμα κατὰ διαδοχὴν εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ μέχρις αὐτῆς τῆς διαλύσεως ἢ μᾶλλον τῆς καταστροφῆς τῆς ἐπελθούσης τὸ μοιραῖον ἔτος 1820 ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ ἐν Ἰωαννίνοις ὑπὸ τῆς στρατιᾶς τοῦ σουλτάνου. Οὐχὶ ἀδίκως λοιπὸν ἐλησημονήθη τὸ ὄνομα τοῦ Γκιούμα, ἀφ' οὗ μάλιστα βραχὺν χρόνον πρὸ τῆς καταλύσεως τῆς βενετικῆς πολιτείας ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος ἕνεκα χρεωκοπίας τῆς οἰκείας ἐν Βενετίᾳ τραπέζης ἐξέλιπε τὸ ἐν αὐτῇ κατατεθειμένον κληροδότημα τοῦ Γκιούμα, καὶ ἡ σχολὴ ἐγινώσκετο τὸ ἐξῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Μπαλάνων. οἷτινες καὶ βιβλιοθήκην ἀξιόλογον συνεκρότησαν ἐν αὐτῇ. Καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν δὲ τῆς βενετικῆς πολιτείας τῇ 1797, ὅτ' ἐξέλιπον τὰ παρὰ τῇ βενετικῇ τραπέζῃ κατατεθειμένα χάριν αὐτῆς κεφάλαια, διτηρήθη ἡ σχολὴ δαπάναις τῆς κοινότητος Ἰωαννίνων καὶ ὑποστηρικθεῖσα ἐνεργείᾳ τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου διὰ τῆς ἐκδόσεως ὑπὲρ αὐτῆς τῇ 1805 συνοδικοῦ σιγιλλίου τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Ε', δι' οὗ ἀφιερῶντο εἰς αὐτὴν καὶ πάλιν οἱ πόροι τῆς ἐν Ζίτση μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ τοῦ Θεοδίου, ἤδη πρὸ δεκαετίας προσηλωμένης αὐτῇ¹.

Ἦνθει οὕτως ἡ σχολὴ ἐκείνη, ὅτε νέαν ὄθησιν ἔδωκε καὶ τὴν ἀμιλλαν προεκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ τὴν διχόνοιαν ἤρχισε σπεύρουσα μεταξὺ διδασκόντων καὶ διδασκομένων ἢ ὑπὸ νέον τύπον ἀνασύστασις τῆς σχολῆς τοῦ Ἐπιφανίου ἢ μᾶλλον ἡ ἱδρυσις νέας σχολῆς τῇ 1742 ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς Ἁγίας Μαρίας². Συνεστάθη δ' αὕτη τῇ χορηγίᾳ τῶν ἀδελφῶν Σίμου καὶ Λάμπρου Μαρούτση, καὶ τούτων ἐν Βενετίᾳ ἐμπορευομένων καὶ καταθεσάντων χάριν διατηρήσεως τῆς

¹ Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἀν. σ. 68 κ. ἐ., ὅπου ἐκδίδεται τοῦτο μὲν ἢ πρὸς τὸν πατριάρχην ἱετική ἐπιστολή τοῦ Μπαλάνου, τοῦτο δὲ τὸ μακρὸν σιγιλλίον τοῦ Καλλινίκου.

² Παράνικα ἐνθ' ἀν. σ. 66. — Chassiotis ἐνθ' ἀν. σ. 49.

σχολῆς μέγα χρηματικὸν ποσόν¹. Ἡ σύστασις τῆς Μαρουτσαίας σχολῆς ἐφαίνετο ἀναίγουσα νέους ὀρίζοντας. Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς διδασκαλίας τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης οἶονεὶ προἰώνιζον τὴν ἐξοδὸν τῶν μαθητῶν εἰς νέας τρίβους. Τὴν δὲ μεγάλην ἐπιβολὴν τῶν ἱδρυτῶν τῆς νέας σχολῆς δεῖκνύει καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ πρώτου διευθυντοῦ, ὃν ἀπέστειλαν οἱ ἐκ Βενετίας χορηγοί. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πολὺς Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ὅστις ἐδίδαξεν ἐν τῇ σχολῇ ἀπὸ τοῦ 1742 μέχρι τοῦ 1746 καὶ πάλιν ἔπειτα ἀπὸ τοῦ 1750 μέχρι τοῦ 1753, ὅτε μετέβη εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος, ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀθωνιάδος σχολῆς. Ἐκεῖ ἔθηκεν ὁ μέγας Κερκυραῖος τὰς πρώτας βάσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ συστήματος, καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τὰς καινοτομίας ἐκείνας, αἵτινες ἀνέδειξαν αὐτὸν καὶ ἠῤῥησαν μέγα τὸ ἀξίωμ' αὐτοῦ ἀνὰ σύμπαν τὸ ἑλληνικόν.

Τῶν διαδόχων τοῦ Βουλγάρους ἐν τῇ διεύθυνσει τῆς Μαρουτσαίας σχολῆς, ἥς ἄλλως ἐπὶ τέσσαρας δεκαετίας καὶ ἐπέκεινα αἱ τύχαι εἶνε σκοτειναί, πλὴν τοῦ ἐκ Μετξόβου ἱερομονάχου Τρύφωνος, σπουδάζαντος μὲν ἐν Πατρυίῳ, διδάξαντος δ' ἐν Ἰωαννίνοις μέχρι τοῦ 1765, εἰ μὴ καὶ μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1786 θανάτου², κυρίως γνωστὸς εἶνε ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας. Διηύθυνε δὲ οὗτος τὴν σχολὴν ἀπὸ τοῦ 1797³, ἔτ' ἐστηρίχθη ἐκ νέου ἢ μᾶλλον ἀνευστάθη μετὰ τὴν χρεωκοπίαν τῆς βενετικῆς τραπέζης διὰ τῆς χορηγίας τοῦ ἐν Νιζνί-Νονγοροῦ τῆς Ῥωσίας μεγαλεμπόρου Ζῶη Καπλάνη, ὅστις ἀργότερον τῇ 1805, καὶ δι' ἐνεργειῶν αὐτοῦ τοῦ Ψαλίδου φιλοτίμως παρακινήθεις, διέθηκεν ὑπὲρ τῆς τὸ ὄνομ' αὐτοῦ λαβούσης Καπλανεῖου σχολῆς τοὺς ἐκ πέντε χιλιάδων ρουβλίων ἐνιαυσίους τόκους ἑκατὸν χιλιάδων ρουβλίων, κατατεθέντων παρὰ τῇ ὀρφανοτροφείῳ τῆς Μόσχας. Ἀνεγνωρίσθη δ' ἔκτοτε ἡ σχολὴ αὕτη ὡς πατριαρχικὴ διὰ

¹ Τούτων ὁ Λάμπρος Μαρούτσης ἤδη πρότερον, τῇ 1784, εἶχεν ἀφιερῶσαι πεντακισχίλια δουκάτα χάριν προσηθείας εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Γκιούμα «ἕδρας ἱερῶν καὶ κοσμικῶν ἐπιστημῶν, ἑλληνιστί τε καὶ λατινιστί παραδιδόμενων». Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 122.

² Σαφῆ Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 567. — Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἀν. σ. 58.

³ Ὁ κ. Β. Μυστακίδης ἐνθ' ἀν. σ. 58 λέγει αὐτὸν ἀναλαβόντα τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς ἤδη τῇ 1795.

συνοδικοῦ σιγιλλίου ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Ε', ἐκδοθέντος τῇ 1806, ἐν ᾧ καθωρίζοντο καὶ τὰ τῆς σχολῆς καθ' ὅλου ¹.

Ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας ὀλίγα καὶ μικροῦ λόγου κατέλιπε συγγράμματα. Μόνα αὐτοῦ ἔργα εἶνε ἡ ἐκ τῆς γερμανικῆς μεταφρασθεῖσα Ἀριθμητικὴ, συγγραφή τις ἐναντίον τῆς Λογικῆς τοῦ Γύγενου Βουλγάρου, ἡ « Ἀληθῆς εὐδαιμονία », πραγματεία δημοσιευθεῖσα ἑλληνιστί τε καὶ λατινιστί, συγγραμμάτιόν τι περὶ τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ῥωσίας Αἰκατερίνης Β' « καὶ τῆς ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ αὐτῆς πρὸς τοὺς ἐν Νίσση καὶ Ταυρίᾳ Γραικοὺς ὑπ' αὐτῆς δειχθείσης εὐνοίας » ² καὶ ἀνέκδοτος Γεωγραφία καὶ Ἱστορία, σωζόμενα ἀτελεῖς ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 138 κώδικι τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μακαρίτου Ἀλεξίου Κολυβά. Ὁ Ψαλίδας εἶνε κατὰ ταῦτα παλὸ ὑποδεέστερος ἄλλων Ἰωαννιτῶν λογίων, οὐδὲ φαίνεται ἔχων βαθεῖαν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς. Ἀλλ' αἱ ἐν Μόσχᾳ τὸ πρῶτον καὶ ἐν Βιέννῃ κατόπιν σπουδαί εἶχον καταστήσει αὐτὸν ἐγκυκλοπαιδικόν. Εἰς δὲ τὰς πολλὰς αὐτοῦ γνώσεις, ἣν κυριωτάτη ἦτο ἡ γνῶσις τοῦ κόσμου, προσετίθετο μεγάλη διοικητικὴ ἱκανότης, εὐροια λόγου, δύναμις πειθοῦς. Οὕτως ἡ ἀρτιύστατος σχολὴ προῦδεν ὁσημέραι ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας αἱ τάξεις τῆς Μπαλαναίας ἤρχισαν ἀραιούμεναι. Μάτην οἱ ἀντίπαλοι κατέφυγον εἰς τὴν κατηγορίαν βολταιρισμοῦ κατὰ τοῦ ἐλευθερόφρονος διευθυντοῦ τῆς Καπλανείου σχολῆς. Ὁ Ψαλίδας εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διεκφεύγη τὰς συκοφαντίας, νάντεπεξέρχηται κατὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν καταδοτῶν, νὰ πελθῆ διὰ τῆς στομφώδους εὐγλωττίας, καὶ ἡ φήμη αὐτοῦ ἀπέβη παροιμιώδης ἐν τε Ἰωαννίνοις καὶ πέραν αὐτῶν. Ὁ Ἀσώπιος καὶ ὁ Φιλητᾶς, οἱ ἔπειτα καθηγηταὶ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ κατόπιν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, παρεκάθησαν πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Αὐτοὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ ἐθέλοντο παρακολουθοῦντες τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτελούμενα πειράματα τῆς φυσικῆς. Ἀπέβη

¹ Τὸ σιγιλλιον τοῦτο ἐξεδόθη ἐν τῇ φυλλαδίᾳ « Συστατικὰ γράμματα τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Πατριαρχικῆς σχολῆς τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων », ἐκδοθέντι ἐν Βιέννῃ τῇ 1806. Μέρος δ' αὐτοῦ ἐξέδωκε καὶ ὁ κ. Β. Μυστακίδης ἐνθ' ἀν. σ. 60 κ. ἐ.

² Ζαβίρα Νέα Ἑλλάς ἐκδ. Κρέμου σ. 187 κ. ἐ., ἔπου ἀναγράφονται καὶ τινὰ ἄλλα ἀμφίβηλα συγγράμματα τοῦ Ψαλίδου. — Ἀ Παπαδοπούλου Βρετοῦ Νεοελληνικὴ φιλολογία. Ἐν Ἀθήναις 1857. Μέρ. Β' σ. 91 ἀρ. 228.

οὕτως εἶπειν ἀγαπητὸς. Δημοφιλὴς καὶ σεβαστὸς ἦμα ἐν Ἰωαννίνοις, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐφέρετο διὰ πάντων τῶν στομάτων. Ἔλεος δ' αὐτὸς, ὁ ῥυθμιστὴς καὶ θαυμαστὴς τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν. κατώρθωσε νὰ θαμάσῃ καὶ τὸν λέοντα, τὸν Ἀλῆν πασσᾶν. Ἦτος βραγιά, δὲν ἐπτοεῖτο νὰ θεραπεύῃ τὰς ἀδυναμίας τοῦ τυράννου ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ συνείδησις αὐτοῦ. ὅπως ἐπωφελεῖται τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἀλῆ χάριν τῶν καταδυναστευομένων συμπολιτῶν. Ὁ δὲ σατράπης ἀπεκάλει μὲν ἐνίστε τὸν Ψαλίδαν ψεύτην ¹, ἀλλὰ παρεδίδετο καὶ ἄκων εἰς τὴν γοητείαν αὐτοῦ, ὅστις εἶχε τὴν τέχνην νὰ τιθασεύῃ τὸν λέοντα, θωπεύων τὴν χάλτην αὐτοῦ. Οὕτως ὁ Ἀλῆς εἰς αὐτὸν ἀνέθετε τὴν δικαιοσύνην, καθ' ἣς δὲν ἤθελε νὰ φανῆ ἀδικὸς ἢ πλεονέκτης, καὶ ὁ Ψαλίδας κατώρθωνε πολλάκις νὰ παρέχῃ μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς, σώζων τὴν περιουσίαν αὐτῶν ἢ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν διὰ τῆς ἰσχύος, ἣν εἶχε ἀποκτήσει πρὸ τῆς τυραννῆς. Ἀλλὰ παρ' ὅλην τὴν ἠθικὴν ἐκεῖνο κέρδος, ὅπερ ἠρύετο, ἐξοικονομῶν τὰς περιστάσεις, δὲν ἔπαυε πράγματι ἐγκλείων εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς ὅλην τὴν ἀπέχθειαν, ἣν ἠσθάνετο κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ἥτις καὶ ἐξέσπασε τέλος μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν τοῦ τυράννου. Εἶχε δὲ κορυφωθῆ τὸ κρύφιον μῖσος τοῦ Ψαλίδου κατὰ τοῦ Ἀλῆ, μάλιστα ἀφ' ἧς ἡμέρας οὗτος, ἐγκλείσας μυστικᾶ τὸν διδάσκαλον ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῦ ἐπὶ τῶν Λιβαριτσίων σατραπικοῦ μεγάρου, ἀπήντησε παρ' αὐτοῦ ἐπὶ οἰαδήποτε ἀμοιβῇ, ἔστω καὶ αὐτῇ τῇ φυλακίσει καὶ αὐτῇ τῇ ἐξορίᾳ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ υἱῶν, ἔστω καὶ ἐπὶ τῇ διαζεύξει τινὸς τῶν γυναικῶν τοῦ χαρεμίου, τὴν εἰς γεῦμα ὑπὸ τοῦ Ψαλίδου πρόσκλησιν καὶ διὰ δηλητηριωδῶν φαγητῶν φαρμακείαν τοῦ φιλέλλητος ἐν Ἰωαννίνοις προξένου τῆς Γαλλίας Πουκεβίλλ, ἕτε καταδίδοντας εἰς τὴν κυδέρνησιν αὐτοῦ πᾶσαν ἀνομίαν τοῦ Ἀλῆ. Καὶ ἐφριξε μὲν ὁ διδάσκαλος πρὸ τῆς ἀπανθρώπου προτάσεως τοῦ τυράννου, ἀλλὰ μετὰ θάρρους καὶ παρρησίας ἀπήντησεν « Ἀδύνατον, βεζύργι μου, δύνασαι νὰ πράξῃς κατ' ἐμοῦ ὅ τι θέλεις, ἀλλὰ μόνον τὴν συνείδησίν μου δὲν δύνασαι νὰ βιάσῃς· διδάσκαλος βολοφόρος δὲν γίνεται... » (1) εὐπαρρησιαστος διευθυντὴς τῆς Καπλανείου σχολῆς ἐφάνετο ὑπογράφας διὰ τῆς

¹ Pouqueville Histoire de la régénération de la Grèce. Ἐν Παρισίοις 1824. Τόμ. Α' σ. 19.

ἀπαντήσεως ἐκείνης τὴν καταδίκην αὐτοῦ. Πράγματι ἤρκει ἐν νεῦμα τοῦ τυράννου, ἐν ἀκάτιον τῆς λίμνης, εἰς σάκκος ἐν νυκτὶ ἀσελήγη διὰ τὰ καταποντισθῆ ὁ διδάσκαλος ἐκεῖ ὅπου

ἐπνίξανε τὲς δεκαφτιά μὲ τὴν κυρά Φροσύνη.

Ἄλλ' ὁ Ἀλῆς περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ βόιση ἀφρῖζων «Γ' κρεμίσου ἀπ' ἐδῶ καὶ μὴ τολμήσης νὰ ἔλθῃς ποτὲ εἰς ὄψιν μου· ἄλλως μὴ φοδῆσαι· σοῦ ὀρκίζομαι εἰς τὸ Κοράνι μου»¹.

Ὁ σατράπης ἐτήρησε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ὁ Ψαλίδας ἐξηκολούθησε διατρέδων ἐν Ἰωαννίνοις ἀνενόχλητος καὶ διδάσκων, ἀλλ' ἐπὶ ῥραχὺ πλέον καὶ μόνον μέχρι τῆς μοιραίας ἡμέρας, καθ' ἣν ἢ τε Καπλάνειος σχολὴ καὶ ἡ Μπαλαναία κατεστράφησαν ὑπὸ πυρκαϊᾶς. Εἶχεν ἐπιστῆ ὁ χρόνος τῆς ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ ἐπιθέσεως τῶν στρατιῶν τοῦ σουλτάνου. Τὰ Ἰωάννινα ἐπολιορκούντο, ὁ δὲ Ἀλῆς, φοβούμενος, μὴ ἡ πόλις, ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν καταλαμβανομένη, χρησιμεύσῃ ὡς ἐπικίνδυνον ὀρμητήριον αὐτῶν, διέταξε τῇ 13 Αὐγούστου 1820 δίκην ἄλλου Νέρωνος τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως. «Φοδερὰ ἐκρηξίς, διηγεῖται ὁ Πουκεδίλλ, ἀκολουθουμένη ὑπὸ παρατεταμένων συριγμῶν, ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν τῶν Ἰωαννίνων. Αἰφνης χάλαζα βομβῶν, δολιῶν, σφαιρῶν ἀναφλεγόμενων καὶ ἐμπρηστικῶν πυραύλων ἐπήνεγκον τὴν λεηλασίαν, τὴν σφαγὴν καὶ τὰς φλόγας ἐν ταῖς διαφόροις τῆς πόλεως συνοικίαις, αἵτινες ἐντὸς δύο ὥρῶν παρεῖχον τὸ θέαμα εὐρείας πυρκαϊᾶς. Ὅμοιος πρὸς τὸν ἐξολοθρευτὴν ἀγγελον ὁ Ἀλῆς Γεπελενλῆς, καθήμενος ἐπὶ ἐνὸς τῶν προμαχόνων τοῦ δεσπόζοντος τῆς λίμνης μεγάρου αὐτοῦ, διηύθυνε τὰ ἔργα, ὀρίζων τὰ μέρη, ἅτινα τὸ πῦρ ἐβράδυνε νὰ καταδροχθῆσιν, καὶ ἐπὶ τῇ φοδερᾷ αὐτοῦ φωνῇ ὁ Θάνατος ἐξήπλωσε τὸν αἱματηρὸν αὐτοῦ πέπλον καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν εἰς ἣν ἐξικνούντο αἱ βολαὶ τῶν πυροβόλων τοῦ φρουρίου αὐτοῦ. Ὁ ὑψηλὸς πύργος τῶν Λιθαριτσίων ἐξήμει χειμάρρους πυρὸς, μεταβαλόντας εἰς τέφραν τὸ βόρειον τῆς πόλεως μέρος, ἀπὸ τοῦ προξενείου τῆς Γαλλίας μέχρι τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κοιμητηρίου.

¹ Γούδα Παράλληλοι βίοι. Ἐν Ἀθήναις. 1879. Τόμ Β' σ. 297 κ. ἐ. Πρὸς, περὶ τοῦ Ψαλίδα *Κρίνον* ἐν τῷ περιοδικῷ Ἑστία τῆς 11 Μαρτίου 1879 ἀρ. 167.

Τὸ νοσοκομεῖον, ἡ βιβλιοθήκη τῆς πόλεως, ἢ ἔτι πολυτιμότερα βιβλιοθήκη τῶν ἀδελφῶν Μπαλάνων, οἵτινες εἶχον συναθροῖσαι πλῆθος σπανίων χειρογράφων καὶ ἐπιγραφῶν σπουδαίων διὰ τὴν ἱστορίαν, τὸ γυμνάσιον, τὸ ἐργαστήριον τῆς φυσικῆς ἀπετεφρώθησαν. Ἔλεος δ' ἀπὸ τῆς μητροπόλεως μέχρι τῆς Ἁγίας Μαρίνης πέλαγος φλογῶν ἠφάνισε τὰς ἀγοράς, τὰ μπεζεστένια, τὴν σταθμὸν τῶν ταχυδρομικῶν ἵππων, τὰ τζαμιά, τοὺς δημοσίους λουτρῶνας καὶ πλῆθος κτιρίων ἐκτεινομένων μέχρι τῆς πύλης Κουλοτσεσμέ»¹.

Ἡ μεγάλη ἐκείνη καταστροφή συνεδέθη πρὸς ἀθρόον ἐξοικισμόν τῶν κατοίκων τῆς τέως πολυανθρώπου πόλεως. Ὁ Ψαλίδας τότε κατέφυγεν εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου εἶχον διασωθῆ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν Ἡπειρωτῶν, καὶ ἐκεῖ διέτριψεν ἐπὶ τινα χρόνον διδάσκων ἰδιωτικῶς. Μετ' οὐ πολὺ δὲ διορίσθη ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας διευθυντῆς τοῦ ἐν Λευκάδι γυμνασίου μέχρι τοῦ 1829, ὅτε καὶ ἀπέθανε, συναποκομίζων εἰς τὸν τάφον τὴν εὐχαρίστησιν, ὅτι εἶχεν ἴδει στεφθέντα ὑπὸ ἐπιτυχίας τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα ἐν τῷ μεγάλῳ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνι.

Ἐν τούτοις δ' εὐθύς ὡς ἤρχισεν ἢ εἰς τὰ πάτρια ἐπιστροφὴ τῶν Ἰωαννιτῶν καὶ τὰ Ἰωάννινα ἤρχισαν ἀνοικιζόμενα, καθ' ἃς ἡμέρας ἡμεγάλη ἐπανάστασις παρέσχε χρηστὰς, ἀλλὰ ματαίας ἐλπίδας καὶ περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Ἡπέρου, οἱ ἐν Ῥωσίᾳ πλουτήσαντες Νικόλαος καὶ Ζώης Ζωσιμαῆς, ἀκολουθοῦντες τὸ πατριωτικὸν παράδειγμα τῶν ὑπὲρ τῆς παιδείας καὶ τοῦ ἔθνους εὐεργεσιῶν τῶν πρεσβυτέρων ἀδελφῶν Θεοδοσίου καὶ Ἀναστασίου, συνέστησαν τῇ 1828 τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Ζωσιμαίαν σχολὴν, ὑπὲρ ἧς ἔπειτα προσήνεγκον διακοσίας πεντήκοντα χιλιάδας ρουβλίων. Καὶ γενέτειρα μὲν τῶν Ζωσιμαδῶν ὑπῆρξε κατὰ σύμπτωσιν περιέργον τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, τὸ Γραμμένον, ἐξ οὗ κατήγετο καὶ ὁ Ζώης Καπλάνης. Ἡ δὲ μεγάλη αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ νέου ἐκπαιδευτηρίου τῶν Ἰωαννίνων χορηγία δὲν εἶνε τὸ μόνον αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους εὐεργέτημα. Τίς δὲν γινώσκει τὰς γενναίας δωρεὰς καὶ τὰ μεγάλα κληροδοτήματα τῆς περιλαλήτου ἐκείνης Ζωσιμαίας ἀδελφότητος,

¹ Rouquerville Voyage dans la Grèce. Ἐν Παρισίοις. 1821. Τόμ. Ε' σ. 461.

εἰς ἣν τὸ γένος χρεώσται τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ μεγίστου τῶν Ἑλλήνων σοφῶν. τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ, διὰ τῶν μεγάλων ὑπὲρ ἐκδόσεως τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ χορηγιῶν; Καὶ δὲν εἶνε ἐπ' ἰσῆς γνωστῶν ἢ εἰς τὸ Νομισματικὸν μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν περιελθούσα πολύτιμος αὐτῶν συλλογὴ καὶ αἱ πολλαὶ αὐτῶν ἄλλαι γενναῖαι δωρεαὶ καὶ ἐθνικαὶ εὐποιαί, δι' ἧς εἶπερ τινὲς καὶ ἄλλοι ἠξιώθησαν τῆς ἐπωνυμίας φιλογενῶν¹;

Μετὰ δικαίου λυρισμοῦ ἐξῆρε Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Οἰκονόμων τὰς μεγάλας χορηγίας τῶν Ζωσιμαδῶν, ἀφορμώμενος ἐξ εὐαγγελικοῦ ῥήτου τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ. «Ἐπάνω πέντε πόλεων καὶ ἐπάνω δέκα πόλεων», εἶπεν, ἐκφωνῶν ἐπιμνημόσυνον λόγον τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν ὁ μεγαλόφωνος ῥήτωρ, «κατέστησεν ὁ Κύριος ἐκεῖνους τοὺς δούλους. τοὺς πενταπλασίως καὶ δεκαπλασίως τὸ πιστευθὲν ἀργύριον πολλαπλασιάσαντας. Καὶ τὴν ἐν εὐεργεσίαις τὸ τοῦ πλούτου τάλαντον πληθύνουσαν Ζωσιμαίαν ἀδελφότητα κατέστησεν ὡσαύτως ἐπὶ πολλῶν, ἐφ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος, συνεργούσαν, μεταξὺ τῶν πρώτων, καὶ μακρόθεν εἰς ἀνάστασιν τοῦ γένους τῶν ἀδελφῶν. Ἐκκλησίαι καὶ σχολαὶ ἐμάκρυσον πληθύνουσαι καὶ κρατύνουσαι τοὺς υἱοὺς τοῦ νέου Ἰσραήλ. Ταῦτα λοιπὸν πρώτιστα καὶ κάλλιστα συνοικοδομοῦσι καὶ οἱ τὴν ἐλευθέρωσιν αὐτῶν ἐπισπεύδοντες Ζωσιμάδαι»².

Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς βραδέα ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα βήματα τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς ὑπὸ τὸν συντοπίτην τῶν Ζωσιμαδῶν Γεώργιον Κρανᾶν, προϋπάρξαντα μαθητὴν τοῦ Ψαλλίδα, ὃν οἱ συμμαθηταὶ διὰ τὸ κυνικὸν τῆς διαίτης εἶχον ἐπονομάσει Αἰσωπον, καὶ τοὺς βοηθοὺς αὐτοῦ Γρηγοράσκον καὶ Χαρισιάδην³. Παρὰ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς συνέρρευσαν ἐξ ἀπάσης τῆς Ἠπείρου μαθηταὶ εἰς τὸ νέον ἴδρυμα, οὐ μικρὰὶ δυσχέρειαι παρενεπρόσθουν εἰς τὴν πρόσοδον αὐτοῦ. ὡν πρώτη ἦ ἔνεκα τῆς καταστροφῆς τῶν οἰκημάτων τῶν δύο προτέρων σχολῶν, τῆς Μπαλαναίας καὶ τῆς Καπλανείου, καὶ πλείστων ὄσων οἰκιῶν τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὴν πυρκαϊάν τοῦ 1820 ἔλλειψις οἰκήματος.

Καὶ ὅτε δὲ τέλος ἐγκατεστάθη ἡ σχολὴ ἐν τῇ γυναικῶνίτῃ ὀθωμανικῆς οἰκίας, οὐκ ὀλίγα παρουσιάσθησαν ἐμπόδια. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀντιμετώπισεν ὁ ἐνθεὸς ζήλος τοῦ Κρανᾶ, ὑποστηριζομένου ὑπὸ τοῦ φιλομύσου καὶ φιλοπάτριδος μητροπολίτου Ἰωαννίνων Βενεδίκτου. Ἰότε δὲ πλέον ἤρχισεν εὐδοκιμοῦσα ἡ σχολὴ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κρανᾶ, ὅστις εἶχε μὲν ἤδη προὔπηρετήσῃ ἐν ἄλλοις σχολαῖς τῆς Ἠπείρου, ἦτο δὲ κάτοχος παιδείας οὐ τῆς τυχοῦσης, καὶ οὐκ ὀλίγον προήγαγε τὸ ἀρτισύστατον ἴδρυμα μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1835 αὐτοκτονίας αὐτοῦ, πεσόντος εἰς φρέαρ¹.

Ἀλλ' ἰδίως ἡ προαγωγὴ τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1833 ἀναθέσεως τῆς συνδιευθύνσεως αὐτῆς, καὶ ζῶντος ἔτι τοῦ Κρανᾶ, εἰς τὸν Ἀναστάσιον Σακελλάριον, ὀρθοῦν σκαπανέα τῶν γραμμάτων καὶ ἄνδρα φιλοπρόσδον, θεωρήσαντα ἐν τῷ μεταξὺ καθήκον νὰ συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις τὸ πρῶτον καὶ ἐν Γερμανίᾳ κατόπιν. Οὕτως ἀπὸ ἀφθονωτέρων ἐφοδίων καὶ τελεσφορώτερον ἀνέλαθε καὶ πάλιν τὴν διεύθυνσιν τῆς εἰς γυμνάσιον τῷ 1852 προαχθείσης σχολῆς, ἣν καὶ διεύθυνε μετὰ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἐν αὐτῇ ὑπηρεσίᾳ ἄνευ μὲν διακοπῆς ἀπὸ τοῦ 1843 μέχρι τοῦ 1855 καὶ πάλιν δ' ἔπειτα μέχρι τοῦ 1862, ἦτοι ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου, συμβάντος τῇ 12 Δεκεμβρίου 1865².

Διὰ τῆς σθεναρᾶς διευθύνσεως τοῦ Σακελλαρίου ἡ Ζωσιμαία σχολὴ προήχθη εἰς μεγάλην περιωπήν. Καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ αὐτῆς ἀνήλθον εἰς ἑκατοντάδας ὄλας, οὐχ ἦττον δὲ τοῦ Σακελλαρίου διεκρίθησαν ἄλλοι τῶν διευθυντῶν, οἱ οἱ Σπυρίδων Μανάρης, ὁ Παναγιώτης Ἀραβαντινός, ὁ Μιλτιάδης Πανταζῆς, ὁ Γεώργιος Σωτηριάδης. Μεταξὺ δὲ τῶν παρακαθησάντων εἰς τὰ βᾶθρα τῆς σχολῆς ἐκείνης ὑπῆρξαν ὁ Δημήτριος Σεμιτέλος, ὁ ἐπιφανῆς καθηγητῆς τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ὁ ἐφορος τῶν ἀρχαιοτήτων Δημήτριος Φίλιος καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν ἐξαιρέτους παρασχόντων ὑπηρεσίας εἰς τὴν τουρκοκρατουμένην Ἠπειρον καὶ τὴν ἑλληνικὴν πολιτείαν.

¹ Ἰδε περὶ τοῦ Κρανᾶ Ἄν. Γούδαν (Παράλληλοι βίοι Τόμ. Β' σ. 284 κ. ἐ. 304 κ. ἐ.). Ὁ Π. Ἀραβαντινός ἐνθ' ἀν. ἀναβιβάζει τὸν θάνατον τοῦ Κρανᾶ εἰς τὸ 1833.

² Ἰδε περὶ Ἀναστασίου Σακελλαρίου Ἄν. Γούδαν (Παράλληλοι βίοι Τόμ. Β' σ. 302 η. ἐ.).

¹ Ἰδε περὶ τῶν Ζωσιμαδῶν Γούδα Παράλληλοι βίοι. Ἐν Ἀθήναις. 1870 Τόμ. Γ' σ. 1-42. Πρὸς Πανδώρας Τόμ. Ζ' σ. 84 κ. ἐ.

² Κ. Οἰκονόμου Ἐκθεσίς τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν μνημόσυνον τῶν Ζωσιμαδῶν σ. 50.

³ Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου Τόμ. Β' σ. 283.

Καὶ δικαίως οἱ ἔφοροι τῆς Ζωσιμαίας, ὅτε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν διὰ τῶν πόρων τῆς σχολῆς καὶ ἐράνων τῶν ἀπανταχοῦ φιλοπατρίδων Ἑπειρωτῶν ἀνέκτισαν τὸ κτίριον αὐτῆς, ἐγνωσαν γὰρ δώσειν εἰς τὴν πρόσφιν αὐτοῦ ἐν μικρῇ τῇ μορφῇ τοῦ Ἑθνικοῦ πανεπιστημίου, θέλοντες γὰρ δικαιοσύνην εἰς τὴν ἀλληλεγγύην ἐκείνην μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Ἰωαννίνων, ἣν ἀπέδειξε καὶ αὐτὸ τὸ Πανεπιστήμιον, προσεγγεχὸν ὑπὲρ τῆς οἰκοδομῆς ἐκείνης δωδεκά ὄλας χιλιάδας δραχμῶν.

Ἄλλ' ἡ ἐπίδρασις τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς δὲν περιορίσθη εἰς τὴν Ἑπειρον, ἀλλ' ἐπεξετάθη μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Ἀλβανίας. Πράγματι ἤδη ἀνέκαθεν ὁ ἑλληνισμὸς ἐπεβάλλετο ἐπ' αὐτῶν τῶν Τουρκαλβανῶν, ὧν δημοσία λαλιὰ καὶ γραπτὴ γλῶσσα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ οὐ μόνον ἕνεκα τοῦ ὑψηλοτέρου αὐτῆς ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς εὐκολωτέρας μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας. Αὐτὸς ὁ Ἀλῆς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βελῆς, ὁ ἔπειτα διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου, ἑλληνιστὶ ἐπέστελλον, καὶ μόνον ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐκείνων ἐπιστολῶν ἐπέθετον ἐπιχρισμένην τὴν τουρκικὴν αὐτῶν σφραγίδα. Τὸ αὐτὸ δ' ἐπραττον καὶ οἱ λοιποὶ Τούρκοι ἄρχοντες τῆς Ἠπείρου. Χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου ὁ Ἀλῆς εἶχε περὶ αὐτὸν φάλαγγα ὄλην Ἑλλήνων γραμματικῶν, οἱοὶ ὁ Σπύρος Κολοδός, ὁ Κώστας Βουρμπιανίτης, ὁ Ἀθανάσιος Λοιδορίκης, ὁ Στέφανος Δούκας, ὁ Ἀναγνώστης Καρπενησιώτης καὶ ἄλλοι. Πάντων δὲ τούτων ἐπιφανέστατος ἀνεδείχθη ὁ Μάνθος Οἰκονόμου, ὅστις διὰ τὴν ἐχεφροσύνην αὐτοῦ καὶ ἀγχίναιαν καὶ ὡς σύμβουλος τοῦ τυράννου ἐχρησίμευσε. Τοῦτε ὁ Μάνθος ἦτο ἡ ἐκφορὰ τῶν Ἰωαννιτῶν ἐκείνη ἢ δεικνύουσα τὴν πρὸς τὸν συνετὸν ἐκείνον καὶ φιλόπατριν γραμματικὸν τοῦ Ἀλῆ ἐμπιστοσύνην τῶν Ἰωαννιτῶν, δίκην νέων πυθαγορείων ἀνανεούντων τὸ ἀρχαῖον Αὐτὸς ἔφη.

Γοιαύτης οὐσίας τῆς σημασίας τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς Ἀλβανούς, εὐνόητον εἶνε πῶς οὐ μόνον ὁ ἐκ Δελβίνου Τουρκαλβανὸς ὑμνωδὸς τῶν ἄθλων τοῦ Ἀλῆ Χατζή-Σεχρέτης ἑλληνιστὶ ἔγραψε τὴν Ἀληπασσιάδα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ νεώτατος τῶν υἱῶν τοῦ σατράπου, ὁ Σαλίχ, ὃν ὁ πατήρ ἐφιλοτιμήθη γὰρ μορφώσῃ διὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας πλειότερον τῶν πρεσβυτέρων τέκνων, ἐστιχοῦργησεν ἑλληνιστὶ¹. Τὴν δ' ἐπίδρασιν ἐκείνην τῶν ἑλληνικῶν

¹ Ν. Γ. Πολίτου Γνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν ᾠμάτων (Διαλέξεις Φιλολογικοῦ

γραμματῶν ἐπὶ τοὺς Τουρκαλβανούς ἐτι μᾶλλον τῦξήσεν ἢ εἰς τὴν Ζωσιμαίαν σχολὴν προσέλευσις μαθητῶν καὶ ἐξ Ἀλβανίας. Ἢ τι παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς ὑπάρχει σήμερον ἴχνος παιδείας ἀφείλεται καὶ τοῦτο εἰς τὸ ἴδρυμα τῶν Ζωσιμαδῶν. Ὡς ἀπόδειξις δὲ τούτου ἄρκει τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸν ἀνέκδοτον. Ὅτε πρὸ τινῶν ἐτῶν, ἡμεῖς οἱ ἐν Ἀθήναις Ἠπειρωτῆται συνηπατώμεθα μετὰ τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων περὶ τῶν πολιτικῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Ἰσμαήλ Κεμάλ βέη, καὶ περιεποιούμεθα αὐτὸν ἐπιδημοῦντα εἰς Ἀθήνας, ἀνέδην μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐπιδημιῶν αὐτοῦ τούτων εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὡς ξεναγός. Αἴφνης βλέπω τὸν Κεμάλ παρατηροῦντα μακρὰν, θέτοντα τὴν χεῖρα πρὸ τοῦ μειώπου, ὅπως διακρίνη καθαρώτερον, προφυλάσσων τοὺς ὀφθαλμούς ἀπὸ τῆς ἀπλέτου ἀκτινοβολίας τοῦ ἡλίου ἐπὶ τῶν λευκῶν μαρμάρων, ἄνδρα τινὰ λευκογένειον, πλανώμενον ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων. Δὲν εἶνε αὐτὸς ὁ Φίλιος; μετ' ἠρώτησεν ὁ βέης. Ἦτο πράγματι ἐκεῖνος, διατελὼν τότε ἔφορος τῆς Ἀκροπόλεως. Ἰσπεύσαμεν πρὸς ἐκεῖνον, σπεύσαντα ἐπ' ἴσης πρὸς ἡμᾶς. Μετ' οὐ πολὺ εἶδον τοὺς δύο ἄνδρας πίπτοντας εἰς τοὺς κόλπους ἀλλήλων. Δημητρὸς ἀνεφώνει ὁ εἰς. « Ἰσμαήλ, ἀνέκραξεν ὁ ἄλλος. Εἶχον πρὸ μακρῶν ἐτῶν παρακαλήσει ὁμοῦ ἐπὶ τῶν βάθρων τῆς Ζωσιμαίας, καὶ ἀνεπόλουν τὴν στιγμὴν ἐκείνην μετὰ πολυετῆ χωρισμὸν τοὺς χρυσοὺς τῆς νεότητος χρόνους, συμβόλιζοντες ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων τὴν ἔνωσιν τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἀλβανικῆς ἰδέας. Ἐκτοτε ἐχωρίσθησαν καὶ πάλιν, ὁ μὲν Ἑλληνα εἴφορος διὰ γὰρ ἐπέλθη μετ' οὐ πολὺ εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς, ὁ δὲ Ἀλβανὸς εὐπατρίδης τοῦ Αὐλῶνος διὰ γὰρ χρυσῆ παροδικῶς ὑπουργὸς τῆς Ἀλβανίας.

Ὅτι οὖν διεσώθη, μέχρις ἡμῶν ἡ Ζωσιμαία σχολή. Τελοῦσα δὲ μετ' ὀλίγα ἔτη τὴν ἑκατοστὴν αὐτῆς ἀμφιετηρίδα ὡς τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, μετὰ δικαίως καυχήσεως ἢ συγκομιστῆ τὰς εὐλογίας τοῦ Πανελληνίου ἐπὶ ταῖς ὑπηρεσίαις, ἃς παρέσχεν ἐν ἡμέραις ἄλλως πονηραῖς εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ τὴν ἑλληνικὴν πατρίδα.

Ἄπο τοιούτων σχολείων, οἷα τὰ τῶν Ἰωαννίνων, ὧν διεξήλθεν

Συλλόγου Παρνασσῶ 1) περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ 19' αἰῶνος, Ἐν Ἀθήναις, 1916 σ. 29 κ. ἔ.

διὰ βραχέων τὴν ἱστορίαν¹, ἄφθονα διεχύθησαν τὰ νόματα τῆς παιδείας οὐ μόνον ἀνὰ τὴν Ἡπειρον, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ σύμπαν τὸ ἑλληνικόν. Καὶ δὲν ἦτο μεγάλη ὑπερβολὴ τὸ γραφέν ὑπὸ τοῦ Νεοφύτου Δούκα, ὅτι «ἐκ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ἐξερρυήσαν βύακες ἱκανοὶ νὰ ποτίσωσι τὴν διψῶσαν Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα ἐν τῇ μεγίστῃ αὐχμῷ... Οἱ μιλῆται αὐτῶν ὡς ἀπὸ μέσου τοῦ ποταμοῦ ἐχέοντο κατὰ πάσας τὰς πόλεις, καὶ, καταρδεύοντες αὐτάς με τῶν λόγων τὰ πότιμα νόματα, ἀνέστησαν σπέρματα πολλαπλάσια»².

Καὶ δὲν εἶπε μὲν τελείως ἀκριδῆς τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ λογίου λεχθέν, ὅτι «κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὸν αἰῶνα ὅσοι ἐχρημάτισαν Ἑλληνεσὶ συγγραφεῖς ὑπῆρξαν ἢ Ἰωαννῖται ἢ μαθηταὶ τῆς τῶν Ἰωαννίνων σχολῆς»³. Ἄλλ' ἀναμφήριστον εἶπε, ὅτι μέγα μὲν ὑπῆρξε τὸ πλῆθος τῶν ἐν ταῖς προγενέστερον ἢ ἐν ἄλλαις ἑλληνικαῖς χώραις ἀκμαστάσαις σχολαῖς τῶν Ἰωαννίνων πρυθασάντων ἀπ' αὐτοῦ τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους, πολυἀριθμοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς διδασκάντων καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποφοιτησάντων ἀναδειχθέντες συγγραφεῖς. Εἰς ἑκατὸν ἐξήκοντα περίπου κατὰ πρόχειρον ἀναγραφὴν ἀνέρχονται πλὴν τῶν ἤδη μνημονευθέντων οἱ ἐξ Ἰωαννίνων καὶ τῆς λοιπῆς Ἡπέρου μέχρι τοῦδε γνωστοὶ συγγραφεῖς τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας. Ἄλλ' ὁ κατάλογος ὃν ἠδυνήθημι νὰ παρτίσω αὐτοσχεδίως δὲν εἶπε πλήρης⁴. Ἡ δ' εὐκταία ἐκδοσις τῆς

¹ Περί τῶν Ἑλισσαετείων παρθενωγαγείων καὶ τῆς Παυλιδείου σχολῆς ἀναβάλλεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ λόγος.

² Παρὰ τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ (Χρονογραφία τῆς Ἡπέρου Τόμ. Β' σ. 281).

³ Αὐτόθι.

⁴ Ζαβίρα Νέα Ἑλλάς. — Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ Νεοελληνική φιλολογία. — Κ. Σάββα Νεοελληνική φιλολογία. — Παρὰ τὸ Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία Ἡπέρου Τόμ. Β' σ. 282 κ. ἐ. — Legrand Bibliographie hellénique. Ἀλφαιτικῶς τασσόμενοι οἱ ἐν τοῖς αἰκείοις μέρεσι τῶν συγγραμμάτων τούτων ἐξ Ἰωαννίνων καὶ τῆς ἄλλης Ἡπέρου συγγραφεῖς, παραλειπομένων μὲν τῶν ἤδη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μελέτῃ ὡς πρὸς ἄπο μνημονευθέντων, προστιθεμένων δὲ ἀποράδην ἐνίων μόνον τῶν γνωστῶν συγχρόνων ἡμῖν ἢ ὀλίγων προγενεστέρων εἶνε οἱ ἐξῆς: Ἀδάμης Ἰωάννης, Ἀθανασίου Θεοδώρου, Ἀνδρουτσος Χρήστος, Ἀραβαντινοῦ Ἀριστείδης, Ἀραβαντινοῦ Κωνσταντῖνος, Ἀραβαντινοῦ Σπυρίδων, Ἀρτινῶς Χριστόφορος, Ἀσιώπιος Εἰρηναῖος, Ἀσιώπιος Κωνσταντῖνος, Ἀψαράς Θεοφάνης, Ἀψαράς Νεκτάριος, Βαλιούλιας Γαβριήλ, Βασιλάδης Κωνσταντῖνος, Προκλῆς, Βασιλείου Ἀλέξανδρος, Βηλαράς Ἰωάννης, Βηλαράς Νικόλαος, Βηλαράς Πέτρος, Βόδας Δημήτριος, Βολιδῆς Θεμ., Βουλδῆμος Α., Βουσαῆς Ἀριστείδης, Βουσαῆς Κωνσταντῖνος, Βρα-

ἀνεκδότου Ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1821 τοῦ Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ, ἐκ τοῦ πλησίον παρακολουθήσαντος ἰδίως τὰ τῶν γραμμάτων καὶ ἔχον-

νά: Κορτέσιος, Γάγαρης Γεώργιος, Γαζῆς Γεώργιος Δελφιναικῆς, σχολάρχης Μεσολογγίου (1843-8), Γεννάδιος Ἀναστάσιος, Γεννάδιος Γεώργιος, Γεννάδιος Ἰωάννης, Γεννάδιος Παναγιώτης, Γιαννόπουλος Ν., Γοργίδης Ἀδάμ., Γούδας Ἀναστάσιος, Γούδας Μιχαήλ, Γρηγοῦς Μητροφάνης, Δήμαρος Λάμπρος, Δήμαρος Παῖσιος ὁ Παραμυθίας, Δημάρου Παγκράτιος, Δημητρίου Γεώργιος, Δημούσης Ἀλέξανδρος, Δύσος Νικ., Δούκας Κωνστ., Ἐμποροκομήτης Χριστόφ., Ζαλοκώστας Γεώργιος, Ζαλοκώστας Εὐγένιος, Ζαλοκώστας Πέτρος, Ζαχαρίας Α., Ζερτζούλης Νικόλαος, Ζηκίδης Γεώργιος, Ζηκίος Χρυσάνθος, Ζῆνης Ἀναστάσιος, Ζιογράφος Κωνσταντῖνος, Ζῆτος ὁ Μολοσσός, Ἰδρωμένος Ἀνδρέας, Ἰερομνήμων Πᾶνος, Ἰωαννῖτης Γεώργιος, Ἰωάννου Μάνθος, Ἰωὺ μοναχός, Καγγελάριος Ἀλέξανδρος (Βελοῦδου ἐνθ. ἀν σ. 137), Καζαντζῆς Κωνσταντῖνος, Καραθασίλης Σπυρίδων, Καραϊωάννης Κωνσταντῖνος, Καραπᾶνος Κωνσταντῖνος, Καραπᾶνος Περίκλῆς, Καφηρέας Σπυρίδων, Κεραμεὺς Νικόλαος, Κοντός Πολυζῶης, Κοντουράς Θ., Κουτσαλέξης Α., Κρεμαυδᾶς Γεώργιος, Κρουστάλλης Κωνσταντῖνος, Κωλέττης Ἰωάννης, Κωνσταντῖνου Γεώργιος, Λαζαράς Π. ὁ ἐξ Ἰωαννίνων ἰατρός (Λογίδιον ἐκφωνηθὲν εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Ἁ Κοραῖ, ἐν Παρισίοις 1833), Λαμπαντζιώτης Πολυζῶης, Λαμπρίδης Ἰωάννης ὁ ἰατρός, Λαμπρίδης Ἰωάννης ὁ ἐκδότης τῆς Φωνῆς τῆς Ἡπέρου, Λάμπρος Διονύσιος, Λάμπρος Ἰωάννης, Λάμπρος Κωνσταντῖνος, Λάμπρος Μιχαήλ, Λάμπρος Πάβλος, Λάμπρος Σπυρίδων, Λάμπρος Μίνως, Μακρῆς Λάμπρος, Μακρῆς Μιχαήλ, Μαλάμος Κωνσταντῖνος, Ματθαῖος Μυρέων, Μαυρογιάννης Κωνσταντῖνος, Μέκιος Κωνσταντῖνος, Μελάς Λέων, Μελάς Λέων ὁ τοῦ Μιχαήλ, Μεγῶτος Πέτρος Παυλίδης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων (Πτηνιάς ποίημα. ἐν Βενετῆ. ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος. 1845), Μήτηρος Ἰωάννης, Μπαλᾶνος Σίμου Δημήτριος, Μπαλᾶνος Σπυρίδωνος, Δημήτριος, Μπαλᾶνος Νικόλαος, Μπαλᾶνος Σίμος, Μπαλᾶνος Σπυρίδων, Μπαρκοῦσης Καλλίνικος, Μπαρκοῦσης Νικόλαος, Μουσιπινιώτης Αναστάσιος, Μυστακίδης Β. Νεόφυτος Δέρκων (Νικόλαος Καφές), Νεστορίδης Κωνσταντῖνος, Νικολαΐδης Νικόλαος, Νικολαΐδης Παναγιώτης, Παῖσιος ὁ Μικρῆς, Παλιουρίτης Γρηγόριος, Πάλλη Ἀγγελικὴ, Πάλλης Ἀλέξιος, Παναζῆς Μελτιάδης, Παπαδοασιλόπουλος Ἀναστάσιος, Παπαγιαννόπουλος Νικόλαος, Παπαδόπουλος Νικόλαος, Παπασταύρου Ἀμαλία, Παπαφίλος (Θεόφιλος Καυτανίνας), Πρασκευᾶς Ἀμφιλόχιος, Πετρίδης Ἀθανάσιος, Περινάρας Γεώργιος, Πυλαίνης, Νικόλαος, Πώπας Ἀναστάσιος, Ρίζος Μπαλᾶνος, Ρώσης Ζήκος, Ρώσης Στέφανος, Σακελλαρόπουλος Κωνσταντῖνος, Σακελλαρόπουλος Μιχαήλ, Σακελλαρόπουλος Σπυρίδων, Σαλαπάτας Π., Σεμιτέλος Δημήτριος, Σίμος Εὐστάθιος, Σίμος Σπυρίδων, Σουγδουρῆς Χρήστος, Σπαθάκης Ἀριστείδης, Σπανός Ἀλέξιος, Σπυριδάκης Ἀθ., Στάμος Ἰωάννης, Σταυρινός Στέφανος Νικόλαος, Στούπης Ἀναστάσιος, Στρούμπκος Δημήτριος, Τζέτζης Ἰωάννης, Τζιγαράς Στέφανος, Τομαῖος Νικόλαος, Τοιγαράς Νικόλαος, Φιλητᾶς Κωνσταντῖνος, Φίλιος Δημήτριος, Φραγκόπουλος Ἰωάννης, Χαρίτων Διογένης, Χασιώτης Γεώργιος, Χασιώτης Δημήτριος, Χασιώτης Σπυρίδων, Χατζημιχάλης Μιχαήλ, Χατζηφιλιππίδης Θεόδωρος, Χρησταρῆς Μιχαήλ, Χριστοδουλίδης Ζαφείριος, Χριστοδουλίδης Χρ., Χρυσίδης Κωνσταντῖνος, Χρυσόγος Μιχαήλ.

τος ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πολλοῖς πηγὰς λανθανούσας ἡμᾶς ἢ καὶ ἀπολεσθείσας ἔκτοτε, ἤθελε μεγάλως πλουτίσει τὴν ἀναγραφὴν τῶν Ἑπειρωτῶν λογίων¹.

Ἐπέροχον δὲ θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων κατέχουσι πλὴν ἐνίων τῶν ἤδη προμνημονευθέντων ὁ Λάμπρος Φωτιάδης (1750-1803) ἐκεῖνος, ἀνὴρ πολυμαθέστατος μὲν ἐν παντὶ τῇ ἐπιστητῇ, ἀλλὰ μάλιστα διακριθεὶς ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, ὅστις δικαίως ὑμνήθη ὡς «ἀράμενος κλέος ἐπὶ σοφίᾳ, οἷον οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ ἢ τῶν κατ' αὐτὸν» καὶ ὑπῆρξεν ὁ ἀποφανθεὶς περὶ τοῦ Κοραΐ, ὅτι «αὐτὸς μόνος ἐγνώρισεν εἰς ποίαν γλῶσσαν πρέπει νὰ γράφωμεν καὶ νὰ λαλῶμεν»², ὁ χαλκέντερος αὐτοῦ μαθητῆς Νεόφυτος Δούκας, ὁ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ταῦτα φρονούντα διδάσκαλον ταχθεὶς εἰς τὸ ἀντίπαλον τοῦ Κοραΐ στρατόπεδον ὡς ἡγέτης τῶν ὑπεραρχαϊζόντων καὶ γονιμώτατος μὲν συγγραφεὺς πλείστων καὶ ἄλλων βιβλίων, ἐκδότης δὲ βιβλιοθήκης ὅλης ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων οὐχὶ μικροτέρας τῆς τοῦ μεγάλου Χίου³, ὁ γλυκὺς Ἰωαννίτης ποιητῆς Ἰωάννης Βηλαράς⁴ καὶ ὁ Γεώργιος Γενάδιος ἐκεῖνος, ὅστις ἐγίνωσκεν οὐ μόνον νὰ διδάσκη εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἄριστα τὰ γράμματα τὰ ἐλληνικὰ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξαίρηται μὲν αὐτὸς εἰς ἀνάστημα μεγάλου πατριώτου, νὰ φλογίζῃ δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκρωμένων ὑπὲρ ἐλευθερίας⁵.

Δὲν πρέπει δὲ τέλος νὰ παραλίπωμεν καὶ τοὺς πεπαιδευμένους ἐξ Ἑπείρου ἱεράρχας, οἵτινες ἀνῆλθον τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς

¹ Ἡ συγγραφή αὕτη ὑπεβλήθη εἰς τὸν Ῥοδοκανάκειον φιλολογικὸν διαγωνισμόν τοῦ 1867, αὐτὸν ἐκείνον, καθ' ὃν ἐβραβεύθη ἡ Νεοελληνικὴ φιλολογία τοῦ Σάθα, ἀπύκειται δὲ νῦν ἀνέκδοτος παρὰ τοῖς τέκνοις τοῦ συγγραφέως.

² Ζαβίρα Νέα Ἑλλάς σ. 416. — Σάθα Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 588 κ. ἐ. — Γούδα Παράλληλοι βίοι Τόμ. Β' σ. 233 κ. ἐ. — Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου Ἐπανορθώσεις σφαλμάτων παρατηρηθέντων ἐν τῇ Νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ τοῦ Κ. Σάθα. Ἐν Τεργέστη. 1872 σ. 42.

³ Σάθα ἐνθ' ἀν. σ. 702 κ. ἐ. — Γούδα ἐνθ' ἀν. Τόμ. Α' σ. 247 κ. ἐ. — Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου Προσβῆται καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν Κωνσταντίνου Σάθα. Ἐν Λειψίᾳ 1871 σ. 116 κ. ἐ.

⁴ Σάθα ἐνθ' ἀν. σ. 648 κ. ἐ. — Σπυρ. Π. Λάμπρου ἐν Νέῳ Ἑλληνομνημονίῳ Τόμ. Η' σ. 315 κ. ἐ. Τόμ. ΙΓ' σ. 79 κ. ἐ.

⁵ Σάθα ἐνθ' ἀν. σ. 720 κ. ἐ.

Κωνσταντινουπόλεως. Εἶνε δὲ οὗτοι τέσσαρες, ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Ἰωάσαφ Β' (1551-69), ὁ Παρθένιος Β' (1644-5 καὶ 1648-51), ὁ Σερραρεῖμ Β' (1757-61) καὶ ὁ Ἀνθίμος Τσάτσος (1905-7). Δυνάμεθα δὲ νὰ προσθέσωμεν εἰς τούτους καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων προαχθέντας εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, τὸν Θεόληπτον Α' (1511-20) καὶ τὸν Ματθαῖον Β' (1595 καὶ 1599-1602).

Ἐξέθηκα διὰ μεγάλων γραμμῶν τὰ περὶ τῶν σχολῶν καὶ τῆς καλλιεργείας τῶν γραμμάτων ἐν Ἰωαννίνοις. ὡς πνευματικῇ ἐστία οὐ μόνον τῆς ὅλης Ἑπείρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔθνους καθ' ὅλου ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας. Ἀλλ' ἢ εἰκὼν δὲν θὰ ἦτο πλήρης. ἂν δὲν προσέτιθεντό τινα περὶ τῆς ὑπὸ φιλομαύτων Ἰωαννιτῶν ἐν τῇ ξείνῃ ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας τῶν γραμμάτων ἐπ' ἀγαθῇ τοῦ γένους. Ἐγγυῶ τὰ Ἰωαννιτικὰ τυπογραφεῖα τὰ ἰδρυθέντα ἐν τῇ πόλει τῶν ὁσίων. ὅπου ἔξω πολλοὶ Ἑπειρῶται ἔμποροι. Ἐν τῇ Βενετίᾳ ἐκείνῃ, ἤτις κατέχει ἰδιόζουσαν θέσιν ἐν τῇ καλλιεργείᾳ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων διὰ τῶν τυπογραφείων τῶν Ἀλδῶν Μανουτίων καὶ τῶν Giunta καὶ ὅπου ἤδη ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος εἶχον ἰδρυθῆ τυπογραφεῖα ὑπὸ Ἑλλήνων¹, Ἰωαννίται, λίαν ἐπιτυχῶς συνδουάζοντες τὸν Λόγιον Ἑρμῆν μετὰ τοῦ Κερδῶου, συνέστησαν τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα τυπογραφεῖα πρὸς ἐκδοσιν ἐλληνικῶν βιβλίων². Εἶνε δὲ οἱ Ἰωαννίται ἰδρυταὶ τυπογραφείων ἐν Βενετίᾳ οἱ Γλυκεῖς, οἱ Θεοδόσιοι³ καὶ ὁ Σάρος. Μεγάλαι δὲ ὑπῆρξαν αἱ ὑπηρεσίαι, ἃς τὰ τυπογραφεῖα ἐκείνα ἢ μᾶλλον ἐκδοτικὰ καταστήματα καὶ τὰ διαδεχθέντα αὐτὰ ἐπὶ δύο ὅλους αἰῶνας καὶ ἐπέκεινα παρέσχον εἰς τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν καὶ τὸν δουλεύοντα ἐλλητισμόν. Ἐὰ εὐλαβῆ τέκνα τῶν Ἰωαννίνων ἐπλούτισαν τοὺς ναοὺς τῆς ἐλληνικῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰς ὀρθοδόξους μονὰς διὰ τῶν ὠραίων ἐκείνων διὰ μελανῶν καὶ κοκκίνων γραμμάτων ἐκτε-

¹ Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 127.

² Περὶ τῶν ἀρχαίων μόνον τῆς τυπογραφίας ἐν Βενετίᾳ ποιεῖται λόγος ὁ Carlo Castellani ἐν τῇ συγγραφῇ La stampa in Venezia dalla sua origine alla morte di Aldo Manutio Seniore. Ἐν Βενετίᾳ. 1880.

³ Οὐκ ὀρθῶς ὁ Ἀνδρέας Ποπαδόπουλος Βρετὸς (Νεοελληνικὴ φιλολογία Τόμ. Β' σ. 268), λέγει Ἰωαννίτην καὶ τὸν Ἀνδρέαν Ἰουλιανόν (Giuliano), ἕστις ἦτο Βενετὸς.

τυπωμένων ἐκδόσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, κατ' ἐπανάλυψιν ἐκτυπωμένων καὶ κατὰ γυλιὰς ἐξοδευομένων. Αἱ ἐκδόσεις δ' ἐκείναι, ἃν πολλῶς ἐπεμελούντο φροντίδι τῶν διευθυνομένων τὰ τυπογραφεῖα διακεκρυμένοι λόγιοι ἢ ἱερωμένοι, ἀπέδρασαν οὕτω τυπικὰ καὶ τοσοῦτον ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν συναίδου τῶν πιστῶν, ὥστε καὶ μετὰ τὴν παῦσιν τῆς λειτουργίας τῶν τυπογραφείων ἐκείνων τὰ εἰδικῶς ἀναλαμβάνοντα τὴν ἐκτύπωσιν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἐκδοτικὰ καταστήματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρωτεύουσας τοῦ ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ βασιλείου φιλοτιμοῦνται νὰ μιμῶνται μέχρι καὶ τῆς σήμερον τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ διακόσμησιν τῶν βιβλίων ἐκείνων τῶν ἐκδοσθέντων ἄλλοι ἐκ τῶν ἰωαννικῶν πιστηρίων τῆς Βενετίας. Ἐκτός δὲ τῶν βιβλίων τῆς ἐκκλησίας μέγα ὑπῆρξε τὸ πλῆθος τῶν παντοίων συγγραμμάτων, ἃς ἐξῆλυσαν τὰ ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα ἐκείνα εἰς τὸ διψῶν παιδείας ὑπόδουλον ἔθνος. Βιβλία θεολογικά, ὑπὸ ἐπιφανῶν ἱεραρχῶν συγγραφόμενα ἢ ἐποπτευόμενα, ἐκδόσεις ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, συγγραφαὶ γραμματικαί, ἱστορικαί, φιλοσοφικαί, παιδαγωγικαί, ἰατρικαί, ἐγχειρίδια φυσικῶν ἐπιστημῶν, λεξικά, ποιήσεις, ὁδηγοὶ τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ναυτιλλομένων συναποτελοῦσι βιβλιοθήκην ὅλην, ἥς χάριν εἰργάσθησαν ἑκατοντάδες λογίων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἐκ τῶν τὰ μάλιστα διαδοθέντων ὑπῆρξαν τὰ προσφιλεῖ ἀναγνώσματα τῶν ἡμετέρων προπάππων, ὁ Ἀπόκοπος τοῦ Μπεργαδῆ, ὁ Ἐρωτόκριτος τοῦ Κορνάρου, ἡ Ἐρωφίλη τοῦ Χορτάτζη, ἡ Εὐμορφὴ Βοσκοπούλα τοῦ Νικολάου Δριμουτικοῦ, ἡ «Διήγησις διὰ στοιχείων τοῦ δεινοῦ πολέμου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ γενομένου» τοῦ Μαρίνου Γζάνε Μπουνιαλῆ, ὁ Μπερτόλδος, ὁ Μπερτολδίνος. Ἡ ἀφθονος ἐκείνη βιβλιακὴ παραγωγὴ τῶν ἰωαννικῶν τῆς Βενετίας ἐστήριξε τὴν πίστιν τῶν πατέρων, ἐπλήρου διδασμάτων τὸν δουλεύοντα ἑλληνισμόν, ἐγαλοῦχει τοὺς Ἕλληνας, ἐφώτιζε τὰς μακρὰς νύκτας τοῦ γένους, καὶ ἐφρονιμάτιζεν αὐτὸ διὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τῶν ἐμπνευσμένων στίχων τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου καὶ τοῦ Μπουνιαλῆ. Μεταξὺ δὲ τέρπουσα αὐτὸ διὰ τῆς παρατάξεως τῶν πανουργιῶν τοῦ Μπερτόλδου, ἐφαίνετο διὰ τῆς εἰρωνείας τῆς σατύρας εἰδωλοποιούσα εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν εὐόλωνον προσδοκίαν, ὅτι κατ' ἀναλογίαν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ Μπερτόλδος, ὁ ἄσχημος καὶ ἀπλοῦχος ἐκείνος Θεοσίτης, ὁ εὐφυῆς

καὶ παγοῦργος ἐκείνος ἀγρότης τοῦ Ἰταλοῦ Dalla Croce, κατίσχυε τῶν ἀβλικῶν, ὑπεσκέλιζε τοὺς εὐπατρίδας καὶ ὑπέκλεπτε τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως ἐν ἀντιδράσει πρὸς τὰ μεσαιωνικὰ προνόμια καὶ τὰς ἐρριζωμένας προλήψεις, οὕτω καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔμελλε νὰ καταβάλλῃ διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, φωτιζομένου ὑπὸ τῆς παιδείας, τοὺς δυναστεύοντας, καθ' ὃν ἦτο προωρισμένος μίαν ἡμέραν νὰ θριαμβεύσῃ καὶ διὰ τῶν ὄπλων.

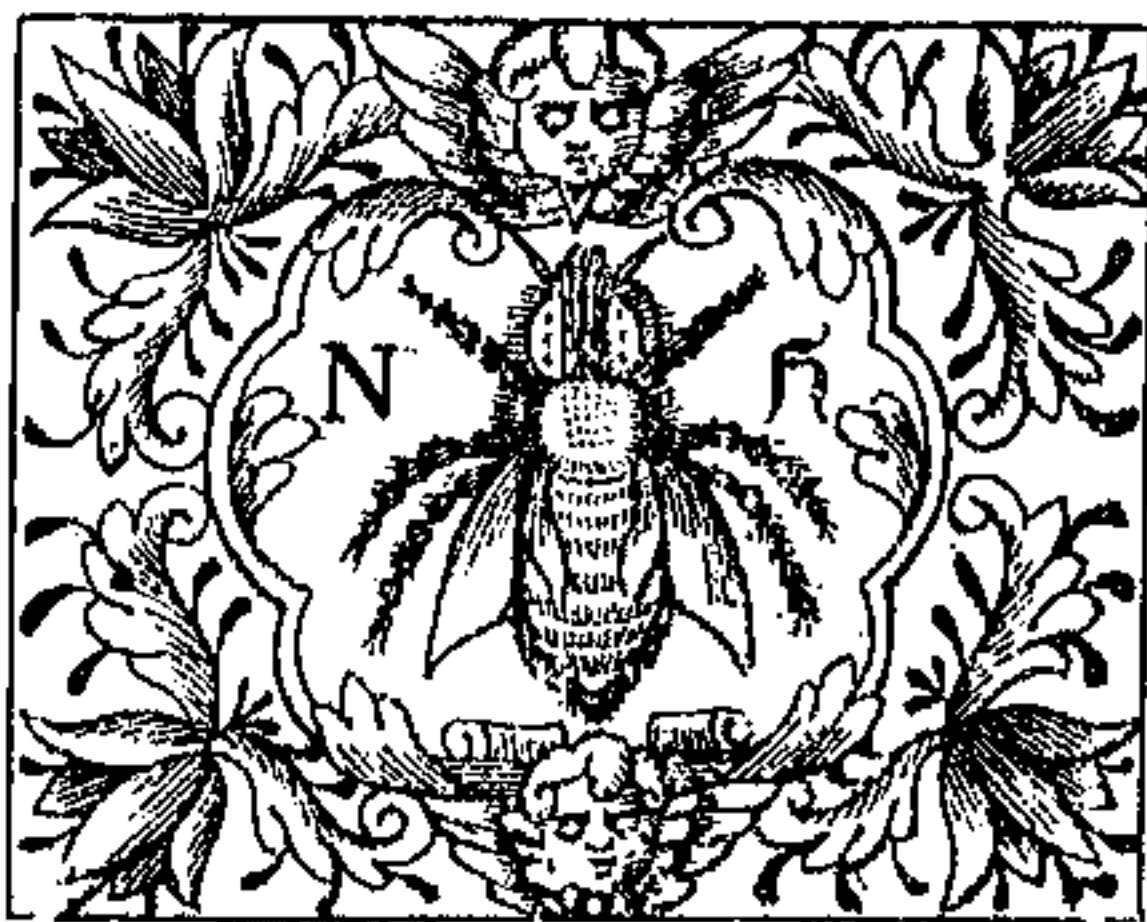
Πρῶτον τῶν ἐν Βενετίᾳ ἀδείξ τῆς βενετικῆς γερουσίας ἰδρυθέντων ἰωαννικῶν τυπογραφείων ὑπῆρξε τὸ τοῦ Νικολάου Γλυκέος. Πρώτη δ' ἀσφαλῶς ἐκδοσις αὐτοῦ εἶνε ἡ τοῦ Ὁρολογίου, ἧπερ ἐπιγράφηται «νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ διορθωθὲν παρὰ τοῦ λογιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις κυρίου Ἀρσενίου Καλούδη τοῦ Κρητός». Ἐτυπώθη δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο τῷ 1670¹ καὶ φέρει ἐν τῇ προμετωπίδι ξυλογραφίαν παριστάνουσαν μέλισσαν καὶ ἐκκτέρωθεν αὐτῆς τὰ γράμματα Ν(ικόλαος) καὶ Γ(λυκὺς)². Τὸ σῆμα δὲ τοῦτο ὡς καὶ ἡ ὑπογραφή, *Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἔξ Ἰωαννίνων* διετηρήθη ἐπὶ τε τῶν διαδόχων καὶ τῶν ἐπιγόνων τοῦ Νικολάου Γλυκέος. Ἦτο δικαία εὐλάβεια τῶν κληρονόμων πρὸς τὸν φιλόπατριν ἰδρυτὴν, ὅστις, εἰ καὶ εἶχε μεταφέρει τοὺς ἐφεστῆους ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὰ βενετικὰ τενάγη, ἐπέγραφε στερεοτύπως, ὁ φιλόστοργος νοσταλγὸς, τὸ ὄνομα τῆς προσφιλοῦς γενετῆρας ἐπὶ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐγκαταστάσεως. Μετὰ δὲ τοῦ Νικολάου Γλυκέος συνέπραττε, καθ' ἃ φαίνεται, τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ λόγιος αὐτοῦ ἀδελφὸς Λέων³, ὅστις ἔπειτα ἔγεινε λογοθέτης τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Πρὸς ἀμφοτέρους τούτους, «πρὸς τοὺς πανεντιμοτάτους ἄρχοντας

¹ *Legrand Bibliographie hellénique... au dix-septième siècle*. Ἐν Παρισίοις 1894. Τόμ. Β' σ. 261.

² Ἴδε τὸ σῆμα τοῦτο ἀνατυπωμένον καὶ παρὰ τῷ *Legrand* ἐνθ' ἂν. Τόμ. Β' σ. 365.

³ Οὕτως ἢ εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Ἰωάννην Ἀντώνιον Ῥωσσέτον ἀφιέρωσις τῆς Ἐπιτομῆς τῆς ἱεροκασμικῆς ἱστορίας, ἐκτυπωθείσης τῷ 1677, καταλήγει εἰς τὰς λέξεις «ξυναμφοτέρως ὑπογραφόμεθα ὅλη τῇ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ τῆς γαληνότητός σου ταπεινοὶ καὶ ὑπηρετικώτατοι δαῦλοι Νικόλαος καὶ Λεοντάρης οἱ ἔξ Ἰωαννίνων ἐξ αἵματος ἀδελφοὶ οἱ Γλυκεῖς». Ἴδε *Legrand* ἐνθ' ἂν. σ. 336

καὶ ἀδαιρέτους ἀγαθὸν Νικόλαον καὶ Λέοντα Γλυκεῖς τοὺς ἐξ Ἰωαννίνων», ἔχομεν ἐπίγραμμα τοῦ Κερκυραίου Νικολάου Βουλγάρως, «κριτοῦ τῆς πολιτείας, ἱατροῦ καὶ φιλοσόφου», προτασσόμενον τοῦ ἐν τῷ τυπογραφίῳ τοῦ Νικολάου τῷ 1681 ἐκδοθέντος βιβλίου τοῦ ἐπιγραφομένου «Κατήχησις ἱερὰ ἦτοι τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας ἐξηγήσις». Καὶ ἀφιέρωσις δὲ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν Λέοντα Γλυκὸν εὕρηται, καθ' ἃ ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω, ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, ἐν

Τὸ σῆμα τοῦ τυπογραφείου τοῦ Νικολάου Γλυκέος.

ἢ ἀναγινώσκομεν, καθ' ἃ εἶδομεν¹, καὶ τὰ ἐξῆς παιγνιωδῶς ἀναφερόμενα εἰς τὰ ὀνόματα Λέων καὶ Γλυκός: «Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αἱ πέριξ πόλεις, καὶ νῆσοι, αὐτὸ τὸ Βυζάντιον, εὐφημεῖ, καὶ τοῦνομα τὸ γλυκὸ καὶ μελίρρυτον ἀεὶ διὰ στόματος ἔχει. Ἴδου γὰρ συστροφὴ μελισσῶνός (Κριτῶν ἰδ') ἐν τῷ στόματι τοῦ λέοντος καὶ μέλι ἐξ ἰσχυροῦ ἐξῆλθε γλυκὸ. Τί γλυκύτερον μέλιτος, καὶ τί ἰσχυρότερον λέοντος; Αὐταὶ σου, Λέων, αἱ φερωνυμῖαι τοιαυτὰ σου. Γλυκὸ, καὶ τηλικαῦτα τὰ κατορθώματα»².

Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ πρὸς τὸν Νικόλαον Γλυκὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ αἰνοί. Ἄλλ' ὅμως τοῦ μὲν Λέοντος ἡ παιδεία ἦτο μικροτάτη, σχεδὸν δὲ ὅλως ἀγράμματος ἦτο ὁ Νικόλαος, καίπερ διευθύνων τὸ

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 286 σημ. β.

² *Legrand* ἐνθ' ἀν. σ. 382 κ. ε. Καὶ ἐν τῇ ἀφιέρωσει τῆς Ἐπιτομῆς τῆς Ἱερακασμικῆς ἱστορίας, περὶ ἧς ἴδε τὴν προηγουμένην σημείωσιν, οἱ δύο ἀδελφοὶ λέγουσι περὶ ἑαυτῶν «ὡς τούτικλην Γλυκεῖς, ἐς δὲ τὴν εὐλάβειαν γλυκύτεροι, γλυκύτερα καταφιλοῦντες τὸ κράσπεδον τῆς βασιλικῆς σου ἐσθῆτος». Ἴδε *Legrand* ἐνθ' ἀν. σ. 389.

πλείστας εἰς τὸ δουλεῖον γένος παρασχὸν ὑπηρεσίας τυπογραφείον¹.

Τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Γλυκέος ἐξέδιδε κυρίως βιβλία ἐκκλησιαστικά· ἀλλ' αἱ διαθέσεις τῶν φιλαναγνωστῶν καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν τυπογραφείων τῆς Βενετίας ἤγε ποῦ καὶ ποῦ καὶ τὸν Γλυκὸν εἰς ἐκτύπωσιν καὶ ἄλλων βιβλίων, καὶ δὴ καὶ στιχουργημάτων. Οὕτω τῷ μὲν 1676 ἐξέδωκε τὴν Ἐρωφίλην τοῦ Χορτάτζη, ἀργότερον δὲ ἐν ἐνὶ καὶ μόνῳ ἔτει, τῷ 1699, ἐξεδόθησαν ἐν τῶν πιεστηρίων αὐτοῦ ἡ Ἱστορία τῆς Σωσάννης, ἣτις καὶ ἀνετυπώθη, τῷ 1700, ἡ Εὐμορφὴ βροσκοπούλα τοῦ Δριμουτικῶ, ἡ Ἱστορία τοῦ Ταγιαπέρα, ἡ Ἱστορία τοῦ βῆ τῆς Σκοτίας, Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν καὶ οἱ Αἰσώπου μῦθοι². Ἄλλ' ἄξιον περιεργείας εἶνε, ὅτι μεταξὺ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Γλυκέος δὲν ἀπαντῶμεν οὔτε τοῦ Σπανοῦ

¹ Ταῦτα εἶδόμεν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 7825 ἐγγράφου τοῦ ἀρχείου τῆς ἐνταῦθα Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας, δι' οὗ ὁ Νικόλαος Γλυκός, μέλλων νὰπέλθῃ ἐπὶ τινα χρόνον εἰς Ἰωάννινα, καθιστάνει πληρεξούσιον αὐτοῦ ἐν Βενετίᾳ τὸν Ἀναστάσιον Λάλλον, οὗ τὸ κείμενον εἶνε γεγραμμένον ὑπ' ἄλλης χειρὸς, φέρει δὲ τὴν ὑπογραφήν τοῦ Νικολάου Γλυκέος καὶ τὰς ἀνορθογράφους λέξεις *βεβεόνο τα ανοθε*, καὶ ἐκ τῶν ὑπ' ἀρ. 7847, 7853, 7862 καὶ 7869 αὐτογράφων ἐπιστολῶν τοῦ Λιοντάρη, αἵτινες βρῆθουσιν ἀνορθογραφίῳ. Ἀνήκουσι δὲ τὰ ἐγγράφα ταῦτα εἰς πολῦτιμον φάκελον (ἀρ. 7824-7919), διωρηθέντα ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κ. Σάθα καὶ περιεχόντων πλὴν τινῶν ἄλλων ἐπιστολῶν οὐκ ἀσχετῶν πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὡς τὸ πλείστον ἐπιστολᾶς, ὁμολογίας καὶ ἐγγράφα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Νικόλαον Γλυκὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν. Εἶνε δὲ τὰ ἐγγράφα ταῦτα ἄξια λόγου πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἱστορίας τοῦ οἴκου αὐτοῦ, εἰ καὶ δυστυχῶς ἐλάχιστα παρέχουσι περὶ τῶν κατὰ τὸ τυπογραφεῖον διόθελω, τυγχανούσης εὐκαιρίας, ἀσχοληθῆ ἄλλοτε περὶ αὐτῶν. Τὸ γὰρ νῦν ἔχον δὲ περιορίζομαι εἰς ὀλίγας περὶ τοῦ Νικολάου Γλυκέος καὶ τῶν κατ' αὐτόν σταχυολογουμένας εἰδήσεις. Καὶ δὲ, οὗτος εἶχε, πολὺ πρὸ τῆς ἐν ἔτει 1670 συστάσεως τοῦ τυπογραφείου, ἤδη πρὸ τοῦ 1659, ἐν Βενετίᾳ μαγαζὶ (ἴδε τὴν διεύθυνσιν ὀπισθεν τῆς ὑπ' ἀρ. 7880 ἐπιστολῆς), κείμενον *sù la fundamenta di S. Lorenzo a n° 9*, ἐμπορικὸν ἢ μᾶλλον παραγγελιοδοχικὸν γραφεῖον, ἔχον ἀνταποκριτὰς οὐ μόνον ἐν Ἰωαννίνοις, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Τουρκίας, καὶ δὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει. Εἶχε δὲ νυμφευθῆ δίδ. Καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης, ἄλλως ἀγνώστου ἡμῖν συζύγου, εἶχεν υἱοὺς Μιχαὴλ καὶ Δημήτριον, νεανίαν διάστροφον, εὐρισκόμενον ἐν ῥήξει πρὸς τὴν δευτέραν σύζυγον τοῦ πατρὸς Χαΐδων, ἀδελφὴν τοῦ λογίου Ἰωαννίτου ἱερέως καὶ διδασκάλου Γεωργίου Σουγδουρῆ. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Νικολάου, συμβάντα περὶ τὸ 1792, σώζονται ἐν τῷ εἰρημένῳ φακέλῳ ἐπιστολαὶ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ἐκτόνων αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1712, ἐξ ὧν πολλὰ διδασκόμεθα, βλέπομεν δὲ καὶ τὴν ἔκπτωσιν τῶν ἐμπορικῶν ὑποθέσεων τοῦ οἴκου, ἀλλὰ καὶ τοῦ τυπογραφείου ἐνεκὸν ἰδίως τοῦ ἐκδητημένου βίου καὶ τῶν κακῶν ἔξωθεν τοῦ Δημητρίου Γλυκέος, υἱοῦ τοῦ Μιχαήλ. Ἴδε ἰδίως ἀρ. 7914.

² *Legrand* ἐνθ' ἀν. Τόμ. Γ' σ. 76-80.

τὴν φυλλάδα. οὔτε τὸν Ἀπολλώνιον, οὔτε τὸν Ἰμπέριον καὶ τὴν Μαργαρώνα. ἄτινα. πρότερον ἦδη, ἐκδοθέντα ἐν ἄλλοις τυπογραφείοις τῆς Βενετίας. εἶχε κακίσει ἕνα ἦδη αἰῶνα καὶ πλέον πρὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ τυπογραφείου τοῦ Γλυκέος ὁ Ζακύνθιος μοναχὸς Παχώμιος Ρουσσᾶνος ἐν τῇ ἐπιστολῇ «Πρὸς τοὺς ἐν Βενετίᾳ χαλκογραφεῖς»¹.

Καὶ ἡ μὲν στοιχειοθεσία τῶν ἑλληνικῶν κειμένων παρὰ τῷ Νικολάῳ Γλυκεῖ, ὡς ἄλλως καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τυπογραφείοις τῆς Βενετίας, ἀνετίθετο συνήθως εἰς Ἴταλούς στοιχειοθέτας². ἡ δὲ διόρθωσις τῶν τυπογραφικῶν δοκιμῶν καὶ ἡ καθ' ὅλου ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως ἦτο ἔργον ἐξαιρέτων ἐνόστε λογίων, οἱ αὖτε Γεώργιος Σουγδουρῆς, ὁ Μιχαὴλ Μήτρος, ὁ ἔπειτα Ἀθηναίων Μελέτιος, καὶ ὁ Κρήτης Ἀμβρόσιος Γραδενίγος. Ἀξία δὲ σημειώσεως εἶνε ἡ ἀρχομένη ἦδη, κριτικῆς ἥτις διατρανοῦται διὰ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Γραδενίγου ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐν ἔτει 1676 πρώτης παρὰ τῷ Γλυκεῖ ἐκδόσεως τῆς Ἑρωφίλης «Καὶ ἂν κανεὶς δὲν εὐχαριστεῖται εἰς κάποια λόγια καὶ λέξεις κρητικῆς, ὡς ἂν ὁποῦ δὲν εἶναι τοῦ καθενὸς ἢ τῆς ἐγγωρίου τοῦ ὁμιλίας, ἀς πασχίσῃ νὰ συνθέσῃ καὶ αὐτὸς ποίημα μερικὸν τῆς ὀρέξεώς του, καὶ ἔχι νὰ νοθεύῃ τὸ φυσικὸν καὶ γνήσιον ἰδίωμα τοῦ παρόντος ποιήματος μὲ ἀτιμίαν τοῦ ποιητοῦ, ὁποῦ ἐστᾶθι, εἰς τοῦτο τὸ γένος ὁ κορυφαῖος τῶν ποιητῶν. Πᾶσα γλῶσσα χαίρεται εἰς τοὺς ἰδιωτισμοὺς τοὺς ἰδίους» ἔθεν κανεὶς μὴν ἀποκοτᾶ ποτὲ προπετιῶς νὰ συγχύσῃ τὰς γλώσσας»³. Ὅπόσον κριτικώτερος δείκνυται διὰ τούτων ὁ Γραδενίγος τῷ 1676 τοῦ ἐν ἔτει 1818 τὸ κείμενον τοῦ Ἑρωτοκρίτου δι' αὐθαιρέτων γλωσσικῶν μεταβολῶν διαφθείραντος Διονυσίου Φωτεινοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς εἶνε, ὅτι οὔτε τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Γλυκέος, οὔτε τὰ λοιπὰ ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα τῆς Βενετίας ἀνταπεκρίνοντο πάντοτε εἰς τὴν ἀπαιτουμένην περὶ τὴν ἐκδοσιν ἀκρίβειαν, καὶ πολλὰ ἐνεπιλογώρουν λάθῃ εἰς τὰ ἐκτυπούμενα βιβλία, προκαλέσαντα τὴν ἐντονον διαμαρτυρίαν τοῦ γνωστοῦ ἐκ Σκοπέλου

¹ Μουστοξόδου Ἑλληνομνήμων σ. 648 κ. ε. — Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Β' σ. 345 κ. ε.

² Νέου Ἑλληνομνήμωνος ἐνθ' ἂν. σ. 344.

³ Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ Νεοελληνικὴ φιλολογία. Μέρ. Β' σ. 36. Πρὸς Legrand ἐνθ' ἂν. Τόμ. Β' σ. 335.

στιχουργοῦ καὶ πολυγράφου τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος Καισαρίου Λαπόγτε¹.

Ἡ ταχεῖα εὐδοκίμησις τοῦ τυπογραφείου τοῦ Γλυκέος καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀποκομιζόμενα κέρδη ἤγαγον μετὰ δεκαεπτὰ ἔτη εἰς τὴν τύστασιν καὶ δευτέρου ἐν Βενετίᾳ Ἰωαννιτικοῦ τυπογραφείου. Ἰδρυτῆς δ' αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Νικόλαος Σάρος, ὅστις ὡς σήμα τοῦ καταστήματος ὄρισε Γοργόνα, ἣς ἐκατέρωθεν τὰρχικὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Ν. Σ. ἰταλιστὶ². Πρῶτον γνωστὸν βιβλίον ἐκδοθὲν ἐκ τοῦ τυπογραφείου

Τὸ σήμα τοῦ τυπογραφείου τοῦ Νικολάου Σάρου.

τοῦ Σάρου ὑπῆρξε τὸ Βιβλίον ἱστορικὸν ἢ ἦτοι ὁ Χρηνογράφος τοῦ Ψευδοδωροθέου Μονεμβασίας, φέρων χρονολογίαν ἐκτυπώσεως τὸ ἔτος 1681³. ἀνατυπώθει δ' εἶτα παρ' αὐτῷ καὶ πάλιν τῷ 1686. Ἐξετύπωσε δὲ ὁ Σάρος τὸ ἀρεστὸν τοῦτο ἐπὶ τουρκοκρατίας εἰς τοὺς Ἑλληνας ἱστορικὸν ἀνάγνωσμα, ὅτε ἦδη εἶχε διαρραύσει πρὸ πολλοῦ ἢ εἰς τὸν τυπογράφον Ἰωάννην Ἀντώνιον Ἰουλιανὸν τῷ 1631, ὅτε τὸ πρῶτον ἐτυπώθη, παρ' αὐτῷ τὸ βιβλίον, χαρῆγηθεῖσα προθεσμία δεκαπενταετοῦς προνομίου⁴. Ἐν δὲ τῇ ὑπὸ τοῦ Σάρου ἀνατυ-

¹ Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Β' σ. 337 κ. ε.

² Τὸ σήμα τοῦτο πρῶτος παρέθηκεν ὁ Legrand ἐνθ' ἂν. Τόμ. Β' σ. 454, ἀνατυπώσας δ' αὐτὸ ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης (Παραδόσεις, Τόμ. Β' σ. 1174).

³ Παύλου Δάμπρου Κατάλογος Β' σπαλιῶν βιβλίων Ἐν Ἀθῆναις. 1864 σ. 11 ἀρ. 26. Πρὸς Legrand ἐνθ' ἂν. Τόμ. Β' σ. 390 ἀρ. 564.

⁴ Πλὴν τῶν ἑλλων κατόπιν ἀνατυπώσεων σημειώθητι ἢ ἐν τῇ Ἐθν. βιβλιοθήκῃ Ἀθηνῶν παρ' Ἀνδρέα τῷ Ἰουλιανῷ ἐν Βενετίᾳ μετὰ τὸ 1684, ἣς λείπει τὸ κάτω μέρος τῆς προμετωπίδος τὸ φέρον τὸ ἔτος· ἀλλ' ὅτι μετὰ τὸ 1684 ἐξεδόθη, ἐξάγεται

πῶσει τοῦ βιβλίου τούτου ἐπανελήφθη, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις μεταγενεστέραις ἐκδόσεσιν, καὶ ἡ εἰς τὸν Ἰωάννην Ἀλέξανδρον βοεβόδαν ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας, ἀφιέρωσις τοῦ βιβλίου ὑπὸ τοῦ καταβάλοντος τὰς δαπάνας τῆς ἐκδόσεως Ἀποστόλου Τζιγαρά, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, ὡς καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ φιλομούσου τούτου Ἰωαννίτου. Ἦτο δὲ ὁ Ἀπόστολος υἱὸς τοῦ Ζώτου Τζιγαρά, μεγάλως προαχθέντος ἐν τῇ ἡγεμονικῇ αὐτῆς τῆς Μολδοβλαχίας, οὗ τὴν πολιτικὴν σταδιοδρομίαν μανθάνομεν ἐξ αὐτῆς τῆς συγγραφῆς τοῦ Ψευδοδωροθέου¹. Ἐν τῇ χαλκογραφίᾳ ταύτῃ, ἧς παραθέτομεν πανομοιότυπον, βλέπομεν τὸν Ἰωαννίτην εὐπατρίδην παριστανόμενον ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἐν στολῇ πρωτοβεστιάριου τῆς ἡγεμονίας Μολδοβλαχίας μετὰ τοῦ οἰκοσήμεου αὐτοῦ, ἐν ᾧ χεῖρ προτεταμένη, κρατοῦσα ὀρθίου ἕϊφος. Πέριξ δ' ἀναγινώσκειται διὰ κεφαλαίων γραμμῶν ἡ ἐπιγραφὴ ἑλκων τοῦ λαμπροτάτου κυρίου Ζώτου τοῦ Τζιγαρά τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων πρωτοσπαθάρου καὶ γαμβροῦ τοῦ γαληνοτάτου ἡγεμόνος πάσης Μολδοβλαχίας κῶ κῶ Πέτρου Βοϊβόδα».

ἐκ τῶν ἐν σφλθ' χρονικῶν σημειωμάτων, εἰς ἃ ὀρθῶς παρέπεμψεν ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν παραφύλλου τῆς σταχίσεως. Ἡ ἐκδοσις αὕτη λείπει παρὰ τῆς *Legrand*. Περὶ ἄλλης ἐκδόσεως ἴδε σημεῖωμα τοῦ Βελούδου ἐν ἀντιτύπῳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1818 τῷ ἀποκειμένῳ ὁμοίως ἐν τῇ Ἐθν. βιβλιοθήκῃ.

¹ Ἐκδόσεως τοῦ 1681 π. Χ. παρὰ *Legrand* ἐνθ' ἀν. Τόμ. Α' σ. 298, ἐκδόσεως παρ' Ἀνδρέα τῷ Ἰουλιανῷ μετὰ τὸ 1684 ἐν Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ Ἀθηνῶν σ. 298. Ὁ ἡγεμὼν Πέτρος Μίχνας αἶχε εἰς τὸ παλάτι τοῦ ἑναν νέου θαυμαστοῦ Ζώτου ὀνόματι, εἰς πρόσωπον εὐειδῆς, λεπτός εἰς τὸ κορμί, εἰς τοὺς λόγους ἐπιτήδειος καὶ γλυκὺς, σῶφρων καὶ τετιμημένος, παρθένος εἰς τὴν ζωὴν του, πιστός εἰς τὰ πράγματα τῆς βασιλείας, διότι πολλὰς φορές τὸν ἐδοκίμασεν, ἀμὴ ποτὲ δὲν τὸν ἤυρεν εἰς οὐκίποτε ποσῆς δόλιον. Ἦτον γοῦν ἀπὸ τῶ Ἰωαννίνα, ἀπὸ γονεῖς εὐγενεῖς καὶ χρησίμους τοῦ τόπου, καὶ ἦτον ἐκ πατρὸς Τζιγαράς καὶ ἐκ μητρὸς Ἀφαράς, εὐγενεῖς ἀμφοτέρω. Καὶ διὰ τὰ εἶνε σῶφρων καὶ ἐπιτήδειος εἰς ὅλα, καὶ διὰ τὰ ἤξεύρη καὶ γράμματα τούρκικα καὶ ρωμαῖκα, ἐτίμησέ τον σπαθάριον καὶ μετὰ ταῦτα βεστιάριον, καὶ ἐστεφανώθη, τὴν καὶ ἔκαμεν γάμους καὶ χαρὰς. Ἦταν γοῦν τὸ ὄνομα τῆς Μαρίας, κατὰ δὲ τὴν συνηθειᾶν λέγεται δόγμα Μαρίας. Καὶ ἐπέρασεν ἀγαπημένα καὶ τιμημένα καὶ μὲ τὰ τέκνα αὐτῶν». Ἴδε περὶ τοῦ Ζώτου Τζιγαρά καὶ Ἐκκλησιαστικὸν Φάρον Ἐ. Θ' 1912, σ. 480 κ. ἑ., 449 κ. ἑ. — *N. Jorga Fundatille Domnilor rominī In Epir* ἐν τοῖς Χρονικοῖς τῆς Ῥωμανικῆς Ἀκαδημίας Τόμ. XXXVI καὶ γαλλικὴν μετάφρασιν *Fondations des princes roumains en Epire* ἐν τῷ *Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine*. Ἐτ. Β' (1914) σ. 244 κ. ἑ. Ἠρδλ. *Bulletin de l'Institut de l'Europe sud-orientale* Τόμ. Α', 1914, σ. 177 κ. ἑ.

Ζώτος Τζιγαράς.

Καὶ ἐποιήσατο μὲν ὁ Σάρος ἑναρξίν τοῦ ἐκδοτικοῦ αὐτοῦ στα-
θίου ἀπὸ τῆς Ἡύραθεν τυγγραφῆς ταύτης, ἀλλ' ἐπεδόθη καὶ αὐτὸς
κυρίως εἰς τὴν ἐκδοσιν βιβλίων ἐκκλησιαστικῶν, ὡς τὸ πλεῖστον ἀνα-
τυπώσεων. Ὀλιγώτερον δ' ἐπιφανεῖς τῶν ἐπιμεληθέντων τῶν ἐκδό-
σεων τοῦ Γλυκέος ὑπῆρξαν οἱ εἰς οὓς ἀνέθηκεν ὁ Σάρος τὴν ἐπιμέ-
λειαν τῶν παρ' αὐτῷ ἐκδοδόμενων, ὁ Κρήσιος ἱερεὺς Μάρκος Μαρᾶς, ὁ
ἐκ Λεβυκείας ἱεροδιάκονος Γεώργιος Μαϊώτος, ὁ ἱερεὺς Βαρθολο-
μαῖος Σηρόπουλος. Μεταξὺ δὲ τῶν ὀλίγων παρὰ τῷ Σάρῳ ἐκδεδο-
μένων κοσμικῶν βιβλίων εὐρίσκειται καὶ τὸ Βιβλίον ὀνομαζόμενον
Σπανός, ἐκτυπωθὲν τῷ 1700¹, ἦτοι ἔν ἔτος μετὰ τὴν ἀθρόαν παρὰ
τῷ Νικολάῳ Γλυκεῖ ἐκδοσιν ἄλλων λογοτεχνικῶν ἀναγνωσμάτων
καὶ διὰ τὴν πιθανῶς σκόπιμον ὑπ' ἐκείνου παράλειψιν τῆς ἐκτυπώ-
σεως τῆς ἄλλως λαοφιλοῦς Φυλλάδας τοῦ σπανοῦ ἐκείνης². Καὶ δὲν
εἶχε μὲν ὁ Σάρος, περὶ ἀνατυπώσεις ἰδίως ἀσχολούμενος, τὴν ἀνάγκην
τῶν ποικιλιωτέρων ἐκείνων πρὸς λογίους σχέσεων, αἵτινες διακρίνουσι
τὸν Νικόλαον Γλυκὸν, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἔν τινι τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδο-
θέντων βιβλίων βλέπομεν προλογίζοντα, δι' ἀφιερώσεως εἰς τὸν πρῶτον
πατριάρχην Θεοδοσίον τὸν Κομνηνόν, τὸν περιφανῆ Ἡλίαν Μηνιατήν,
ἔτι ἱεροδιάκονον ὄντα³, ἄλλου δ' ἐπεμελήθη Μεθόδιος ὁ Ἀθηρακίτης⁴.

Πάντων δὲ τῶν ἐν Βενετίᾳ ἰωαννιτικῶν τυπογραφείων νεώτατον
ὑπῆρξε τὸ τοῦ Δημητρίου Θεοδοσίου, συστήσαντος αὐτὸ τῷ 1762⁵,
ὅτε παρουσιάζεται τὸ πρῶτον γνωστὸν ἡμῖν τῶν παρ' αὐτῷ ἐκτυπω-

¹ *Legrand* ἐνθ' ἄν. Τόμ. Γ' σ. 79.

² Γίνεται μὲν ἔν τινι ἐπιστολῇ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥόζα, ἀνταποκριτοῦ
τῶν Γλυκείων, ἐν τῇ ἀνωτέρῳ σ. 807 σημ. 1 μνημονευθέντι φακέλῳ μνεία τοῦ Σπα-
νοῦ, ἀλλὰ δὲν γίνεται ὀφθαλμῶς, ἂν πρόκειται περὶ ἐκδόσεως παρὰ τῷ Γλυκεῖ.

³ Τὸ σπανιώτατον τοῦτο βιβλίον, εὐρισκόμενόν ποτε παρὰ τῷ Γεωργίῳ Μαυρο-
κορδάτῳ καὶ περιελθὸν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ κ. Γεωργίου Μπαλατζῆ ἐν Ἀθήναις,
εἶνε ὁ τοῦ Γερασίμου Κακαβέλα «Λόγος ἱστορικός τῆς ἱερᾶς πολιτείας τοῦ παναγιω-
τάτου καὶ σοφωτάτου κυρίου κ. Διονυσίου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ
Κομνηνοῦ». *Legrand* ἐνθ' ἄν. Τόμ. Β' σ. 455.

⁴ *Legrand* ἐνθ' ἄν. Τόμ. Β' σ. 165 ἀρ. 256.

⁵ Λέγει μὲν ὁ Βελοῦδος ἐνθ' ἄν. σ. 129, ὅτι τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Θεοδοσίου
ἰσχυρῶς ἐκτίθη περὶ τὸ 1715, ἀλλ' οὐτε αὐτὸς μνημονεῖ βιβλίου τινὸς παρ' αὐτῷ ἐκτυπωθέντος,
οὔτε παρὰ τῷ Ἀ. Παπαδοπούλῳ Βρετᾷ εὐρίσκομεν βιβλίον ἐξεληθὸν τῶν πιστηρίων
αὐτοῦ πρὸ τοῦ 1762.

θέντων βιβλίων, ἐπιγραφόμενον Βούλλαι τῶν μακαριωτάτων ἀρχιε-
ρέων Ῥώμης, ἤγουν Λέοντος τοῦ Γ', Κλήμεντος τοῦ Ζ' καὶ Παύλου
τοῦ Γ' περὶ τῶν προνομίων τῶν Γραικῶν καὶ θέσπισμα τῆς ἐξοχι-
στάτης Γερόσυλας τῶν Ἑνετῶν περὶ τῶν συνοικεσίων ἀναχμέσον Γραι-
κῶν καὶ Λατίνων¹. Καὶ εἶνε μὲν τὸ πρῶτον τοῦτο βιβλίον τῶν πι-
στηρίων τοῦ Δημητρίου Θεοδοσίου ἀνατύπωσις τοῦ ἤδη πρότερον τῷ
1755 ἐκδεδομένου ἐν Βενετίᾳ παρ' Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι². Ἀλλ' ὅμως
ἄλλως παρὰ τῷ Θεοδοσίῳ βλέπομεν ἐλαχίστας ἀνατυπώσεις ἀπ'
ἐναντίας δ' ἐκτυποῦνται παρ' αὐτῷ ἐκκλησιαστικά τε καὶ κοσμικά
βιβλία ὡς τὸ πλεῖστον νέα, ἔργα πρωτότυπα ἢ μεταφράσεις λογίων
παντοίων, προσφερόντων εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν πλὴν πλείστων ἑ-
πτῶν ἀκολουθειῶν καὶ ποικίλην τροφήν νεοφανῆ³. Τὸ φαινόμενον δὲ
τοῦτο ἐξηγεῖται, νομίζω, ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ
προγενέστερα τοῦ Γλυκέος καὶ τοῦ Σάρου τὸ τοῦ Θεοδοσίου ἦτο πολὺ
ὀλιγώτερον ἐκδοτικὸν κατάστημα, ἰδίως ἐπιχειροῦν ἐκδόσεις, καὶ
πολὺ μᾶλλον τυπογραφεῖον ἀναλαμβάνον ἀπλῶς τὴν ἐκτύπωσιν βι-
βλίων ἐκδοδόμενων ἐπὶ λογαριασμῷ αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἴτε
ἰδίαις δαπάναις εἴτε τῇ χορηγίᾳ εὐπάρων φιλομούσων.

Οὕτω προέκοπτον καὶ τὰ τρία ἰωαννιτικὰ τυπογραφεῖα τῆς Βενε-
τίας πρὸς μεγάλην ὠφέλειαν τῆς παιδείας τοῦ γένους, ὅτε ἡ ὁσημέραι
πυκνοτέρα ἐκτύπωσις ἑλληνικῶν βιβλίων ἐν Λειψίᾳ, Βιέννῃ, Γεργέ-
στη, Πετροπόλει καὶ Μόσχᾳ καὶ ἡ σύστασις ἑλληνικῶν τυπογραφείων
ἐν Κωνσταντινουπόλει, Μοσχόπολει, Ἰασίῳ, Βουκουρεστίῳ καὶ Κερ-
κύρᾳ περιώρισαν μεγάλως τὰς ἐργασίας τῶν ἐν Βενετίᾳ τυπογραφείων
καὶ ἐπήνεγκον κατὰ μικρὸν τὴν παρακμὴν καὶ τέλος τὴν διάλυσιν
αὐτῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξέλιπε τὸ πάντων βραχυδιώτατον, τὸ τοῦ
Σάρου, οὐ τελευταῖον ἐκδοθὲν βιβλίον γινώσκομεν τῷ 1798 τὸ
«Ἄνθος τῶν χαρίτων»⁴. Κατόπιν δ' ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Δημητ-

¹ Ἀ. Παπαδόπουλου Βρετοῦ Νεοελληνικὴ φιλολογία Μέρ. Α' σ. 48 ἀρ. 221.

² Ἀ. Παπαδοπούλου Βρετοῦ ἐνθ' ἄν. σ. 74.

³ Δύο τῶν παρὰ Θεοδοσίῳ ἐκδοθέντων βιβλίων (Ἀ. Παπαδοπούλου Βρετοῦ
ἐνθ' ἄν. Μέρ. Α' σ. 84 ἀρ. 232 καὶ 233) φέρουσι ψευδῶς ὡς τύπον ἐκτυπώσεως τὴν
Πετρούπολιν, πιθανῶς πρὸς ἀποφυγὴν καταδιώξεως παρὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας.

⁴ *Legrand* ἐνθ' ἄν. Τόμ. Γ' σ. 80.

τρίου Θεοδοσίου τῆ 1795, ὅτε τὸ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνόμενον τυπογραφεῖον μετεβιβάσθη εἰς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Πάνον, παρ' ἧ ἐξετυπώθησαν βιβλία ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου¹. Καὶ φέρει μὲν ἔκτοτε τὸ τυπογραφεῖον ἐκεῖνο τὸ ὄνομα Πάνου Θεοδοσίου μέχρι τοῦ 1820², ἀλλὰ φαίνεται οὐχ ἤτιον περιελθὼν ἐν τῇ μεταξὺ εἰς τὸν Σπυρίδωνα Μελαγὸν καὶ τὸν Νικόλαον Ἀναστασίου³. «εἶτα εἰς τὸν Καλὸν Φραγκίσκον τὸν Ἀνδρεῶλαν, καὶ τελευταῖον εἰς τὸν ἐκ Θεσσαλονίκης Γεώργιον Δικμαντίδην (1796), ὅστις ἀνεζώωσεν αὐτὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὁ Φοῖνιξ δι' ἐκδόσεων ἐκκλησιαστικῶν ἰδιαιτέρων βιβλίων (1843), διορθωμάτων ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου Βαρσομαίου Κουτλουμουσιανοῦ, διδασκάλου ἐν τῇ Φλαγγινεῖᾳ σχολῇ (1826-39) καὶ ἑτέρων φιλολογικῶν συγγραμμάτων συντάκτου». κατόπιν δὲ διηρυθνέτο μέχρι τῆς διαλύσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Χρήστου Τριανταφύλλου⁴. Τέλος δὲ τὸ τοῦ Νικολάου Γλυκεὸς διήρκεσε μὲν ὑφισταμένον μέχρι τοῦ 1831⁵ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀλλὰ διηρυθνέτο, αὐτοῦ θανόντος περὶ τὸ 1692, ὑπὸ τῶν ἐκγόνων αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ Μιχαὴλ Γλυκεὸς ἐκεῖνος, οὗ τὸ ὄνομα εὐρίσκομεν ἐπὶ βιβλίων ἐκτετυπωμένων ἐν τῇ τυπογραφείᾳ ἐκείνῃ δις μόνον, τῆ 1805⁶ καὶ τῆ 1809⁷, ἐπανερχομένου ἔπειτα χάριν εὐ-

¹ Πρῶτον γνωστὸν βιβλίον φέρον τὸ ὄνομα τοῦ Πάνου Θεοδοσίου τῆ 1795 εἶνε τὸ «Σύνταγμα γραφικῆς Θεολογίας» **Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ** ἐνθ' ἀν. Μέρ. Α' σ. 122 ἀρ. 344. Σημειωτέον, ὅτι ἤδη τῆ 1774 εὐρίσκομεν παρὰ τῷ Πάνῳ Θεοδοσίῳ ἐκτετυπωμένον τὴ «Νέον ἄνθος χαρίτων». Ἄλλ' ἴσως δὲν ἔχει ὀρθῶς ἢ τὸ προωνόμιον ἢ ἡ χρονολογία (ἀντὶ τοῦ 1794;) παρὰ τῷ **Α. Παπαδοπούλῳ Βρετῶ** ἐνθ' ἀν. σ. 67 ἀρ. 148, ἐπειδὴ ἔπειτα μόλις τῆ 1795 κατὰ τὰν ἄνω εἰρημινὰ ἀπαντῶμεν τὸ ὄνομα τοῦ Πάνου Θεοδοσίου ἐν τῷ Σύντάγματι γραφικῆς Θεολογίας «ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ ποτὲ Δημητρίου Θεοδοσίου, νῦν δὲ Πάνου Θεοδοσίου».

² **Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ** Μέρ. Α' σ. 164 ἀρ. 451, Μέρ. Β' σ. 214 ἀρ. 701.

³ **Βελοῦδου** ἐνθ' ἀν. σ. 131. Ἄλλὰ παρὰ τῷ **Α. Παπαδοπούλῳ Βρετῶ** οὐδὲν βιβλίον εὐρηται φέρον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἴσως διετηρήθη μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Πάνου Θεοδοσίου, ἀλλὰ, ὡς συνιᾶται εἰς τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Γλυκεῖου, ὅπου διετηρήθη τὸ τοῦ Νικολάου καὶ πολὺ μετ' αὐτὸν, διηρυθνέτο τοῦτο ὑπὸ τοῦ Μελανοῦ καὶ τοῦ Ἀναστασίου.

⁴ **Βελοῦδου** ἐνθ' ἀν.

⁵ **Βελοῦδου** ἐνθ' ἀν. σ. 130. Τελευταῖον βιβλίον ἐκτυπωθὲν ἐν τῇ τυπογραφείᾳ Νικολάου Γλυκεῖου φέρεται ἡ «Ἐπιτομὴ τῆς Ὀθωμανικῆς θρησκείας μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς Ἰταλικῆς εἰς τὴν Γραικικὴν διάλεκτον παρὰ τοῦ Ἱεροδιακόνου Εὐγένιου Διογενίδου...» (**Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ** Μέρ. Β' σ. 167 ἀρ. 464).

⁶ **Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ** Μέρ. Β' σ. 183 ἀρ. 373.

⁷ Αὐτόθι σ. 186 ἀρ. 578.

λαρείας τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰδρυτοῦ μέχρι τῆς διαλύσεως τοῦ τυπογραφεῖου.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παύσιν τῆς λειτουργίας τῶν ἐν Βενετίᾳ τυπογραφείων ἐκείνων τῶν ἰδρυθέντων ὑπὸ φιλοτίμων τέκνων τῶν Ἰωαννίνων δὲν ἔπαυσεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπισημοῦς αὐτῶν ἀνεργείας. Διὸ βλέπομεν ἰδρυόμενον ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἰωαννίνοις ὑπερμεσοῦντος τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος τυπογραφεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Λωδώνη» ἐν ἧ ἱκανὰ ἐξετυπώθησαν βιβλία μετὰ πολλῆς φιλοκαλίας, ἐν οἷς ἐξέχουσι τὸ τοῦ Παναγιώτου Ἀραδαντινοῦ Παρομιμαστήριον» καὶ ἄλλα. Καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν δὲ τοῦ βραχυδίου τούτου τυπογραφεῖου ἰδρύθη, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἕτερον, τὸ καὶ νῦν ὑφιστάμενον, ἐν ἧ ἐκτυποῦται ἡ ἐφημερίς «Ἡπειρος».

Τοιαύτη, διάδοσις τῆς παιδείας, οἷα ἡ διὰ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ἐπελήθοσα, τοιαύτη βιβλιακὴ παραγωγή, οἷα ἡ ἐκ τῶν Ἰωαννινικῶν τυπογραφείων τῆς Βενετίας, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐπερχομένη στήριξις τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἐπήνεγκον καὶ ἄλλο ἀποτέλεσμα ἄξιον λόγου. Καὶ οἱ ἐκπατριζόμενοι κατὰ τὸ γνωστὸν ἡπειρωτικὸν ἔθνος πρὸς ἐπιδίωξιν τύχης δι' ἐντίμου ἐργασίας καὶ εὐτυχοῦντες νὰ ἴδωσιν ἐν τῇ ξένῃ εὐλογουμένως τὰς ἀποθήκας αὐτῶν ἐθεώρουν ἐπιτακτικὴν ὑποχρέωσιν νὰ συναϊσφέρωσιν εἰς τὴν γενέτειραν ἢ νὰ καταλίπωσι διὰ διαθήκης μετὰ θάνατον γενναῖον μέρος τῆς οὕτω κτηθείσης περιουσίας. Οὕτω προήλθον τὰ κληθέντα ἑλεῖν, τὰ πολυθρόνητα ἐκεῖνα κληροδοτήματα τὰ κατατεθέντα ἐν Ῥωσίᾳ ὀλίως καὶ Αὐστρίᾳ, ταῖς δύο ἐκείναις χώραις, αἵτινες μετὰ τὴν Βενετιανὴν εἴλυσαν μάλιστα τοὺς Ἡπειρώτας, καὶ τέλος ἐν τῇ Ἑθνικῇ Τροπείᾳ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς ἰδρυτῆς ὑπῆρξαν ὁ Ἰωαννίνης ἀπόφοιτος τῆς σχολῆς τῶν Μπαλάνων Γεώργιος Σταύρου, Νοσοκομεῖα καὶ γηροτροφεία, πτωχοκομεία καὶ ἐκθετοτροφεία, προίκισις ἐνδεῶν παρθένων, ἀποφυλάκισις δεσποτῶν, πᾶσα δυνατὴ ἀγαθοεργία, πᾶσα φανταστικὴ περίθλαψις δὲν ἐξάντλει τὴν ἀκένωτον πηγὴν τῆς γενναιοσύνης τῶν φιλοπατριδῶν διαθετῶν. Μένει πάντοτε εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας τῶν ξενιτευμένων ἐκείνων τέκνων τῆς ἡπειρωτικῆς πατρίδος εἰς παλμὸς ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν σχολείων τῶν προωρισμένων νὰ νοσίζωσι τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

ὄτω τὰ ἐλέγ, ἐκεῖνα τῶν Ἰωαννίνων. ἅτινα τῷ 1856 ἀνήρχοντο εἰς 1.107.610 ρούβλια, 143.800 φιορίνια καὶ 511.000 δραχμάς¹, ἐχρησίμευσαν καὶ χρησιμεύουσι κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν παιδείαν. Συμβαίνει εἰς τὰ ἐλέγ τῶν Ἰωαννίνων ὅτι καὶ εἰς τὰς μεγάλας δωρεάς καὶ τὰ κληροδοτήματα γεννησιοδότηων ἠπειρωτῶν ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀθήναις φερωνύμων αὐτῶν ἰδρυμάτων. ἅτινα δὲν ἀπευθύνονται μόνον εἰς τὴν ἐθνικὴν ἄμυναν, εἰς τὴν ἀναζωπύργισιν μεγάλων ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος, εἰς γενικά τοῦ ἔθνους ἀγαθὰ, εἰς τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὴν παιδείαν. Πράγματι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν αὐτῇ δύναται νὰ μαρτυρήσῃ, ὅτι τὸν ἀριστον αὐτῆς καὶ εὐπρεπέστατον κόσμον χρεωστεῖ εἰς τὴν ἠπειρον. Ἐὐστάδιον, τὸ Ζάππειον, τὸ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον, τὸ Μετσοβεῖον Πολυτεχνεῖον, ἡ Ἑθνικὴ Γράμματα, τὸ Ἀρσάκειον, τὸ Ὀρφανοτροφεῖον Χατζηκώστα, ἡ Ριζάρειος Σχολή, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον, ἡ Ἀκαδημία, τὸ Ἐφηβεῖον δύνανται νὰ φέρωσιν ὑπερηφάνως ἐπὶ τῶν ἀετωμάτων τὸ ὄνομα τῶν ἰδρυτῶν. ὧν χάριν ἡ πρωτεύουσα τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ οὐ μόνον ἠδουρήθη νὰ στήσῃ, οὕτως εἶπειν, καθ' ἡ πάλαι ποτὲ αἰ ἀρχαίαι Ἀθηναί, νέον βωμὸν τοῦ Ἑλέου, ἀλλὰ καὶ ἀνεδείχθη πράγματι Ἑλλάδος τῆς Ἑλλάδος μὲ μεγάλην τὴν καρδίαν, ἀφ' οὗ ἐγγωρεῖ εἰς αὐτὴν τόση εὐσπλαχνία, τόση φιλοπατρία καὶ τόση φιλομουσία ὅσην ἐσκόρπισαν εἰς αὐτὴν τῷ θυλάκῳ καὶ οὐχὶ τῇ χειρὶ τὰ τέκνα τῆς εὐάνδρου ἠπειροῦ. Ὅπόσην τρογγὴν πρὸς τὴν μεγάλην πατρίδα ἐμφαίνει ἐκάστη τῶν πολυτάλαντων ἐκείνων δωρεῶν, ἐκάστη τῶν εὐγενῶν ἐκείνων διαθηκῶν. Ὅποσα ὄνειρα συνεδέοντο πρὸς τὴν ἰδρυτικὴν ἐκάστου τῶν καθιδρυμάτων ἐκείνων, ὅποσον δάκρυ ἔδρεξε πολλακις τὸν χάρτην, ἐφ' οὗ ἐχαράσσετο ἡ τελευταία ἡέλιος τῶν καλλιπλοῦτων ἐκείνων, ἕως ἐσκήρτησαν τέλος αἱ ψυχαὶ αὐτῶν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ ναυαρχίς ἡ φέρουσα τὸ ὄνομα ἐνὸς τῶν εὐγενεστάτων βλαστῶν τῆς μεγάλης ἐκείνης χορείας τῶν ἠπειρωτῶν χορηγῶν περιήγαγε νικηφόρον τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, ἐξαγγέλλουσαν τὰ εὐαγγέλια τῶν ἐλευθερίων, εἰς τὰς κυανὰς θαλάσσης τοῦ Αἰγαίου.

Ἄμυδρῶν μόνον διέγραψα ἐνώπιον ὑμῶν τὴν εἰκόνα, ἣν παρέ-

¹ Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τῆς ἠπειροῦ Τόμ. Β' σ. 372 κ. ἑ.

χουσιν εἰς ἡμᾶς αἱ σχολαί, οἱ διδάσκαλοι, οἱ λόγιοι, οἱ τυπογράφοι τῶν Ἰωαννίνων, οἱ γεγναῖοι εὐεργέται τῆς ἠπειρωτικῆς πατρίδος καὶ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος ἐν συνδυασμῷ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας. Αἱ ἠπειρώτιδες Μοῦσαι παρουσιάζονται περιδεθλημέναι τὴν ἀρχαιοπρεπή αὐτῶν στολὴν καὶ κρύπτουσαι ἐν μύρτου κλαδί, ὡς ποτε ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, τὸ ξίφος τὸ τυραννοκτόνον. Ἐὰ γράμματα δὲν ἀνέπτυξαν μόνον τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ παρεσκεύασαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ἀνέτειλε τέλος ἡ ἐπὶ μακροβιότητος νύκτας δουλείας ἀναμνησμένη μεγάλη ἡμέρα, καὶ ἀπήγγισεν ὁ κρότος τῶν πυροδόλων τοῦ Μπιζάνη, καὶ αἱ πολιορκούμεναι στρατιαὶ τοῦ προαιωνίου κατακτητοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ ταπεινώσωσι τὸν κύβητα καὶ παραδώσωσι τὴν πόλιν εἰς τοὺς νομίμους αὐτῆς κυρίους. Ὅτε δὲ τὰ Ἰωαννίνα, πρὶν τέλος πέσουνε γλυκὰ νὰ κοιμηθῶνε κατὰ τὸν ποιητὴν, ἐστρωσαν δάφνας καὶ μυρσίνας, ὅπως δεξιωθῶσι τοὺς ἐλευθερωτὰς, συνεσκήρτων βεβαίως μετὰ τῶν ζώντων αἱ ψυχαὶ τῶν διδασκάλων τῶν σχολείων ἐκείνων, ἔπου ἐπὶ τόσους αἰῶνας μαζί μὲ τὰ γράμματα, ἐδιδάσκετο ἡ πίστις εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἡ προσδοκία τῆς μελλούσης ἀναστάσεως, καὶ συμπαρίστατο ἀοράτως ἡ νεκροπομπὴ τῶν συμπαρασκευασάντων τὴν ἀπελευθέρωσιν, καὶ οἶονεὶ συμπαρήλαυγον συναγαλιώμενα τὰ εἰδῶλα αὐτῶν μετὰ τῶν θαφνηφόρων νικητῶν, οἵτινες ἐν μέσῳ τῶν ἀλληλοῦια τῆς χαρᾶς καὶ τῶν εὐοῖ τῆς νίκης περιεστοίχιζον καμαρωμένοι εἰσελαύνοντα εἰς τὴν ὠραίαν νύμφην, ἣς τὰ κράσπεδα περιλούει ἡ Παμβώτις, καὶ φέροντα τὸν ἡαλλὸν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐτυχίας τὸν ἀπὸ αἰώνων προσδοκώμενον, τὸν ὑπερήφανον ἐπὶ τοῦ Βουκεφάλα πορθητῆν.

Σημ. Κατὰ τὴν συγγραφὴν τῆς παρούσης μελέτης δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν τὸ ἔργον τοῦ ἐξ Ἑλλήνων πιθανῶς ἔλκοντος τὸ γένος Ῥωμάνου, *Per. Parahagi* (Παραχατζῆ;) *Scrittore di armeni in secolul al XVIII-lea*. Ἐν Βουκουρεστίῳ, 1909, ἐν ᾧ ὁ λόγος καὶ περὶ Ἑλλήνων λογίων τῆς ἠπειροῦ καὶ Μακεδονίας, παριστανόμενων ὡς Ῥωμάνων.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΕΞΕΔΑΚΤΥΛΟΣ
Ο ΕΚ ΜΕΘΩΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΟΣ

Διὰ χειρὸς Ἀθανασίου Ἐξεδάκτυλου τοῦ ἐκ Μεθώνης βιβλιογράφου σώζονται δύο κώδικες τῶν ἐτῶν 1432 καὶ 1437, ἀμφότεροι γεγραμμένοι διὰ συνεργείας καὶ ἐξόδου Ἰωάννου τοῦ γραμματικοῦ τοῦ ὄλου ὁρίου πόλεως Μεθώνης.

Καὶ ὁ μὲν τῷ 1437 γεγραμμένος εἶνε ὁ τῆς ἐν Λονδίνῳ βιβλιοθήκης τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου κώδιξ Additional 21259, περιέχων τοὺς μεζονας καὶ μικροὺς προφήτας μετὰ τῆς βίβλου τοῦ Ἰωβ, οὗ τὸ οἰκεῖον σημεῖωμα ἐν φ. 169^ο, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Omonl¹, ἔχει ὡδε: Ἐτελειώθη ἡ παρὸν δέλιτος διὰ συνεργείας μισθαποδοσίας καὶ ἐξόδου καὶ πόθου πολοῦ τοῦ εὐγενεστάτου, ἐντιμωτάτου, ἐνδοξωτάτου, πανεκλαμπρωτάτου γραμματικοῦ τοῦ ὄλου ὁρίου πόλεως Μεθώνης κυροῦ Ἰωάννου, γραφὲν δὲ τῇ ἐμῇ χειρὶ Ἀθανασίου ἀμαρτωλοῦ, τάχα δὲ καὶ ἀναξίου γραφέως. τῇ ἐπανυμῖα ἔχων Ἐξεδάκι¹. Ἐγράφη γοῦν ἐπὶ ἔτους ςπδμε, ἰνδ. [ιε], ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ ἐννάτη, ἡμέρα Σαββάτω, καὶ οἱ μέλλοντες θεωρεῖν καὶ ἀναγινώσκειν τὴν παροῦσαν δέλιτον εὐχεσθαι μοι διὰ τὸν Κύριον καὶ μὴ καταράσθε, ὅτι ὡςπερ οὐδὲν ἐστὶν ἄνθρωπος διχῶς ἀμαρτίας, οὐδὲ ἡ παροῦσα δέλιτος διχῶς σφαλμάτων. Σωθῆ ὁ γράψας, ἐλεήθη (γρ. ἐλεηθῆ) ὁ ἔχων. Ἀμήν, ἀμήν. Κύριε, Κύριε. Κύριε, γένοιτο, γένοιτό μοι.

Ὁ δὲ κώδιξ τοῦ 1432 εἶνε ὁ ἐν Μεδιολάνῳ Ἀμβροσιακὸς H 104 sup., οὗ ἐν φ. 163^ο καὶ 163^ο ἀναγινώσκεται τὸ ἐξῆς βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα: Ἐτελειώθη ὁ παρὸν πραξαπόστολος διὰ συνεργείας καὶ ἐξόδου καὶ πόθου πολοῦ ἐντίμου ἐνδοξωτά-

¹ Notes sur les ms. grecs du British Museum ἐν τῇ Bibliothéque de l'École des Chartes Τόμ. 45, 1884, ἐν σ. 386.

του ὑπεριδῆστου καὶ εὐγενεστάτου κυροῦ Ἰωάννου καὶ γραμματικοῦ τοῦ ὄλου ὁρίου πόλεως Μεθώνης γραφὲν δὲ τῇ ἐμῇ χειρὶ Ἀθανασίου τοῦ Ἐξεδακτίλου τάχα δὲ καὶ ἀναξίου καὶ ἀμαρτωλοῦ γραφέως. Ἐγράφη γοῦν ἐν μηνὶ Μαρτίῳ κ ἡμέρα Παρασκευῇ ἐπὶ ἔτους τρέχοντος ςπδμῖ ἰνδικτιῶνος ἰβ. Σωθῆ ὁ γράψας. Ἐλεηθῆ ὁ ἔχων.

Ὡςπερ ξένη χαιρόντες ἰδεῖν πατρίδα καὶ οἱ θαλά, τεύοντες εὐρεῖν λιμένα, οὕτω καὶ οἱ γράφοντες ἰδεῖν βιβλίον τέλος. Αἰνῶ δοξάζω Χριστὸν τὸν θεὸν τὸν δόντα ἀρχὴν καὶ τέλος. Ἀμήν¹

Ἐπὶ τῇ αὐτῇ χειρὶ τὸ ἐξῆς ἑμμετρον ἐγκώμιον τοῦ Ἀθανασίου Ἐξεδακτύλου εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ δέησις αὐτοῦ εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον, ἅτινα μεταγράφομεν ἐνταῦθα μετὰ τῶν τραυματίων τοῦ πρωτογράφου:

Ἐγκώμιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Ἄλλ' ὦ ἄγνη πανάχραντε, παρθένε Θεοτόκε.

δέσποινα, πάντων ἡ ἐλπίς καὶ τῶν ἀπελπισμένων.

κυρία μου δλόδοξε, πανυπεράγαθέ μου.

ὑψηλοτέρα οὐρανῶν, ὑπερκαθαριτέρα

ἡλιανῶν μαρμαρυγῶν ἀκτινολαμπηδόνων.

τιμιωτέρα Χερουβὶμ καὶ τῶν πολυομάτων.

ἀγιωτέρα Σεραφὶμ καὶ ἀσυγκρίτως πάντων

τῶν οὐρανίων στράτιων ὑπὲρ ἐνδοξωτέρα

τῶν πρόπατόρων ἡ ἐλπίς, τῶν προφητῶν ἡ δόξα.

10) τῶν ἀποστόλων κλύχημα, κήρυγμα τῶν μαρτύρων.

ἁγίων ἀγαλλίαμα καὶ ἀσκητῶν λαμπρότης.

τοῦ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τὸ κλέος.

τοῦ Ἀαρὼν καὶ Μωϋσῆ, καὶ Γεδεῶν ὁ πόθος.

¹ Παρ. Martini-Bussi Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Ambrosianae σ. 536. — Ἀμφότεροι οἱ ὑπὸ τοῦ Ἐξεδακτύλου γεγραμμένοι κώδικες μνημονεύονται, ἄνευ παραθέσεως τῶν ἀνωτέρω βιβλιογραφικῶν σημειωμάτων, παρὰ Marie Vogel—Victor Gardthausen Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance. Ἐν Λειψ. 1909 σ. 9.

- θυματήριον χρυσοῦν, λυχνία φωταυγοῦσα,
 17) ἢ στάμνος ἢ βαστάσασα τοῦ οὐρανοῦ τὸ μάννα
 καὶ πλάνα φέρουσα βροτοῖς ἐγγεγραμμένον νόμον.
 ἢ κίωτος ἢ ἀληθεὶς, ὁ θεϊότατος τόμος.
 παντάνασα περιβλεπτε καὶ φωτοφόρε κόρη,
 παραμυθία πάνταγε Βλαχερινήτισά μου
 21) καὶ Ὁδηγήτρια πασῶν ὑπεραγία κόρη,
 βασίλεισα πανάγαθε, ὑπέρουλογημένη,
 κόρη σεμνή, πανύμνητε, θέσποινα τῶν θεσποίων,
 ὑπὸ τῆς πτέρυγας τῆς σῆς σκέπασον, φύλαξόν με.

Δέσις τοῦ τοῦ δούλου Ἀθανασίου ἀμήν.

Ἐγκόμιον τοῦ ἁγίου Νικολάου.

- Δεῦτε τὰ στίφη τῶν πιστῶν καὶ πάντων ὀρθοδόξων,
 τῶν μοναστῶν ὁμήγουρις καὶ τῶν ὁσίων πλήθος
 τῶν ἀπὸ βρέφους ἐκὺτὸν Χριστὸν ἀφιερῶσαν
 καὶ τῶν Μυρέων τὴν σεπτὴν κοσμήσαντα καλλιέδραν
 ὁ ἱσμοτικῶς ὑμνήσωμεν Νικόλαον τὸν μέγαν,
 ἱσμοτικῶς ὑμνήσωμεν τὸν μέγαν ἱεράρχην,
 ἱσμοτικῶς χαρμονικῶς ὡς μοναχὸς ἀρμόζει.
 Διὸ καὶ πάντων γέγηθε θερμότατος προστάτης,
 τῶν ἀσθενῶν ἐπίσκεψις καὶ ἀχμαλότην ῥύστης
 11) καὶ τῶν πινόντων ἢ τροφῆ, ἕνων παρηγορία,
 τὸ μέγα παραμύθιον πάντων τῶν ὑλιδομένων
 τοῖς ἐγγιστά καὶ τοῖς μακρὰ πάντα ἐγγύς κατέχην.
 "Ὅπου γὰρ τὸν ἐτήσοντε εὐθὺς καταλαμβάνει
 ὡς περ νεφέλη γίνεται καὶ ὡς ἀστὴρ ὑπάγει"
 15) ὡς ἄγγελος γὰρ φαίνεται ἐπιτελῶν ἰάσεις
 εἰς δόξαν καὶ πρὸς κύνησιν Θεοῦ παντοδυνάμου,
 πατὴρ υἱοῦ καὶ πνεύματος τῆς μίας βασιλείας
 τὸν δοθὲν αὐτὸν τὴν δύναμιν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἀμήν.

Ο ΙΑΤΗΡ ΤΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΔΙΟΡΘΟΥΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΟΥΜΕΝΟΣ

Ὁ Θεόδωρος Βαλσαμῶν συμπεριέλαβεν εἰς τὴν Ἐξήγησιν τῶν ἱερῶν καὶ θεῶν κανόνων χρυσόβουλλον λόγον τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Κομνηνοῦ, λεγόμενον Ἰατῆρα ὡς ἰώμενον τὰ χωλεύοντα ἴσως δικαιώματα τῶν ἀπανταχοῦ ἐκκλησιῶν καὶ ἀπολυθέντα τῷ 1148. Ἐκείθεν δὲ παραλαβόντες ἐξέδωκαν τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο πρῶτος μὲν ὁ *E. Bonafidius*¹, εἶτα δ' ὁ Ἰωάννης Δεουγκλάβιος², κατόπιν ὁ Γ. Ῥάλλης καὶ Π. Ποτλῆς³ καὶ τέλος ὁ *Zachariae von Lingenthal*⁴.

Τοῦ χρυσοβούλλου τούτου ἀντίγραφον περιέχεται καὶ ἐν φ. 326^b-327^b τοῦ Βαροκκικοῦ κώδικος CXXXI τῆς ἐν Ὁξωνίῳ Βοδληϊανῆς βιβλιοθήκης, γεγραμμένου ἐπὶ βομβυκίνου χάρτου τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κώδιξ οὗτος πλὴν διαφορῶν ἀμαρτάδων περιέχει καὶ οὐκ ὀλίγας ἀξιολόγους διαφοροῦς γραφᾶς, περιλαμβάνει δὲ καὶ συμπλήρωμα ἐν τέλει τοῦ χρυσοβούλλου, λείπον ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων, ἐκδίδομεν αὐτὸ καὶ πάλιν κατωτέρω, παρατιθέντες ὑποσελίδιους τὰς διαφοροῦς γραφᾶς τοῦ Βαροκκικοῦ (B), κατ' ἀντιβολὴν πρὸς τὰς παρὰ τῷ *Zachariae von Lingenthal* (Z).

Ἐχει δὲ τὸ χρυσόβουλλον ὡδε:

¹ *Juris Orientalis libri III ab Enim. Bonafidio digesti*. Ἐν Περικισίαις. 1873. σ. 109.

² *Juris Graeco-Romani tam canonici quam civilis tomii duo*. Ἐν Φραγκοφορτίῳ. 1596. Τόμ. Α' σ. 149.

³ Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων. Ἀθήνησιν. 1852. Τόμ. Β' σ. 608 κ. ε.

⁴ *Jus Graeco-Romanum. Pars III. Novellae Constitutiones*. Ἐν Λειψίῳ. 1857. σ. 443 κ. ε.

Τὸ χρυσόβουλλον

Δόγος ὁ λεγόμενος Ιατήρ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀπάσαις
ὁ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ γεγονὼς βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ
ἐπεβράβευσεν.

Παρεξεβλήθη ἀπὸ τῆς ἐναποκειμένης πρωτοτύπου θέσεως
τῷ καθ' ἡμᾶς σκερτέω τῶν οἰκειακῶν τῷ κατὰ . . .

Ὁ μὲν μετὰ Μωσέα τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ ἐκεῖνος στρατηγὸς Ἰησοῦς,
τὰ ἱερισχόντεια καθελεῖν ἐπειγόμενος ὀχυρώματα, ταῖς ἱερεῦσι κὺ-
κλω σαλπίζειν ἐκέλευε καὶ οὕτω παραδόξως τὰς τῶν τειχῶν ἐπάλ-
10 ξεις κατέρριπτε. Τῇ δὲ τοῦ νέου τῷ θεῷ ἐκλεκτοῦ καθηγουμένη τού-
του λαοῦ βασιλεία μου μετὰ τὸν ἐν βασιλευσιν ἐκεῖνον ἄλλον Μωσέα,
τοῦ λαοῦ σωτήρα καὶ ὁδηγόν, τὸν ἀοιδίμον λέγω αὐθέντην τῆς βασι-
λείας μου καὶ γεννήτορα, ὡς περ τινὰ τεῖχη καθελεῖν ἐπειγομένη ἱε-
15 ρισχόντεια τὰς τοῦ κοινοῦ τῶν Χριστιανῶν ἐχθροῦ ὀχυρώσεις, τοῦ
δυτικοῦ λέγω δράκοντος, τοῦ τῆς σικελικῆς κατατυραννοῦντος γῆς
κάκειθεν κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας λάθρα ἐρπύσαντος,
ἀναλόγως οἷα πνευματικὰς τινὰς σάλπιγγας τὰς τῶν τὸν θεὸν ἐξιλι-
20 σσομένων καθ' ἑκάστην ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχιερέων εὐχὰς πρὸς ἐκεῖνου
καθαίρεσιν συνεργούσας ἔχειν ἐδέησεν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ θεόπτης
Μωσῆς, ὀπηνίκα τῷ Ἀμαλήκ συνεκρότει τὴν μάχην, ἱερεῦσιν ἐκατέ-
ρωθεν στηριζόμενος, οὕτω τοῦτον κατετροποῦτο καὶ ὑπερίσχυε. Κατ'

1-4. Τὸ χρυσόβουλλον . . . εὐσεβεία . . . ἐπεβράβευσεν B : Ἀπειλύθη χρυσόβουλλος
λόγος τοῦ κραταιοῦ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως κατὰ μῆνα Φεβρουάριον, ἐπινεμήσεως ἰα'
τοῦ 'σχης' ἔτους, ὁ καὶ Ιατήρ λεγόμενος ὡς ἰώμενος τὰ χωλεύοντα ἴσως δικαιώ-
ματα τῶν ἀπανταχοῦ ἐκκλησιῶν, ἐπισκοπῶν δηλονότι καὶ μητροπόλεων καὶ αὐτῆς
τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. "Ὅς καὶ κατὰ ὄψμα οὕτως διαλαμβάνει Z 5-6. Παρεξ-
εβλήθη . . . τὸ κατὰ B : λείπουσι Z 8. ἱερισχόντεια Z : ἱερισχόντ B
8-9. κὺκλω Z : ἐκείνοις B 9. παραδόξως Z : παραδόξ (= παραδόξως)

ἐπιγερομένων ἄνωθεν τῶν βραχυγραφικῶν διορθώσεων ^Λ (= παραδόξων) καὶ
C (= παραδόξων) 10. τῇ B ὡς καὶ κί πρότερον ἐκδόσεις : ἡ Z 13 (καὶ κατω-
τέρω). ὡς περ τινὰ Z : ὡς περ τινα B 13-14. ἱερισχόντεια Z : ἱερισχόντ B
16. ἐπικρατείας Z : ἐπικρατίας B 19. ἔχειν B : λείπει Z, ὅστις εἶχε προ-
τείνει τὴν προσθήκην αὐτοῦ, μεταδῶλλον ἄνευ λόγου καὶ τὸ ἐδέησεν εἰς δεήσει
21. κατετροποῦτο καὶ Z : κατετροποῦτ . . . τῶν λοιπῶν ὄντων τελεφερώτων B

ἐκεῖνον οὖν καὶ ἡ βασιλεία μου, τοῦ ἀρχιερατικοῦ δεομένη, ὑποστη-
ρίγματος, εἰς τὴν κατὰ τοῦ νέου τούτου Ἀμαλήκ προκειμένην ἀντι-
πάρταξιν καὶ ὡς περ τινὰ στῦλον φωτὸς τοῦ νέου Ἰσραὴλ προηγού-
μενον καὶ τὰ τούτου κατευθύνοντα διαδήματα, τὰς τούτων ἔχειν εὐ-
χὰς ἐθέλουσα, τὸν πρῶντα χρυσόβουλλον λόγον τῇ τε μητρὶ πασῶν 5
τῶν ἐκκλησιῶν, τῇ νέᾳ Σιών, τῷ τῆς ἁγίας Σοφίας ἐνδοκιμήματι, καὶ
τοῖς κατὰ τὰς νήσους πάσαις καὶ τὴν Ἀνατολήν καὶ τὴν Δύσιν ἀρχιε-
ρεῦσιν ἐπεβράβευσε, τὰς ὑπὲρ τῆς βασιλείας μου τούτων εὐχὰς ἐπὶ
πλέον ἐντεῦθεν ἀναρρωνύουσα. Ἀκριδῶς γὰρ οἶδεν ἡ βασιλεία μου
ὡς οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ ὡς γίγας οὐ σωθή- 10
σεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ, ψευδῆς δὲ ἵππος εἰς σωτηρίαν κατὰ
τὸν θεὸν φάναι προφήτην καὶ ψαλμογράφον καὶ θεοπάτορα.

Τοιγάρτοι καὶ τὸ ἀπερικλόνητον πάντη περιφυλάττεσθαι θέλουσα,
τῇ τε πασῶν προκαθημένη ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς μνημονευθεῖσι πᾶσιν
ἀρχιερεῦσι τῶν ὅπουδῆποτε ἁγίων ἐκκλησιῶν καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῶν 15
προσόντων ταύταις δικαιωμάτων ἐπὶ τῇ κατοχῇ αὐτῶν βεβαιότερον
καθιστώσα, προσεπανορθούσα δὲ καὶ εἰ τί που χωλεῖον ἴσως ἐστὶν ἐν
τοῖς αὐτῶν δικαιώμασι καὶ τῆς ἀκριδείας λεγόμενον, καὶ οὐ μόνον
τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰ τί που ὀφείλον ἐπακολουθήσαι δικαίωμα πρὸς
τὴν ἀσφαλῆ τῶν τοιούτων ἀκινήτων δεσποτείαν, κατοχὴν τε καὶ κυ- 20
ριότητα γενέσθαι ἴσως οὐκ ἔφθασεν, αὐτὸν δὲ τὸν πρῶντα χρυσό-
βουλλον λόγον Ιατήρα ἡ βασιλεία τούτου δὴ τοῦ ἐλλείποντος αὐτοῖς
ἐπιδédωκεν, οἷον ἄρτιον καὶ ὀλομελὲς δεικνύοντα τὸ ἐπὶ τούτοις δι-
καιον καὶ ἐς τὸ παντελὲς ἀδιάλειστον. Δι' οὐ καὶ βεβαίαι μὲν καὶ ἀ-
σφαλέστερον τίθησι πᾶν προσὸν ταῖς κατ' αὐτοὺς ἀγιωτάταις τοῦ θεοῦ 25
ἐκκλησίαις καὶ αὐτῇ τῇ πασῶν προκαθημένη δικαίωμα ἐπὶ τοῖς αὐ-
τῶν ἀκινήτοις, ὅποσον ἂν καὶ καθέστηκε, κἂν ὅπουδῆποτε ταῦτα διά-
κεινται, καὶ τὸ καλὸν κάλλιον τίθη· τῇ ἐπικρίσει τε καὶ ψήφῳ τῆς

3. στῦλον ἔγραψα ; στῦλον ZB 6. ἁγίας B : τοῦ θεοῦ Z 7. τοῖς Z : τῆς B

7-8. ἀρχιερεῦσιν Z : κενὸν ἄγραφο B 8. μόνον Z : λείπει B 9. ἐν-
τεῦθεν B : λείπει Z 13. περιφυλάττεσθαι Z : φυλάττεσθαι B 14. ἐκκλη-
σία B : ἐκκλησιῶν Z 15. ὅπουδῆποτε Z : ὅπουδῆποτε B 16. προσόντων Z :
προσώπων B βεβαιότερον Z : βεβαιώτερον B 17 (καὶ κατωτέρω). τί Z :

τι B 20. δεσποτείαν Z : δεσπο B κατοχὴν Z : κατοχὴν ἐκ τοῦ κατοχὴν B
τε Z : τὸ B 23. δεικνύοντα Z : δεικνύοντα B 24. ἐς B : εἰς Z 25. πᾶν Z :
λείπει B αὐτοῦς Z : αὐταῖς Z 26. πασῶν B : τούτων Z 27. καὶ B :
λείπει Z καθέστηκε Z : καθέστηκεν B 28. ἐπικρίσει Z : ἐπιγρίσει B τε Z :
τὸ B

βρασιλείας μου, πᾶν δὲ ἐν αὐτοῖς ἐν ὁποίοις εἶποι τις θεωρούμενον, εἴτε ἐν χρυσοβούλλοις λόγοις διαφόρων βρασιλείων εἴτε ἐν σιγιλλοῖς εἴτε ἐν ἀπλαῖς προστάξεσιν εἴτε ἐν λύσεσιν εἴτε ἐν πρακτικαῖς ὑποσκάζον καὶ κατὰ τι τοῦ ἀκριβοῦς καὶ τῆς ὀφειλομένης ἀκολουθίας λειπόμενον, ἀπό τε βασιλικῶν προσταγμάτων καὶ νόμων ἐπαγορθοῖ, καὶ διορίζεται μὴ κατὰ τι πρόκριμα ἐκ τούτων εἶναι πάσαις ταῖς δηλωθεῖσας ἀγιωτάταις ἐκκλησίαις ἐς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ἀλλὰ τὸ ὑπόσαθρον ἐκείνο καὶ ἀσθενὲς εὐτονώτατον εἶναι καὶ ἀνάλωτον πάση δικαιολογίᾳ τοῦ βουλομένου λέγειν τι ὑπὲρ τοῦ δημοσίου, τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ τῆς βασιλείας μου ῥωννύμενον καὶ σφόδρα ἐνδυναμούμενον. Καὶ, ἵνα ἀπὸ τῶν πολλῶν ὧν ἂν τις ἐννοήσειεν, ὀλίγων τινῶν ἢ βασιλεία μου ἐπιμνησθεῖη, ἐὰν τυχὸν δωρεὰ αὐτοῖς παροίκων ἄποσος εἴη ἢ μέτρων γῆς ἢ αὐτούργιᾳ τινα ἐκαίνισαν ἐν τοῖς τοιοῦτοις κτήμασι, τυχὸν μὴ δεδωρημένα αὐτοῖς, ἢ ἐδωρήθησαν μὲν, οὐκ ἀνετράπησαν δὲ αἱ περὶ τούτων προστάξεις ἢ ἐπὶ προαφωρισμέναις δεδωρημένοις αὐτοῖς αἱ ἐπὶ προαφωρισμένων προστάξεις οὐκ ἀνετράπησαν ἢ τινα τῶν πορισθέντων αὐτοῖς βασιλικῶν προσταγμάτων οὐδόλως κατεστρώθησαν ἢ κατεστρώθησαν μὲν εἰς τινα τῶν σεκρέτων, οὐ μὴν γε καὶ ἐπὶ τοῖς προσφόροις σεκρέτοις, ἢ καταστρωθέντα ἀπώλοντο, ἴσα δὲ τούτων πεπιστωμένα εὐρίσκειται, ἢ πρακτικᾶ ὀφείλοντα προβῆναι οὐ προέβησαν ἢ προδόντα οὐ κατεστρώθησαν ἢ ὀρισθέντα γενέσθαι λογίσμα οὐκ ἐγένοντο ἢ κατὰ τινα ἴσως ἄλλην ὁποῖαν ἂν τις εἶποι αἰτίαν εἴτε κατὰ μέρος εἴτε καὶ καθ' ὁλόκληρον τὰ προσόντα ταῖς πολλάκις διαληφθεῖσαις ἀγίαις τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις καὶ τῇ μητρὶ πασῶν χωλεύουσι δικαιώματα κἀντεῦθεν οὐκ ἔχουσι τὸ ἀπερικλόνητον, κἀν μὴ ῥητῶς ἐνταῦθα πᾶσα ὁποιαδήποτε αἰτία ὑποσκάξιν ποιοῦσα τὰ δικαιώματα ἐκπεφώνηται, ἢ ὀφείλον τυχὸν καὶ ἕτερα δικαιώματα προσηπορευθῆναι αὐτοῖς ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ἀκινή-

1. τις ἔγραψα : τις ZB 2. ἐν Z : λείπει B 3-4. ὑποσκάζον καὶ Z :

ὑποσκάζον B 6. τούτων Z : τούτου Z 6-7. πάσαις ταῖς δηλωθείσαις B : ταῖς δηλωθείσαις πάσαις Z 7. ἐς B : εἰς Z 8. ἐκείνο B : ἐκείνων Z 9. τι ἔγραψα : τί B : τί Z 12. ἐπιμνησθεῖη Z : ἐπιμνησθήσεται B 13. μέτρων Z :

μέτρα B ἢ B : λείπει Z αὐτούργιᾳ τινα Z : αὐτοῦ τινα B 17. ἢ τινα Z : ἢ τινα B 18. εἰς τινα Z : εἰς τινα B 20. ἴσα ἔγραψα : ἴσα ZB εὐρίσκειται B : εὐρίσκονται Z 23. τις Z : τίς B εἶποι B : εἶπη Z εἴτε καὶ καθ' Z : ἢ καθ' B 25. ἔχουσι Z : ἔχουσι B 26-27. ὑποσκάξιν Z : ὑποσκάξιν B

τοῖς, ὡς τινῶν πάντων προδόντων ἐν αὐταῖς· εἰ γὰρ μηδόλως τι δικαίωμα ἐπὶ τινι τῶν προσόντων αὐταῖς ἀκινήτων κέκτηνται, οὐδὲν τι ἀπὸ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου ὠφελθήσονται· κατὰ μηδὲν τι ταῦτα πάντα καὶ ὅσα ἂν τις ἄλλα εἰς νοῦν λάβοι ποτὲ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ἀγωνιζόμενος καταδράψαι ποτὲ τὰς τοῦ θεοῦ ἀγίας ἐκκλησίας, τὸν τε τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας οἶκον καὶ τὰς λοιπὰς μητροπόλεις, ἀρχιεπισκοπὰς καὶ ἐπισκοπὰς δυνήσεται ἐπὶ ταῖς, ὡς εἴρηται, διαφέρουσιν αὐταῖς ἀκινήτοις ἀφ' οἰωνδήποτε δικαιοματίων. Εἰ γὰρ μηδὲν τι μηδαμῶς δικαίωμα ἐκτήσαντο ἐπὶ τινῶν ἴσως τῶν προσόντων αὐταῖς ἀκινήτων, οὐδεμίαν ἀπὸ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου ὠφελειαν ἔξουσιν, ὡς περ οὐδὲ ἐφ' οἷς ἔσχε τὴν κατοχὴν ὁ δημόσιος ἀφ' οἰαςδήτινος εὐλόγου αἰτίας μέχρι τῆς σήμερον· ἐπὶ τούτοις γὰρ πᾶσι τὸ ἀκριβὲς παραφυλαχθήσεται.

Εἰ τις οὖν θελήσει διὰ φιλοχρηματίαν ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν τινα καταφρονῆσαι τῶν ἐν τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ τῆς βασιλείας μου διωρισμένων, πρῶτον μὲν τὸ τῆς ἀγίας Τριάδος φέγγας, ὅτε παριστάμεθα τῷ φοβερῷ βήματι, μὴ θεάσαιτο, ἐκπέσοι δὲ καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν μερίδος, ὡς ὁ Ἰούδας τῆς δωδεκάδος, προσεπιτούτοις καὶ τὴν ἀρὰν ἐπισπάσαιτο τῶν ἀπ' αἰῶνος πρωτοτόκων δικαίων ἀγίων καὶ θεοφόρων πατέρων.

Ἐφ' ᾧ καὶ παρεγγυώμεθα καὶ πάντας ἐξασφαλιζόμεθα τοῦ μηδένα τῶν ἀπάντων ἐν οἰωνδήποτε χρόνῳ καθ' οἰωνδήποτε τρόπον ἀνατρέψαι, μερικῶς ἢ καθόλου, τὸν παρόντα χρυσοβούλλου λόγον τῆς βασιλείας μου, γεγεννημένον κατὰ τὸν Φεβρουάριον μῆνα τῆς ια' Ἰνδικτιῶνος τοῦ ς' ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς τε καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημνήματο κράτος.

Ἡ ὑπογραφή Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς πορφυρογέννητος καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνὸς καὶ ἡ διὰ χρυσοβούλλου σφραγὶς τῆς ἀγίας αὐτοῦ βασιλείας. Εἶχε καὶ ἔξωθεν ἐν ταῖς δέσεσι τῶν κόλλων τὸ τοῦ Ἀκροπολίτου Μιχαὴλ καὶ τὸ κατεστρώθη τοῦ μεγάλου λογαριαστοῦ μηνὶ Μαΐῳ Ἰνδικτιῶνος ια'

1. ὡς τινῶν Z : ὡς τινῶν B μηδόλως τι Z : μηδόλως τί B 2. κέκτηνται Z : κέκληνται B 4. λάβοι B : λάβη Z 5. ἀγίας B : ἀγιωτάτας Z 8. οἰωνδήποτε Z : οἰων δήποτε B 9. ἐκτήσαντο Z : ἐκτήσατό B

11. οὐδὲ Z : λείπει B 16. πρῶτον B : πρῶτα Z 19. δικαίων ἀγίων B : ἀγίων δικαίων Z 21. Ἀπὸ τῶν λέξεων ἐφ' ᾧ καὶ παρεγγυώμεθα μέχρι τοῦ κατωτέρω ἐν σ. 326 τέλους λείπουσιν ἐν τῷ Z 22. οἰσδήποτε Z : οἰδήποτε B 28-29. διὰ χρυσοβούλλου ἔγραψα : διαχρυσοβούλου B

Ἡ ὑπογραφή ὁ ἐπιτῶν οἰκειακῶν καὶ νομοφύλαξ Θεόδωρος ὁ Παντεχνῆς, ὁ βασιλικὸς νοτάριος τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειακῶν Ἰωάννης ὁ Συμπονόπολος, ὁ βασιλικὸς νοτάριος τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειακῶν Κωνσταντῖνος ὁ Ἀσιάβασδος, ὁ βασιλικὸς νοτάριος τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειακῶν Ἰωάννης ὁ Λίθιος † Τὸ παρὸν ἴσον τῆ πρωτοτύπῳ σεκρετικῇ παρεκβολῇ ἀντιβαλῶν καὶ κατὰ πάντα ἰσάζον ἐδρῶν ὑπέγραψα.

Τοῦ ἐν μόνῳ τῷ βαροκκικῷ κώδικι εὑρισκομένου συμπληρώματος μόνον τὸ πρῶτον μέρος ἀπὸ τῶν λέξεων Ἐφ' ὧ καὶ παρεγγυώμεθα μέχρι τοῦ εὐσεβές τε καὶ θεοπροβλήτον ὑπεσημῆματο κράτος ἀνήκει εἰς αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ χρυσοβούλλου, ὅπερ ἐντεῦθεν ἀποδεικνύεται ὅτι κολοβὸν παρελήφθη εἰς τὴν Ἐξήγησιν τοῦ Βαλσαμῶνος, ἐξ ἧς αἱ μέχρι τοῦδε ἐκδόσεις. Τὰ δὲ λοιπὰ εἶνε σημειώματα περὶ τοῦ πρωτοτύπου χρυσοβούλλου, οἷα καὶ ἄλλα ἔχομεν ἐν ἀντιγράφοις ἐπ' ἰσῆς πλήρη ἢ καὶ ἀτελέστερα¹. Περὶ τοῦ τίνα δὲ σκοπὸν καὶ ἔννοιαν εἶχεν ἢ ἐν ταῖς θέσεσι τῶν κόλλων γραφῇ τοῦ ὀνόματος τοῦ οἰκείου ἄρχοντος, ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἢ τοῦ Μιχαήλ Ἀκροπολίτου, ἴδε ὅσα ἐγράψαμεν ἄλλοτε ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας² καὶ ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμωνι³. Ἦτο δὲ συνηθέστερον τοιοῦτος ἄρχων ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου. Δὲν περιωρίζετο δὲ ἡ τοιαύτη ἐγγραφή μεγάλου μεγαλωστὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ οἰκείου ἄρχοντος ἐν τοῖς κολλήμασι τῶν ἀπαρτιζόντων μόνον αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων τεμαχίων πέργαμηνῆς πρὸς ἀποφυγὴν ἀντικαταστάσεως τυχόν τῶν ἐν τῷ μέσῳ κειμένων, ἀλλὰ τὸ ἔθος ἐπεξετείνετο καὶ εἰς ἐγγραφα μνητροπολι-

τῶν παρέχοντα δικαιώματα ἢ χορηγίας. Οὕτως ἐν ἀντιγράφῳ ἐκδοτηρίου τινὸς ἐγγράφου τοῦ μητροπολίτου Σμύρνης Ἰωάννου, δι' οὗ παρεχωρεῖτο εἰς τὴν μονὴν τῶν Λέμβων ἐν ἔτει 1274 ὡς εἰς μετόχιον ὁ ναὸς καὶ τὰ πράγματα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ εἰς τὰ Σκουροβουλλᾶ προστίθενται τάδε· Ὡσαύτως εἶχε καὶ ὀπισθεν ὡς ἔθος καὶ διὰ τὸ ἀμφίβολον τῆς κολλήσεως τοῦ χάρτου διὰ τοῦ σακελλίου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σμύρνης, Ἀλεξίου τοῦ Μαρούλλη¹.

Ἐκ δὲ τῶν εἰς τὸν Ἰατῆρα τοῦ Μιχαήλ ὑπογεγραμμένων γνωστὸς εἶνε εἰς ἡμᾶς καὶ ἄλλοθεν ὁ Θεόδωρος Παντεχνῆς, ὅστις καὶ ἐπὶ Ἀλεξίου Β' τοῦ υἱοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ ἐξηκολούθει διατηρῶν τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειακῶν, ὧν ἅμα ἔπαρχος τῆς πόλεως καὶ οἰκῶν περικαλλῆς οἶκημα κατὰ τὴν μαρτυρίαν Νικήτα τοῦ Χωνιάτου². Τὸν Θεόδωρον Παντεχνῆν εὑρισκομένον παρεκβαλόντα καὶ πιστώσαντα ὡς κοιμιστῶρα καὶ νομοφύλακα τῷ 1158 τὸ χάριν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Ἁγίου Μάμαντος ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου Ἀθανασίου Φιλανθρωπηνοῦ συνταχθὲν κτητορικὸν Τυπικὸν τὸ περιωθὲν ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι Supplement grec 92³. Βλέπομεν δὲ τὸν Παντεχνῆν ὑπὸ τὴν ιδιότητα νομοφύλακος καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν μετασχόντα καὶ τῶν θεολογικῶν συζητήσεων, ἃς προσέκαλεσαν κυρίως αἱ θεωρίαι τοῦ πατριάρχου Κοσμά καὶ τοῦ Σωτηρίου καὶ ὁ ἐπακολούθησας εἰς αὐτὰς ἐκκλησιαστικὸς σάλος, καὶ αἵτινες ἀπετέλεσαν τὸ θέμα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει τοπικῶν συνόδων τῶν ἐτῶν 1156, 1157

¹ Miklosich-Müller Acta et Diplomata Τόμ. Δ' σ. 112.

² Ἐκδ. Βόννης σ. 306,7.

³ Ἐν φ. 94^α. Ταῦτα κατὰ τὰ ὑπ' ἐμοῦ τῷ 1876 ληφθέντα ἐκ τοῦ κώδικος σημειώματα καὶ ἀντίγραφα. Ἐκτοτε τὸ Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Μάμαντος ἐξεδόθη ἑλληνιστὶ καὶ ῥωσιστὶ ὑπὸ τοῦ κ. Θεοδώρου Οὐσπέρσκη τῷ 1892 ἐν τῷ ῥωσικῷ τμήματι τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὀδησσού σ. 25 κ.λ. ἴδε σ. 92. Πρβλ. Dmitrienskiĭ Typica. Ἐν Κιέβῳ. 1893 σ. 714.

β. Συμπονόπολος ἐγγραφα: συμπονό^{πλ} Β δ. ἴσον ἐγγραφα: ἴσον Ζ 6. κατὰ πάντα ἐγγραφα: καταπάντα Β

¹ Πρβλ. Zachariae von Lingenthal ἐνθ' ἀν. σ. 349, 365, 411, 480, 442, 457, 468, 476, 482, 485, 571, 595, 623, 685, 641, 700.

² Τόμ. Α' σ. 115 κ.ε.

³ Τόμ. ΙΑ' σ. 102.

καὶ 1166¹ καὶ τῆς συναλεύσεως τοῦ 1170². Ἐχομεν δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Γεωργίου Τορνίκη, σωζομένην ἐν φ. 11^α κ. ἐ. τοῦ Βιενναίου Phil. gr. CCCXXI³. Ἦτο δὲ ὁ Θεόδωρος Παντεχνῆς πιθανῶς συγγενὴς τοῦ κορυφαίου ἱατροῦ τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, τοῦ Μιχαὴλ Παντεχνῆ⁴, οὗ ἔχομεν σωζομένην σφραγίδα, ἐν ἣ βλέπομεν αὐτὸν τετιμημένον καὶ διὰ τοῦ αὐλικοῦ ἀξιώματος προέδρου⁵ καὶ εἰς ὃν σώζεται ἀνέκδοτος μονωδία ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἐν τινὶ κώδικι τῆς Βοδληϊανῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ὁξωνίου⁶.

ΤΟ ΑΝΘΟΣ ΧΑΡΙΤΩΝ
ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΘΟΣ ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΥ ΚΑΡΤΑΝΟΥ

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Κουσοκαλυβίσι τοῦ Ἁγίου ὄρους λεγομένης Καλύβης τῶν Ἰωασαφαίων, ἧς τοὺς χειρογράφους κώδικας περιέγραψα ἐν τῷ ἐμῷ Καταλόγῳ τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου ὄρους ἐλληνικῶν κωδίκων¹, ἀπόκειται ὑπ' ἀρ. 70 τῶν ἐντύπων βιβλίων ἐπιγραφόμενον ὡδε:

ΑΝΘΟΣ
ΤΩΝ
ΧΑΡΙΤΩΝ

βιβλίον πολλὰ ὠραῖον, καὶ ὠφελιμώτατον εἰς τὰ παιδιά καὶ νέους, καὶ εἰς κάθε ἄλλον Χριστιανὸν, ὁποῦ μὲ ἀρεταῖς ἐπιθυμᾷ νὰ στολίσῃ τὸν ἑαυτὸν του.

Μετὰ πίνακος ὄλων τῶν Κεφαλαίων,
ὁποῦ εἰς αὐτὸ περιέχονται:

Ἐκκαθαρθὲν ἐκ πολλῶν ὧν πρότερον εἶχε σφαλμάτων παρὰ τοῦ Σοφωτάτου καὶ Πανοσιωτάτου Ἀμβροσίου τοῦ Γραδενίγου Ἀββᾶ, καὶ Βιβλιοφύλακος τοῦ Ἁγίου Μάρκου·
καὶ νεωστὶ τυπωθὲν μετὰ πάσης ἐπιμελείας.

Ἑ Ν Ε Τ ἱ Η Σ Ι

Παρὰ Νικολάῳ τῷ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, ἀχρεῖ
CON LICENZA DE' SUPERIORI, E PRIVILEGIO.

Πρὸ τοῦ τόπου τῆς τυπώσεως εὑρηται τὸ γνωστὸν μετὰ μελίσσης ἐν μέσῳ τῶν γραμμάτων Ν(ικέλαος) Γλ(υκὺς) ἔμβλημα τοῦ τυπογραφείου².

Τὸ βιβλίον τοῦτο σχήματος 8^{ου} σύγκειται ἐκ σελίδων ἑξηκτα-

¹ Τόμ. Β', 1890, σ. 465 κ. ἐ.

² Ἰδε ἀνωτέρω σ. 306.

¹ Νικήτα Χωνιάτου Θεσσαρὸς ὁρθοδοξίας ἐν τῇ τοῦ Migne Patrologia graeca Τόμ. ΡΜ' σ. 148, 177, 252. Πρὸς. F. Chalandon Jean Comnène et Manuel I Comnène. Ἐν Παρισίοις. 1902 σ. 541, 642, 650.

² Louis Petit ἐν Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς Τόμ. ΙΑ' σ. 469. Πρὸς. Chalandon ἐνθ' ἀν. σ. 651.

³ Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. ΙΙ' σ. 6.

⁴ Ἄννης Κομνηνῆς ἐκδ. Βόννης σ. 367, 11 καὶ 375, 1.

⁵ Schlimmberger Sigillographie de l'empire Byzantin. Ἐν Παρισίοις. 1884 σ. 687.

⁶ Βυροκκινὸς κώδ.ξ 181 φ. 291β κ. ἐ. Ἰδε. Gatalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae pars prima. Ἐν Ὁξωνίῳ. 1858 σ. 220.

μένων 55, διηρημένων εἰς δύο στήλας. Ὅπισθεν δὲ τοῦ τίτλου εἶνε ἐκτετυπωμένος ὁ ἐξῆς «Πίναξ τοῦ παρόντος βιβλίου»·

Περὶ ἀγάπης	Κεφάλαιον α΄.
Ἐλάττωμα τῆς Ζηλίας	Κεφ. β΄.
Περὶ Χαρᾶς	Κεφ. γ΄.
Ἐλάττωμα τῆς Λύπης	Κεφ. δ΄.
Περὶ Εἰρήνης	Κεφ. ε΄.
Ἐλάττωμα τῆς Μανίας	Κεφ. ς΄.
Περὶ Ἐλεημοσύνης	Κεφ. ζ΄.
Ἐλάττωμα τῆς Ἀνελεημοσύνης	Κεφ. η΄.
Περὶ Ἐλευθερίας	Κεφ. θ΄.
Ἐλάττωμα τῆς Ἀκριθείας	Κεφ. ι΄.
Περὶ Διορθώσεως	Κεφ. ια΄.
Ἐλάττωμα τῆς Κολακείας	Κεφ. ιβ΄.
Περὶ Φρονήσεως	Κεφ. ιγ΄.
Ἐλάττωμα τῆς Μωρίας	Κεφ. ιδ΄.
Περὶ Δικαιοσύνης	Κεφ. ιε΄.
Ἐλάττωμα τῆς Ἀδικίας	Κεφ. ις΄.
Περὶ Ὁρθότητος	Κεφ. ιζ΄.
Ἐλάττωμα τῆς Δολιότητος	Κεφ. ιη΄.
Περὶ Ἀληθείας	Κεφ. ιθ΄.
Ἐλάττωμα τοῦ Ψεύδους	Κεφ. κ΄.
Περὶ Δυνάμεως	Κεφ. κα΄.
Ἐλάττωμα τῆς Ζηλίας	Κεφ. κβ΄.
Περὶ Μεγαλοφυχίας	Κεφ. κγ΄.
Ἐλάττωμα τῆς Ἐπάρασεως	Κεφ. κδ΄.
Περὶ Σταθερότητος	Κεφ. κε΄.
Ἐλάττωμα τῆς Ἀσυστασίας	Κεφ. κς΄.
Περὶ Συγκερνότητος	Κεφ. κζ΄.
Ἐλάττωμα τῆς Ἀσυγκερνότητος	Κεφ. κη΄.
Περὶ Ταπεινοφροσύνης	Κεφ. κθ΄.

Ἐλάττωμα τῆς Ἀλαζονείας	Κεφ. λ΄.
Περὶ Ἐγκρατείας	Κεφ. λα΄.
Ἐλάττωμα τῆς Γούλας	Κεφ. λβ΄.
Περὶ Εὐνουχίας	Κεφ. λγ΄.
Ἐλάττωμα τῆς Πορνείας	Κεφ. λδ΄.
Περὶ Μετροσύνης	Κεφ. λε΄.

Ἡ ἔκδοσις αὕτη τοῦ "Ἄνθος χαρίτων, ὅπερ εἶνε μετάφρασις τοῦ ἰταλικοῦ βιβλίου *Fiore di Virtù*, δὲν εἶνε ἡ πρώτη. Πρώτην γνωστὴν αὐτοῦ ἔκδοσιν ἔχομεν τὴν παρὰ τῷ Ἀνδρέᾳ Κουνάδῳ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1546, ἧς ἀντίτυπον σώζεται ἐν τῇ Βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου¹. Πλὴν δ' αὐτῆς εἶνε γνωστὴ καὶ ἔκδοσις τοῦ 1594 «Ἐν Βενεταῖς παρὰ Φραγγίσκω τῶν Ἰουλιανῶν», ἧς ἀντίτυπον εὗρισκετο συνεσταχωμένον μετὰ τῆς χειρογράφου Φυσικῆς τοῦ Βικεντίου Δαμωδοῦ ἐν τῷ κώδικι 242 τῆς ἐν Ἀγίῳ Ἰβρί βιβλιοθήκῃς Σιμοπέτρας², ἧτις δυστυχῶς ἔγεινε μετὰ τὴν ὑπ' ἐμοῦ καταγραφὴν τῶν κωδίκων αὐτῆς παρανάλωμα πυρκαϊᾶς τῷ 1891³.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέωμεν τὸ "Ἄνθος χαρίτων πρὸς τὸ βιβλίον τὸ μνημονευόμενον πολλάκις ἐν τῇ Τουρκογραφίᾳ τοῦ Μαρτίνου Κρουσίου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν "Ἄνθος, οὗ χρῆσιν ἐποιήσαντο ἐπ' ἴσης ὁ τε Λέων Ἀλλάτιος καὶ ὁ Δουκάγγιος. Τὸ ἄλλο τοῦτο "Ἄνθος εἶνε τὸ τοῦ Κερκυραίου μοναχοῦ Ἰωαννικίου Καρτάνου τὸ ἐπιγραφόμενον «Τὸ παρὸν βιβλίον ἐναι ἡ παλαιὰ τε καὶ νέα διαθήκη, ἧτοι τὸ ἄνθος καὶ ἀναγκαῖον αὐτῆς. Ἔστι δὲ πάνυ ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον εἰς πᾶσα χριστιανόν». Ἐχομεν δὲ τούτου πλὴν τῆς σπανιωτάτης πρώτης ἐκδό-

¹ *Le grand Bibliographie hellénique ... aux XVe et XVIe siècles.* Ἐν Παρισίοις. 1885. Τόμ. Α' σ. 274 κ. ε.

² Σπυρ. Π. Λάμπρου Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ἰβρίου ἐλληνικῶν κωδίκων. Ἐν Κανταβριγίᾳ τῆς Ἀγγλίας. 1895. Τόμ. Α' σ. 129.

³ Αὐτόθι: σ. VI.

σεως ἐν Βενετία τῷ 1536 in aedibus Zanetti Casterzagen-
sis¹ καὶ μεταγενεστέραν ἔκδοσιν, ὁμοίως ἐν Βενετία, τῷ 1566
apud Jacobum Leoneium².

Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ Καρτάνου περιέχει περίληψιν τῆς Ἀ-
γίας Γραφῆς, ἣτις εἶνε « μυθαρίοις ποικίλοις μεμιγμένη, πολ-
» λῶν δογματικῶν συνυφαινομένων ζητημάτων, παρατείνεται
« δὲ κυρίως ἡ ἱστορία αὕτη μέχρι τοῦ Οὐσπεσιανοῦ ἐν πληθύν
« τερατωδῶν ἀνακριθειῶν, παρεμβαλλομένης ἐν μὲν τῷ ρπγ'
« κεφαλαίῳ τῆς ἱστορίας τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων, ἐν
« δὲ τῷ ρπδ' χρονολογικῶν τινῶν σημειώσεων ἀπὸ τῆς οἰκί-
« σεως τῆς Βενετίας μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ συγγραφέως »³. Τὰ
χρονικὰ ταῦτα σημειώματα τοῦ ρπδ' κεφαλαίου ἀνετύπωσεν ὁ
Χόπφ ἐκ τοῦ μοναδικοῦ ἀντιτύπου τῆς πρώτης ἐκδόσεως, τοῦ
ἐν Μονάχῳ ἀποκειμένου⁴, « οὐχὶ ἐν πᾶσιν ἀκριβῶς »⁵. Πλὴν δὲ
τῆς τοιαύτης περιλήψεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς περιέχει τὸ βι-
βλίον τοῦ Καρτάνου καὶ δεκαεννέα δογματικοὺς λόγους, ὧν ὁ
πρῶτος, ὁ δεύτερος, ὁ πέμπτος, ὁ ἕνατος, ὁ δέκατος τρίτος, ὁ
δέκατος ἕβδομος καὶ ὁ δέκατος ὄγδοος, οἱ φέροντες τὰς ἐπι-
γραφὰς Περὶ ἀγάπης, Περὶ πειρασμοῦ, Περὶ φιλαργυρίας, Περὶ
φθόνου, Περὶ μετανοίας καὶ Περὶ ἐξομολογήσεως, συμπεριελή-
φθησαν ἐν τέλει τῆς ἐν ἔτει 1628 ἐκδόσεως τοῦ Θησαυροῦ τοῦ
Δαμασκηνοῦ Στουδίτου, ἀντικαταστήσαντες τὰς ἐν τῇ προτέρᾳ
ἐκδόσει τοῦ 1870 Ὀμιλίας Ἀλβέρτου Μαρίνου τοῦ Χίου⁶.
Καὶ συμπύπτει μὲν ἡ ἐπιγραφή τοῦ πρώτου τῶν λόγων τούτων
τῶν παραληφθέντων ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Καρτάνου, Περὶ ἀγά-
πης, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ πρώτου κεφαλαίου τοῦ Ἄνθους

χαρίτων, συνώνυμος δὲ εἶνε καὶ ὁ Περὶ φθόνου δέκατος τρίτος
λόγος τοῦ Καρτάνου πρὸς τὸ ἐν κεφαλαίῳ δευτέρῳ καὶ εἰκοστῷ
δευτέρῳ τοῦ Ἄνθους χαρίτων Ἐλαττώμα τῆς Ζηλίας, ἀλλ'
οὔτε οἱ λόγοι οὔτοι οὔτε οἱ λοιποὶ ἔχουσι τι τὸ κοινὸν πρὸς
αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ κεφαλαίου τοῦ Ἄνθους τῶν χαρίτων.

¹ Leyraud ἐνθ' ἀν. σ. 226 κ. ε.

² Ἀπόθι. Τόμ. Β' σ. 4 κ. ε.

³ Ἰδε Βασιλείον Γεωργιάδην παρὰ Leyraud ἐνθ' ἀν. σ. 227.

⁴ Chroniques gréco-romanes. Ἐν Βερολίῳ. 1873 σ. 266 κ. ε.

⁵ Κατὰ τὸν Βασιλείον Γεωργιάδην ἐνθ' ἀν. σ. 228.

⁶ Leyraud ἐνθ' ἀν. Τόμ. Α' σ. 257.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

Ἡ Ἱστορικὴ καὶ ἐθνολογικὴ ἐταιρεία ἀπέκτησε πρὸ βραχείου χρόνου τὴν ἐξῆς ἀξιοσπούδαστον αὐτόγραφον ἐπιστολὴν Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου, ἐκδιδομένην ἐνταῦθα ἀπαραλλάκτως·

Αἰδεσιμώτατε ἐν ἱερεῦσι παπᾶ Κὺρ Δημήτριε, ἐξάδελφόμευ τὸ κατὰ σάρκα τιμιώτατε, καὶ ἀδελφὲ ἐν Χριστῷ περιπόθητε.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου ἔλαβον τὸ ἀδελφικὸν γράμματὸς σημειωμένον Μαρτίου 30. ἐμπεριεχόμενον εἰς ἄλλο γράμμα, τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀνεψιοῦ Κυρίου Νικολάου, γραμμένον τοῦτο, Μαΐου $\frac{14}{25}$. ἀπὸ Βενετίας.

Περιμένεις ἐξάπαντος νὰ ἀκούσης (κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν) εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτης μου τῆς ἀποκρίσεως, ὅτι ἐχάρην δεξάμενος γράμματα παρὰ τῶν συγγενῶν μου, ἀφ' οὗ μετὰ τοσούτους χρόνους ἐμάκρυνα φυγαδεύων ἀπὸ αὐτοῦ τοὺς πατέρας τόπους καὶ ἐνθεν κἀκεῖθεν πλανήτης περιερχόμενος, ἠὺλίσθη ὄπου καὶ ἂν ἠὺλίσθη ἄληθῶς κατὰ τι ἐχάρην εἰς τοῦτο, διατὶ τέλος πάντων, ὅσα ἄλλα μᾶς περιστοιχοῦσι κακὰ, καὶ πανταίαι τοῦ βίου συμφοραὶ καὶ ἐπήρεια, ἢ ζωὴ ὅμως εἶναι τὸ καλὸν τὸ ὑπὲρ ἅπαντα ποθεινότερον, καὶ τῷ Θεῷ χάρις, ὅτι τὸ καλὸν τοῦτο σᾶς το ἐφύλαξε, καὶ ἐπὶ πᾶσιν εἰς τὴν ἡγαπημένην μου καὶ σεβαστὴν Κυρίαν θεῖαν, τὴν τιμιωτάτην μητέρα σας, τὴν ἤδη ὑπέργῃρον, τῆς ὁποίας τὴν δεξιάν, ὡς μητρόεμου, καταφιλῶ ταπεινῶς καὶ εἰλικρινέστατα. ἀλλὰ συμὰ εἰς τὴν [εἰρη]μένην ἀφορμὴν τῆς χαρᾶς, αἱ πικραὶ εἰδήσεις ὁποῦ παρασταίνει τὸ γράμμα, προσέμιξαν τῇ εὐφροσύνῃ τὴν λύπην, καὶ ἡ χαρὰ σχεδὸν εἰς πένθος ἀπέληξεν. Μία φαμίλια, τὴν ὁποίαν αἱ περιπέ-

τεῖαι τῶν καιρῶν ποικιλοτρόπως κατέθλιψαν, εὐλογηθεῖσα ὑπὸ τῆς προνοίας μὲ ἓνα χορὸν πολλῶν καὶ καλῶν ἀδελφῶν, φαίνεται πῶς ἔπρεπε νὰ εὐδοκιμήσῃ, καὶ νὰ ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν. Τέσσαρα στοιχεῖα, καὶ, ἂν προσέξῃς καὶ ὁ Βενιαμὴν, πέντε, ἔπρεπε νὰ συγκροτήσουν τῆς τοιαύτης φαμίλιας ἱκανὸν τὸ εὐτύχημα. Αὐταὶ ἦσαν αἱ πιθαναὶ ἐλπίδες· καὶ αἱ ἐλπίδες αὐταὶ ἄρχισαν νὰ ἀνθοῦν, καὶ νὰ ἐπαγγέλλωνται καὶ δαψιλεῖς τοὺς καρπούς· ἀλλ' ἰδοὺ αἱ ἐπισυμβᾶσαι ἐπήρεια τὰς ἐματαίωσαν κἂν πρὸς τὸ παρόν λυποῦμαι, καὶ κτακάρδιον αἰσθάνομαι τὴν πληγὴν μὲ παρηγορεῖ μόνον, τὸ πρὸς τὸ παρόν· καὶ μὲ ὑποθάλλει ἔτι, ὅτι αὐτὸς ὁ βορρᾶς θέλει παρέλθει, καὶ θέλει πνεύσει εἰς τὸ ἐξῆς, καμμία πνοὴ γλυκυτέρας αὔρας, μὲ τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν. Αὐτὸ τὸ θάρρος τρέφω στηριζόμενος εἰς τὴν φρόνησιν τῆς ὑμετῶν αἰδεσιμότητος, εἰς τὴν ἀξιόπρέπειαν, καὶ ἀθωότητα τοῦ ἀδίκως φυγαδευθέντος ἀδελφοῦ, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς εὐχὰς τῶν ὑμετέρων γονέων, αἱ ὁποῖαι ὅταν εἶναι δραστήριαι παρὰ τῷ Θεῷ στηρίζουσι τὰ τέκνα. Νεώτερος ἐγενόμην (καὶ γὰρ ἐγήρασα· καὶ τὰ γένηά μου, τὰ ὁποῖα ἐπειδὴ ἦσαν ξανθὰ, τὰ ὠμοιάζεις μὲ τὸ σφιλάτζο ἂν ἐνθυμῆσαι, τώρα ἄσπρισαν ὡς ἂν τὸ βαμπάκι) καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλελειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους.

Διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Κονσολάτου ὁποῦ μοῦ γράφετε, σᾶς ἀποκρίνομαι, ὅτι μὲ ἐγράψατε εἰς περιστάσεις διὰ τὰς ὁποίας ἓνα πρᾶγμα, ὁποῦ ἄλλοτρόπως ἤθελεν εἶσται εὐκόλον, εἶναι δύσκολον. Πρῶτον πάντων ἡ αυτοκρατορικὴ αὐλὴ, ἀπὸ πέντε μηνῶν ἤδη καὶ ἐπέκεινα, ἀνεχώρησεν καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν Μόσχαν, ἐγὼ δὲ εὐρίσκομαι εἰς τὸ Πέτροβοῦργον, ἐπειδὴ ἐκεῖ δὲν ἔχω κανένα ἔργον. Τὸ διάστημα τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης πόλεως εἶναι δωδεκαήμερον, μὲ τὴν πρόσταν τὸ ἥμισυ. Μὲ τὴν αὐλὴν ἐκεῖ ἤκολούθησαν ἔλοι οἱ Μεγιστάνοι τοῦ Βασιλεῖος, καὶ σχεδὸν ἔλοι (πλὴν ἐλίγων, ὅσοι εἶναι τινὲς ἀξιώματος, καὶ δυνάμεως) ἂν εἶχα κανένα φίλον διὰ νὰ ἐνεργήσω διὰ τὸ ζῆ-

τημάσας, αὐτὸς λείπει· ἢ οὐστας ἢ δι' ἐπιστολῶν δὲν ὠφελεῖ τόσον, διατὶ καὶ ἀργοπορεῖ, καὶ δὲν εἶναι τόσον δραστήριος· ἰδοὺ ἓνα μέγα κώλυμα. Δεύτερον ἐμπόδιον ἀκόμι μεγαλύτερον, ὅτι ὅταν ἐδέχθην τὸ γράμμασας Ἰουνίου 11. ὁ Πρίγκιψ Ρεπνίν, ὁ ἀποστελλόμενος μέγας πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶχε μισεύση· καὶ εἰς αὐτὸν εἶναι δεδομένον τὸ νὰ ἰδῆ φθάνοντας ἐκεῖ, καὶ νὰ ἐξετάσῃ, εἰς ποίους τόπους τὰ Κονσολάτα πρέπει νὰ διορισθοῦν καὶ εἰς ποῖα ὑποκείμενα νὰ δοθοῦν. Τρίτον, οὐδὲ τοῦτο μικρὸν ἐναντίωμα, ὅτι ἡ τοῦ Γενερ. Κουερίνου ὑπόθεσις φαίνεται (καθὼς πολλοὶ κρίνουσιν ἐδῶ) ἀντικειμένη εἰς τὰ ἰντερέσσα τοῦ Ῥωσσιακοῦ Κράτους, καὶ ἐπομένως καὶ οἱ περὶ τὸν Κουερίνον, εἴτε ἀληθῶς, εἴτε κατὰ τὸ φαινόμενον, ἔνοχοι κρίνονται· καὶ ὡς ἐχθροὶ νομιζόμενοι, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐλπίζουσιν δούλευσιν εἰς μίαν βασιλείαν, τὴν ὁποίαν ὑποπτεύονται πῶς ἐπιβουλεύθησαν. Περὶ τούτου τοῦ τρίτου, ἀναμένω νὰ συμβουλευθῶ μὲ τὸν Κόντε Μοτζενίγον τὸν ἰδικόνσας, ὁποῦ ἀκούω πῶς ἔρχεται. Διατὶ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ πληροφορηθῶ, ἂν ὄχι διὰ τὸ παρὸν, καὶν διὰ τὸ ἐρχόμενον, ἔταν μοι δοθῆ [δ] τρόπος καὶ ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπιχειρισθῶ νὰ κατορθώσω τί. Αὐτὰ τὰ τρία αἷτια ἂν τὰ στοχασθῆτε μὲ ἀκριβείαν καὶ τὰ ζυγιάσετε, θέλετε εἰρεῖ, ὅτι [δι]ὰ μὲν τὸ γ:ον, τὸ ζήτημάσας, εἶναι δυσἀπόδεκτον· διὰ δὲ τὸ θ:ον εἶναι ἔξω καιροῦ· διὰ δὲ τὸ α:ον εἶναι ἔξω τόπου.

Διὰ περισσοτέρανσας πληροφορίαν σημειώσατε: Αὐγούστου $\frac{9}{20}$ τοῦ περασμένου ἐνιαυτοῦ 1774: ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ Δόκτωρ, καὶ Κόνσολος τῆς Δανιμάρκας Δημήτριος Χοϊδᾶς, ἔγραψέ μοι παρακαλῶν νὰ μεσιτεύσω ὑπὲρ αὐτοῦ διὰ τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Κονσολάτον· ὁποῦ θέλει νὰ εἰπῆ, μὲ ἔγραψεν εὐθὺς μετὰ τὴν εἰρήνην. Μὰ ἡ ἐπιστολήτου ἄργησε νὰ μὲ ἔλθῃ (δὲν ἤξεύρω πῶς) μετὰ μῆνας σχεδὸν ὀκτώ. Ἡ αὐλή τότε ἐδῶθεν ἔλειπεν· ἔγραψα πρὸς τοὺς φίλους καὶ Πατρόνους εἰς Μόσχαν· πλὴν οὐ-

δὲν ἐκατῶρθωσα· οὔτε ὁ τόπος ἐβούθησεν, οὔτε ὁ καιρὸς· τὸ τρίτον ἐκεῖ ἐμπόδιον ἔλειπε, τὸ α:ον καὶ τὸ θ:ον ὅμως ἀπεματαιώσαν το ζήτημα· τοῦτο σὰς τὸ γράφω, διὰ νὰ στοχασθῆτε προσέτι, ὅτι ἂν διὰ τὸν ξένον ἐδείξα τὴν δυνατὴν προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν, διὰ τὸν συγγενήμου εἶναι δυνατόν νὰ μὴ προθυγηθῶ; ἀδύνατον, καὶ θαρρῶν ὅτι εἰς τοῦτο μὲ κάνετε δικαιοσύνην οὐδὲ πῶς νὰ μὴν ἀμφοδάλλετε, ἀλλ' ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ νὰ ἴσθε|βεβαιωμένοι, ὅτι δὲν θέλω λείπει νὰ προσέχω εἰς πάντα τρόπον εὐκαιρίας ὁποῦ νὰ μοῦ δοθῆ, νὰ ἐπιμεληθῶ εἰς παρηγορίαν τοῦ ὀσπητίου σας (ταυτὸν εἰπεῖν τοῦ ὀσπητίου μου) τὸ κατὰ δύναμιν.

Παρακαλῶ ἀφ' οὗ διαβάσης τὸ γράμμα μου εἰς τὴν Κυρίαν μου καὶ περιπόθητον θείαν, νὰ τῆς φιλήσῃς πρῶτον τὸ χέρι, ἔπειτα τὸ πρόσωπον ἐκ μέρους μου. ἀγκαλὰ καὶ Ἰερεὺς εἶσαι ἀδελφε, δὲν τὸ βλάπτει. Πρῶτον, ἐπειδὴ ἐν σοὶ τοῦ Ἰερέως πρότερος εἶναι ὁ υἱός, καὶ ὁ νόμος τῆς φύσεως εἶναι πρεσβύτερος τοῦ πρεσβυτέρου, διατὶ εἶναι πρεσβύτατος, καὶ δεύτερον διότι φιλεῖς ἐπιτροπικῶς· τουτέστι, ὡς τὸν τόπον ἐπέχων, καὶ τὸ πρόσωπον ἐπιφέρων ἐνδὸς διακόνου.

Πρὸς τούτοις παρακαλῶ νὰ προσφέρῃς τοὺς ἐγκαρδίους μου ἀσπασμοὺς πρὸς πᾶσαν τὴν σὴν ἀδελφότητα καὶ ἀνεψιότητα· ἤγγουν, τὴν ἐμὴν ἐξαδελφότητα, καὶ θειότητα· καὶ τὸν μὲν Sig' Ragionato τὸν γλυκύτατόν μοι Σπυράκιν, καὶ τὸν συνοδύοντα αὐτὸν ἐν τῇ φυγῇ Κύρ Θεόδωρον νὰ τοὺς ἀσπασθῆς ἐγγράφως, ἢ (τὸ καλλιώτερον δῶν Κύριος!) ἐπανελθόντας ὀγγίγωρα, καὶ αὐτοπροσώπως, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπαξάπαντας καὶ ἀπαξαπάσας ἐκ στόματος· νοεῖται δὲ, ὡς ἀρχηγὸν τοῦ χοροῦ καὶ πρωθήλικα, τὸν ἀγαπητόν μοι Σρ: Τζώρτζην. Μὴ λείψετε μὲ ἄλλο σας γράμμα νὰ μοὶ δηλοποιήσετε τί τέλος ἔλαβεν ἡ ὑπόθεσις τοῦ Σρ. Σπυράκι, ἢ τί ἐλπίζεται. Τὰ γράμματάσας, ἃς πέμπωνται εἰς Βενετίαν, ἢ πρὸς τὸν Σρ. Μαρούτζην,

ἢ εἰς ἄλλον, διὰ τὸ στέλλωνται πρὸς Βιέννη εἰς τὸ Πετροβοῦργον.

Ἄχ ἀδελφεῖ, ἂν ἦτον τρόπος νὰ ἔλθω νὰ τελειώσω αὐτοῦ μεταξὺς τὴν πολύπονον πλάνην τοῦ βίου τὴν ὁποίαν ἕως τώρα ἐπέρασα! Πίσταυσόν μοι αὐτοῖσας οἱ τόποι εἶναι παράδεισος. Τί ὠφελοῦσιν αἱ αὐλικαὶ τύρβαι, καὶ τὰ θεάματα τῆς Κοσμικῆς Μεγαλειότητος, πρὸς παράθεσιν μιᾶς διαγωγῆς ἐν ὀλιγαρχίᾳ γαληνιώδους καὶ ἀκύνου; Τί σύγκρισιν ἔχουν τὰ ἀγαθὰ τῆς ὑπολήψεως, πρὸς τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως; ἐκεῖνα εἶναι ἕνετρα παραβαλλόμενα πρὸς ταῦτα, καθὼς ταῦτα πρὸς τὰ ἐλπιζόμενα, εἶναι τὸ οὐδέν. Μὰ γὰρ εἰπέ μοι καὶ τοῦτο ἀδελφεῖ, ἂν αὐτοῦ ἔλθωμεν (ἐπειδὴ ἡμεσθεν ἄνθρωποι σάρκα φοροῦντες, καὶ τὸν κόσμον οἰκοῦντες,) πῶς ἔχομεν νὰ ζήσωμεν: Ἐσὺ διατάχνεις a) [une del] conto ἔχεις μία φαμίλια abbazzia, ἔχεις casa propria, καὶ positiones, ἦγουν εἶσαι ἰντραδόρος, εἶσαι ἐπιθυμητὸς καὶ κογκορρέ[ε]ρεις] μεγάλως τάμου ψάλλεις διὰ νὰ σὲ ἀκούσουν, ἔχεις φίλους καὶ γνωρίμους τόσους καὶ τόσους, καὶ εἶσαι παρά πάντων ῥισπετάδος. Μὰ ἐγὼ ἂν ἔλθω, ἕνα ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας σεσαθρωμένον γερόντιον, μὲ δύο ἡμισυ δόντια, ἕλα ἕλα, χωρὶς ὑπεστατικὰ, χωρὶς σπῆτι, χωρὶς ὀφφίκιον, χωρὶς ἐπιτραχήλιον, χωρὶς τέχνην (ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνο τὸ πτωχο-τύπτω-τύπτεις, πάει τώρα ἐπέρασεν.) τί ἔχω νὰ γένω; Ἐρωτῶ λοιπὸν καὶ σημειωσαί μοι: ἦμπορῶ αὐτοῦ νὰ ἀγοράσω (διὰ τὴν σήμερον αὐτὰ ἀγοράζονται) καμμίαν abbazzia ὅπου νὰ μοὶ εἶδῃ καμμίαν ἑκατοντάδα φλορίων τὸν χρόνον πρὸς κυβέρνησιν; (διὰ τὸ δὲν εἶμαι νηστευτής) καὶ ὡς πόσα χρειάζονται διὰ τοιαύτην ἀγορὰν καὶ ὑποθήκην; Τὴν ζητῶ in vita καὶ ἡ ζωῆ μου δὲν θέλει εἶναι μακρὰ, ὅθεν ὁ πωλητὴς θέλει εὔρει τὸν λογαριασμόν του. Καὶ τὴν θέλω, ὅχι μακρὰν τῆς πόλεως, διὰ νὰ ἔχω ὅταν θέλω εὐκολίαν καὶ πρόχειρον τὴν συναναστροφὴν τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων. Γράψαι μοι πρὸς τούτους, καὶ ἂν ἀπὸ τὸ περίφημόν μας Καψω-

γαϊδούρικον γένος τῶν Βουλγαράτων αὐτοῦ, εὐρίσκαται κανέναν ἀρῆρην ἢ μόνον ἀπέμεινα ἢ ἀφεντιάμου. ἄε! . . . τὸ χαρτὶ τελείωσε. Ἐρρωσο, καὶ εὖ πράττε.

Ἐν Π. π. $\frac{1}{18}$ Ἰουλίου 1775.

Ὁ ὑμέτερος ἐξάδελφος, καὶ ἀδελφὸς καὶ δοῦλος
Εὐγένιος Ἱερομόναχος ὁ Βούλγαρις.

: Πλαγίως ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι τάδε: :

Ἄν αὐτοῦ εὐρίσκαται ὁ λογιώτατος ἐν Ἱεροδιδοσκόλοις καὶ Ἱεροκήρυξ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας Κύρ Ἰωάσαφ ὁ καὶ Κορνίλιος ἄς δεχθῆ δι' ὑμετέρας φωνῆς τοὺς παρ' ἐμοῦ ἐγκαρδίους ἀσπασμούς.

Δημήτριος Χοῖδᾶς εἶνε γνωστὸς ὡς πρόξενος τῆς Βενετίας ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀπὸ τοῦ 1741 μέχρι τοῦ 1761, διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ Πέτρος Κόχ μέχρι τοῦ 1782 καὶ τοῦτον ὁ υἱὸς Ἰωσήφ. Ἐν τούτοις δὲ βλέπομεν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βουλγάρου τὸν Δημήτριον Χοῖδᾶν, ὅστις ἦτο τῷ 1775 πρόξενος τῆς Δανίας, ἐπιζητοῦντα καὶ πάλιν διορισμὸν ὡς προξένου τῆς Βενετίας δεκατέσσαρα ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1761 ἀποχώρησιν. Λεπτομερείας πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου δὲν ἔχομεν πρὸ ἡμῶν.

Ἐν τέλει σημειῶνω, ὅτι τὰ ἐντὸς ἀγκυλῶν κενὰ, ὧν τινα συνεπλήρωσα ἐξ εἰκασίας, προέρχονται ἐκ τῆς τριεῖς τῶν μερῶν, εἰς ἃ ἐδιπλώθη ἡ ἐπιστολή.

¹ Ἰδε Νέος Ἑλληνομνημῶν Τόμ. II' σ. 212. Περὶ. B. Gessi Il consolato veneto ed il porto di Salonico alla metà del Sec. XVIII ἐν τῷ Giornale degli Economisti Ἰανουαρίου 1915 καὶ ἐν χωριστῷ τεύχεϊ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ
ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΖΑΓΟΡΑΣ
ΥΠΟ Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΟΥ¹

52 (36.333).

Χαρτ. 0, 21 X 0, 16. Αἰῶνος XVIII (φ. 121).

Νικηφόρου Βλεμμύδου Ἐπιτομή Λογικῆς.

¹ Ἐπτά φύλλα ἐν ἀρχῇ καὶ πέντε ἐν τέλει ἄγραφοι.

Στάχως βυραίνης.

53 (39.362).

Χαρτ. 0, 21 X 0, 15. Αἰῶνος XVIII (σ. 100).

Εἰς τὸ πρῶτον, δεῦτερον καὶ τρίτον βιβλίον τῶν Μετεωρολογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους σχολαστικὰ ζητήματα ἐκδοθέντα παρὰ Γερασίμου Βλάχου τοῦ Κρητοῦ, κήρυκος τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ κοινοῦ κατ' ἀμφοτέρως τῆς καλλιόχου τῶν ἐπιστημῶν διδασκάλου.

¹ Ἐν σ. 190.

Μικροῦ Κωνσταντίνου κατ' ὄνομα γινώθι με βιβλίον

ἐξ ὧν ἐστὶ τριῶν ἀμφὶ φιλοσοφίην.

² Ἐν ἀρχῇ. Τὸ παρὸν δις κλαπὲν διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ ἀπορισμοὺς καὶ ἀρὰς φοβηθέντες οἱ κλέμναιτες εὐρέθη. Ἐν τέλει. Ἡ βίβλος ἠγοράσθη δις τὸ α' γρσσ. 6 κλαπείσα δὲ καὶ πωληθεῖσα δεῦτερον ἠγοράσθη γρ. 5 καὶ μετεδέθη γρ. 1. Τὸ τρίτον εὐρέθη διὰ φόβον ἀρῶν.

Στάχως βυραίνης.

54 (40.416).

Χαρτ. 0, 23 X 0, 17. Αἰῶνος XVIII (φ. 135).

1 (φ. 1^α). Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυρίου Θεοφίλου τοῦ Κορυθαλέως Ἐκθεσις κατ' ἐπιτομὴν τῆς λογικῆς πραγματείας.

¹ Συνέχεια ἐκ τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. II σ. 251.

2 (φ. 36^α). Καλλιόχου πατριάρχου Σημειώσεις καὶ λόγοι διάφοροι.

3 (φ. 99^α). Τοῦ μακαρίου Λύγουστίνου Περι τῶν δώδεκα βαθμῶν τῆς χρήσεως. Μεταγλωττίσθη δὲ ἐκ τῆς τῶν Λατίνων διαλέκτου εἰς τὴν Ἑλληνίδα παρὰ τοῦ σοφωτάτου ἐν μοναχοῖς κυροῦ Μαξίμου τοῦ Πιλανοῦδου.

4 (φ. 104^α). Θεματογραφία ἐκ τοῦ ἀπλοῦ εἰς τὸ ἀρχαῖον. Στάχως βυραίνης.

55 (37.660).

Χαρτ. 0, 21 X 0, 16. Αἰῶνος XVIII (φ. 52).

« Εἰς ἅπασαν τὴν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους μέθοδον προδιόκησις ἦτοι εἰσαγωγή συντεθεισα παρὰ Γεωργίου ἱερέως τοῦ Σουγδουρῆ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων ».

¹ Ἐν φ. 52^β. Τίτλος καὶ τῷ θεῷ χάρις. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αμνῶς μηνὶ Φεβρουαρίῳ α'.

Στάχως βυραίνης.

56 (65.652).

Χαρτ. 0, 30 X 0, 21. Αἰῶνος XVIII (σ. 250).

« Φαρτουνάτου Ἀμπρότζια Ἰησοῦζτου Περι ζητήματος τοῦ παντός ».

¹ Ἐν τέλει ἐννέα πίνακες σχημάτων.

² Ἐν τῷ ἐπισύλλῳ μέρει τοῦ ἐξωφύλλου. Ἀστρονομικὸν τοῦ Εὐγενίου. Ἐν σ. 250. Ἐμεταφράσθη ἐκ τῆς λατινικῆς διαλέκτου παρὰ τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγαρέως.

Στάχως ἐκ νεστοῦ χαρτου.

57 (68.422).

Χαρτ. 0, 24 X 0, 18. Αἰῶνος XVIII (φ. 106).

1 (φ. 1^α). Θεματογραφία.

2 (φ. 9^α). Νικηφόρου τοῦ Βλεμμύδου μοναστοῦ καὶ πρεσβυτέρου κτίτορος μικροῦ κελλίου Εἰσαγωγικῆς βιβλίου ἐπιτομῆς πρῶτον. Ἡ Λογική.

¹ Ἐν φ. 9^α. Τὰ κεφ. μ' ἐλλείπουσιν ἐξ καὶ νὰ ζητηθῶσι νὰ ἀντιγραφῶσι. Ἐν φ. 91^β. Πέντε κεφ. λείπει καὶ νὰ ζητηθῶσι. Τὰ ἐλλείποντα κεφάλαια συνεπλήρωσαν ὁ Καλλιόχος ἰδίᾳ χειρὶ (φ. 82^α - 89^α), ὅστις ἐν φ. 81^β σημειοῖ τάδε:

Ἐν κλίμῃ κατακείμενος πάθει τῆς δυσουρίας
πάσχιον καὶ ὀδυνόμενος ὑπὸ τῆς στραγγουρίας
ἀγίατη σου, διδάσκαλε, καὶ τῇ τῶν μαθητῶν σου
τὴν βίβλον οὖσαν ἀτελῆ καὶ τῶν ὁμιλητῶν σου
ὡς βλέπεις ἐτελείωσα χερσὶ μου ταῖς ἰδίαις.
Ὅθεν ἔχω πρὸς Κύριον ἵνα μου ἁμαρτίας
ὡς πολυέλεος θεὸς ἀφίση, συγχωρήσῃ
καὶ μετὰ τῶν ἁγίων του ἐκεῖ συναριθμήσῃ.
Ἐτελειώθη δ' ἡ γραφή εἰς χρόνους τοῖς χιλίους
πέντε καὶ ὀγδοήκοντα μετὰ ἑπτακοσίους
ὅταν ὅλας τὰς βίβλους μου εἰς Ἑλληνομουσεῖον
τὰς ἀφιέροισα εἰς αὐτὸ ἵνα μετὰ τῶν ἄλλων
τοῦ πατριάρχου μου γαιμβροῦ μικρῶν τε καὶ μεγάλων
συναριθμοῦνται καὶ αὐταί.

β φ, 97^α). **Καλλινίκου πατριάρχου** Σημειώσεις τινές καὶ
ἐξηγήσεις διὰ λόγων τοῦ **Χρυσοστόμου**, ὃν ὁ δεύτερος ὁ πρὸς
Εὐτρόπιον.

Κώδιξ κολοβός. Στάχσις βυρσίνη.

58 (70.203).

Χαρτ. 0,20 × 0,15. Αἰῶνος XVIIII (σ. 87).

1 (σ. 1). « **Στεφάνου Ἀλεξανδρείας** οἰκουμενικοῦ φιλοσό-
φου καὶ διδασκάλου τῆς μεγάλης καὶ ἱερᾶς τέχνης ».

Ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς ἐνάτης Ἡράξεως.

2 (σ. 41). « **Ἀνεπιγράφου φιλοσόφου** Περὶ Θεοῦ ὕδατος
τῆς Λευκωσίας ».

Ἀνωθεν τῆς λέξεως Ἀνεπιγράφου ἕως λέξεως Στεφάνου διακεκολλημένη.

3 (σ. 58). « **Ζωσίμου τοῦ Θεοῦ πατρὸς** Περὶ ἀρετῆς ».

4 (σ. 69). « **Λαδύρινθος τὸν περ Σολομῶν ἀτεκμήνατο** ».

5 (σ. 82). **Καλλινίκου πατριάρχου** Σημειώσεις.

Κώδιξ ἀστάχτος.

59 (74.723).

Χαρτ. 0,23 × 0,18. Αἰῶνος XVIII (φ. 138).

[**Θεοφίλου Κορυθαλλέως**] « Προσίμιον εἰς ἅπασαν τὴν λο-
γικὴν πραγματείαν, (φ. 1^α-5^α). « Εἰς φιλοσοφίαν προδιοίκησις » (φ.
5^α-12^β).

Ἐν φ. 12^β. Τὰ ἐλλείποντα ἕως ἀναπληρωθῶσιν ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἵν' ἔχωσι

τὴν εὐχὴν ἡμῶν καὶ τοῦ θεοῦ Προδρομοῦ. Ἐν φ. 13^α. « Βιβλίον γ' » Συνο-
πτικαὶ ὑπομνήσεις εἰς τὸ γ' περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως ». Περιέχει μέχρι καὶ τῆς
ζ' τῶν περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως ἐκθέσεως συνοπτικῆς, μένων ἀτελῆς.
Κώδιξ ἀστάχτος.

60 (75.706).

Χαρτ. 0,22 × 0,16. Αἰῶνος XVIII (φ. 111).

Ἰπομνήματα καὶ ζητήματα εἰς τὸ τοῦ **Ἀριστοτέλους** περὶ
γενέσεως καὶ φθορᾶς ».

Κώδιξ κολοβός. Στάχσις ἐκ νεστοῦ χάρτου.

61 (79.978).

Χαρτ. 0,21 × 0,16. Αἰῶνος XVIII (σ. 143).

1 (σ. 1). « Μετεωρολογικὸν ἔργον διήγησις χαριστάτη εἰς τὰ Με-
τέωρα τοῦ **Ἀριστοτέλους** διὰ τῆς ἑποίας ἴσχυει ὁ καθένας
μὲ εὐκολίαν νὰ καταλάβῃ ὅλα τὰ σημεῖα, ὅπου εἰς τὸν ἀέρα γίνονται
ὡσάν ἀστραπαὶ, βρονταί, βροχαί, χάλαζαι καὶ ἄλλα ἀξιολογώτατα
πράγματα, συντεθέντα εἰς κοινὴν φράσιν παρὰ τοῦ λογιωτάτου ἐν
ἱερομονάχαις κυρίου **Ἰωαννικίου τοῦ Μαρκουρά** τοῦ ἐκ Κερ-
κύρας ».

2 (σ. 45). « Σημειώσεις ἐκ τῶν ἀποτελουμένων ἐκ τῆς α' βρον-
τῆς καθ' ἕκαστον ἔτος μετὰ τὴν τοῦ κυνὸς ἐπιτολὴν **Ζωροά-
στρου** ».

3 (σ. 46). « Περὶ ζωδίων ».

4 (σ. 51). « Καλαντάριον μετὰ γλωττισθὲν ἐξ οὐγγρικῆς διαλέκτου
εἰς περὶ φράσιν ἔλου τοῦ ἐνικυτοῦ καὶ τῶν ἐφεξῆς ἐλευσομένων
χρόνων **παρὰ τινος ἀνωνύμου** πρὸς χρῆσιν τῶν φιλιαναγνω-
στῶν ».

5 (σ. 78). « Β' καθάρσεις τοῦ Κυρίλλου ἢ ἐπὶ τῇ πατριαρχείᾳ τοῦ
κύρ Σαμουήλ γενομένη ».

6 (σ. 91). « Ὅρος ἀνθρωπίνων ἰδεῶν ἐκ τῶν **Πολέμωνος** Φυ-
σιολογικῶν ».

7 (σ. 99). « **Ἰδαμαντίου σοφιστοῦ** Φυσιολογικόν ».

Ἐν ἀρχῇ. Καὶ τότε τοῦ σχολείου τῆς Ζαγοράς Καλλινίκου πατριάρχου τοῦ
ἀφιερωτοῦ ὄντος, Φίλιππος Ἰωαννίδης. 1819.

Στάχσις βυρσίνη.

62 (97.341).

Χαρτ. 0, 22 X 0, 16. Αἰῶνος XVIII (φ. 302).

« Ἐκθεσις συνοπτικὴ τῆς ὅλης λογικῆς πραγματείας ἐκδοθεῖσα παρὰ τοῦ λογιωτάτου καὶ σοφωτάτου **Κορυθαλλέως** ».

Ἐν τέλει· Κατὰ τὸ ἀψκῆ Βοηδρομιῶνος ἕκτη, τῇ ἀναγνώσει ἀψλ' Γαμηλιῶνος ἕκτη φθίνοντος. Ἐν δὲ φ. 302^α τὰ ἐξῆς τοῦ Κελλινίκου· Ἐνεχειρίσθησαν δὲ τῷ καὶ διδασκάλῳ Κριτίῳ τὰ εἰς Σινᾶ πονηθέντα, « Ὁ κατὰ τοῦ προησῆρος στηλιτευτικός », « Ἡ ἀναίρεσις τῆς καθαιρέσεως ἡμῶν τῆς ψευδεστάτης καὶ βιαιοτάτης », « Τὸ κατὰ πολιτικῆς ἢ ἀθέου ἢ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας χρόνοις ξ' καὶ ἄλλα τινὰ περίεργα καὶ ἀνέκδοτα πρὸς θεωρίαν καὶ διόρθωσιν. Καὶ κατακαέντος τοῦ οἴκου ἐκείνου, συγκατεφλέγησαν, φεῦ, κάκεινα καὶ ἡ ἐκείνου ἵαση βιβλιοθήκη ».

Στάχως βυρσίνη.

63 (123.988).

Χαρτ. 0, 31 X 0, 21. Αἰῶνος XVIII (φ. 324).

« **Κορυθαλλίως** Ἐξήγησις εἰς τὴν Φυσικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ».

Ἐν τέλει· Εἴληφε τέλος ἡ παροῦσα βίβλος καὶ τὸ ἀψξῆ' ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ διὰ χειρὸς Ἀναστασίου.

Στάχως βυρσίνη.

64 (28).

Χαρτ. 0, 23 X 0, 16. Αἰῶνος XVIII (φ. 406).

1 (φ. 1^α). Ὀμήρου Ἰλιάδος Α-Δ.

Ἐν φ. 66β' Τέλος τῷ ἀκηράτῳ θεῷ αἶνος τῆς δ' ἡμεροῦς τοῦ ποιητοῦ Ὀμήρου ἐν ἔτει χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ εἰκοστῷ ἐνάτῳ ἐν μηνί Ἀπριλλίου εἰς τὰς 14. Καὶ τὰ τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου παράδοσις τοῦ ποτε διδασκάλου τῆς Ζαγοράς Φωτίου.

2 (φ. 67^α). « **Ἡσιόδου τοῦ Ἀσκραίου Ἔργα** ».

Ἐν φ. 89β' Τέλος τοῦ δευτέρου ἔργου 1721.

Ἐν φ. 92β' Τὰ ἐξῆς ἐλλιπῆ ἐφθάρησαν εἰς τὰς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταβάσεις καὶ μετοικήσεις καὶ σύγγνωστε φίλτατοι. Ὁ πατριάρχης.

3 (φ. 93^α). « **Ὀμιλία τοῦ αὐτοῦ [Ἡλουτάρχου] Περὶ τοῦ ἀκούειν** ».4 (φ. 111β'). « **Τοῦ αὐτοῦ περὶ πολυπραγμοσύνης** ».5 (φ. 122β'). **Τοῦ αὐτοῦ** « Πῶς ἂν τις ἤτθητο ἐκυτοῦ προκόπτοντος ἐπὶ ἀρετῇ ».6 (φ. 135^α). « **Ἐρηγορίου τοῦ Ναζιαζηνοῦ τοῦ Θεολόγου** περὶ παρθενίας ἔπος ».7 (φ. 143^α). « **Ἐρηγορίου τοῦ Θεολόγου** εἰς Βασιλεῖον τὸν μέγαν ἐπιτάφιος ».

Ἐν φ. 174β' ἀψκῆ ἐν μηνί Ἰουλίῳ θ'.

8 (φ. 175^α). **Ἰσοκράτους** Λόγοι.α' (φ. 175^α). Πρὸς Δημόνικον. — β' (φ. 181^α). Πρὸς Νικαλέα. — γ' (φ. 201^α). Πανηγυρικός.9 (φ. 217^α). « **Τοῦ αὐτοῦ [Ἡλουτάρχου]** Πῶς ἂν τις διακρίνει τὸν κόλακα τοῦ φίλου ».10 (φ. 232^α). « **Ἡλουτάρχου** Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς ».11 (φ. 246^α). **Βασιλείου τοῦ μεγάλου** « Πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ὠφελόντο λόγων παραίνεσις ».12 (φ. 277^α). « **Τοῦ αὐτοῦ** Ὀμιλία κατὰ τῶν ὀργιζομένων ».13 (φ. 290^α). « **Ἐκ τῶν σοφωτάτου Συνεσίου** ἐπιστολαί ».14 (φ. 298^α). Θεματογραφία.15 (φ. 343^α). « **Ὁ κανὼν τῶν Χριστουγέννων** ποίημα τοῦ κυρίου **Κοσμά** ».16 (φ. 356^α). Ἔργον ἀκέφαλον.17 (φ. 360^α). [**Λουκιανοῦ**] « Τίμων ἢ μισάνθρωπος ».18 (φ. 365^α). Τεμάχια ἀκέφαλα καὶ χολοβά.19 (φ. 386^α). **Κελλινίκου πατριάρχου** σημειώσεις.

Τὰ ὑπ' ἀρ. 1-18 μετὰ διαστήχου ἐξηγήσεως.

Κώδιξ ἀστάχως.

65 (46.663).

Χαρτ. 0, 22 X 0, 14. Αἰῶνος XVIII (σ. 463).

1 (σ. 1). « **Ἡ δευτέρα συμμορία. Ἰσοκράτους** λόγος τέταρτος ».2 (σ. 81). « **Βασιλείου τοῦ μεγάλου** "Οὐ οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ θεός" ».3 (σ. 118). **Τοῦ αὐτοῦ** « Ὀμιλία πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐξ ἐλληνικῶν ὠφελόντο λόγων ».

Ἐν σ. 142' Ἐν ἔτει ἀψξζ' Ἰουνίου κ'.

4 (σ. 148). « **Συνεσίου** Ἐπιστολαί ».

Ἀπό σ. 389 μέχρι σ. 391 ἄγραφοι ἑνδεκά φύλλα. ἔπαιτα δ' ἄλλη χεὶρ καὶ ἄλλο εἶδος χάρτου.

5 (φ. 392). « Αἱ ὑποθέσεις τῶν παντόφων λόγων τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου τοῦ Θεολόγου ».

6 (σ. 405). « Συναγωγή καὶ ἐξηγήσεις ὧν ἐμνήσθη ἱστοριῶν ὅ ἐν ἀγίοις πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν ταῖς ἀνεγνωσμένοις αὐτοῦ θείοις λόγοις ».

Ἐπαιτα ἄλλη χεὶρ καὶ ἄλλο εἶδος χάρτου.

7 (σ. 438). « αψτ'. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ταπεινοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης εἰς τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου ».

8 (σ. 458). « Τοῦ Παλαμᾶ εἰς Ἰωάννην καὶ Θεόδωρον τοὺς φιλοσόφους ».

9 (σ. 464). « Ἀντωνίου Ἐπιάρχου ἐπιμήκιστος ἐπιστολή ».

10 (σ. 467). « Τετράστιχα κατανυκτικὰ διάστιχων πολιτικῶν κατὰ ἀλφάβητον ».

Τὰ ὑπ' ἀρ. 1-4 μετὰ διαστήχου ἐξηγήσεως.

Ἐν τέλει τινὰ φύλλα ἐψηχρμένα.

Στάχσις ἑρπύνη.

66 (63.661).

Χαρτ. 0,22 × 0,16. Αἰῶνος XVIII (φ. 264).

1 (φ. 1^α). Ἔργον ἀκέφαλον.

Ἀρχ... ὡς ἡμίτιον σῶματι ὧν ἐν ἑκατέροις τὸ παραδοτέον.

2 φ. 15^α). « Ἐπιστολὴ τοῦ σοφωτάτου Συνεσίτου ».

3 (φ. 123^α). « Βασιλείου τοῦ μεγάλου Πρὸς τοὺς νέους ἔπως ἂν ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ὠφελαιντο λόγοις παραίνεσις ».

4 (φ. 151^α). Τοῦ αὐτοῦ « Ὁμιλία εἰς οὐκ αἰτιός ἐστι τῶν κακῶν ὁ θεός ».

5 (φ. 179^α). « Τοῦ αὐτοῦ Ὁμιλία εἰς τὸ Πρὸς εὐχὴ σακρυτῆ ».

6 (φ. 202^α). « Ράβδος εἰς τύπον τοῦ μυστηρίου παραλαμβάνεται ».

7 (φ. 208^α). « Κανὼν τῶν Χριστουγέννων ».

8 (φ. 222^α). « Κανὼν τῶν Φώτων ».

9 (φ. 232^α). « Ἀρχὴ σὺν θεῷ τῆς Ἐξηγήσεως τοῦ Πηλουπάριου ».

Τὰ ὑπ' ἀρ. 1-8 μετὰ διαστήχου ἐξηγήσεως.

Στάχσις ἐκ νεοτέρου χάρτου.

67 (61.683).

Χαρτ. 0,27 × 0,20. Αἰῶνος XVIII (σ. 289).

1 (σ. 5). « Θέματα ἔξω τῶν εἰδῶν παρὰ τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων διδασκάλου κὺρ Δωροθέου ».

2 (σ. 33). « Ποίημα τοῦ Ἰωάννου Πάριουφύλλη ».

3 (σ. 39). « Ἀττικισμοὶ τῶν λογίων ».

4 (σ. 40). « Ἱστορικὴ διάφοροι συλλεχθεῖσαι ἐκ διαφόρων ἱστοριῶν ».

5 (σ. 45). « Νικήφορου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ὀνειροκριτικὸν κατ' ἀλφάβητον διὰ στίχων ».

6 (σ. 55). Θέματα.

7 (σ. 62). « Τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Ἐπιστολὴ δογματικὴ τε καὶ παραινετικὴ πρὸς τινὰ τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην ὀρθοδόξων ἀντιποιοῦμενον τοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν ὀρθοῦ λόγου Πέτρου Κλερκίου ὑποδιακόνου ».

8 (σ. 82). « Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τινὰ τῶν φίλων αὐτοῦ γενόμενον μοναχὸν διδασκαλίαν καὶ παραίνεσις ».

9 (σ. 89). [Λουκιανοῦ] « Τόξαρις ἢ φιλία ».

10 (σ. 137). « Πρὸς τοὺς ἐν ἀρχιεπισκοπῇ Δημητριάδος καὶ Ζαγοράς καὶ πάσης Θεσσαλίας ἱερεῖς καὶ μονάζοντας καὶ τὸν λαόν ».

11 (σ. 149). « Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Τρίκκης Κωνσταντῖνον ».

12 (σ. 153). Συγχωρητικὴ ».

13 (σ. 153). « Πρὸς τὸν Σαμουήλ ».

14 (σ. 155). « Πρὸς τοὺς ζητήσαντας μοναχοὺς τίς ὁ σκοπὸς τοῦ σχήματος καὶ τί σημαίνει τὰ τελούμενα ἐν τῷ λαμβάνειν τὸ σχῆμα καὶ διατὶ ἀγγελικά ».

15 (σ. 165). « Ψευδοσοφιστῆς ἢ σολοικιστῆς Λουκιανοῦ ».

Μετὰ διαστήχου ἐξηγήσεως.

Στάχσις ἑρπύνη.

68 (57.841).

Χαρτ. 0,19 × 0,15. Αἰῶνος XVIII (σ. 657).

1 (σ. 1). « Διάλογος Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου ταπεινοῦ Κυθήρων ἐπισκόπου. Τὰ πρόσωπα Γραικὸς καὶ Λατῖνος ».

2 (σ. 119). « Κυρίου Γεωργίου Ἐκκορυσσίου τοῦ Νέου Διαλέξεις μετὰ τινος τῶν φράρων ».

0 (σ. 286). « Τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Πρωτοδρόμου Ἐξήγησις εἰς τινὰς κανόνας ».

α' (σ. 286). « Εἰς τὴν ἕψωσιν τοῦ Στυροῦ ». — β' (σ. 352). « Εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ τοῦ Κοσμῆ ». — γ' (σ. 400). « Εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ ». — δ' (σ. 432). « Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα τοῦ Κοσμῆ ». — ε' (σ. 516). « Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα τοῦ Δαμασκηνοῦ ». — ς' (σ. 516). « Εἰς τὴν Ὑπακασίην τοῦ Κοσμῆ ». — ζ' (σ. 564). « Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα τοῦ Δαμασκηνοῦ ». — η' (σ. 612). « Εἰς τὴν Πεντηκοστήν ». — θ' (σ. 644). « Εἰς δύο ἀντίφωνα ». — ι' (σ. 653). « Εἰς τὴν Κυριακὴν τῶν Βατίων ». Κολοδόξ.

Στάχως βυρσίνη.

69 (188.359).

Χαρτ. 0, 21 × 0, 16. Αἰῶνος XVIII (φ. 212),

1 (φ. 1^α). « Ἰωάννη τῷ χαριτωνύμῳ καὶ ὑψηλοτάτῳ οἰκιστῇ πάσης Οὐγγροβλαχίας τῷ ἡμετέρῳ αὐθέντῃ καὶ κηδεμόνι δουλικῶς ».

Υπογεγραμμένος τῶν ἱερομονάχων εὐτελής Μητροφάνης.

2 (φ. 7^α). **Εὐκλείδου** Στοιχείων α ἐκ τῶν Θέωνος συνουσιῶν

3 (φ. 11^α). « Περὶ τοῦ ἐνυπνίου ἦται βίος τοῦ Λουκιανοῦ ».

4 (φ. 16^β). « Νεκρικοὶ διάλογοι τοῦ αὐτοῦ ».

5 (φ. 59^α). Βίος Αἰσώπου.

Λεῖπει ἡ ἀρχή.

6 (φ. 79^α). **Ἡλουτέρχου** Πῶς ἂν τις διακρίνοι τὸν κόλλακα τοῦ φίλου ».

7 (φ. 118^α). « Τοῦ αὐτοῦ Περὶ τοῦ ἀκούειν ».

8 (φ. 135^α). « Σοφοκλέους Αἴας μαστιγοφόρος ».

9 (φ. 151^α). Μῦθοι τινες Αἰσώπου ».

10 (φ. 158^α). « Λουκιανοῦ Περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόγων ».

Λεῖπει ἡ ἀρχή.

11 (φ. 166^α). « Ἐπιστολαὶ τοῦ σοφωτάτου Συνεσίου ».

Ἄπαντα μετὰ διαστήχου ἐρμηνείας.

Στάχως βυρσίνη.

70 (115.770)

Χαρτ. 0, 20 × 0, 14. Αἰῶνος XVIII (φ. 69).

1 (φ. 1^α). « Ἐδάτωνος Ἐρωμαίου Γνώμαι παραινετικαί. Ἐπαίγες δὲ ταύτας πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱόν ».

Μετὰ διαστήχου ἐξηγήσεως.

2 (φ. 66^α). « Διήγησις ἐκ τῆς βίβλου τῆς καλουμένης Μέλισσας φρικτῆ καὶ παράδοξος. Περὶ ἀναξίων ἱερέων ».

Ἐν τέλει Ὁ γράμας Μάξιμος.

Κωδὸς ἀστράχως.

71 (117.936).

Χαρτ. 0, 31 × 0, 19. Αἰῶνος XVIII (φ. 153).

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἔπη.

Ἀκέραιος. Ἄνωθεν τοῦ κειμένου διαστήχος ἐξηγήσεις ἐρυθροί, ἐν δὲ τῇ ᾄξ ἐξηγήσεις γεγραμμένη μέλινα. Ἐν φ. 153^β Τόδε τὸ βιβλίον ὑπάρχει τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου τοῦ ἐπονομαζομένου Φλαμούρη καὶ ὅστις ἀποξενόσῃ αὐτὸ ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Φλαμούρη ἔστω ἀφορησιμένος καὶ ἀσυγχώρητος παρὰ Κυρίου Θεοῦ παντοκράτορος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος, ἔχοιεν δὲ καὶ τὰς ἀρεῖς πάντων τῶν ἁγίων πατέρων καὶ τὴν ἀράν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ κτήτορος τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου καὶ ἐμοῦ Γρηγορίου τοῦ ἀλητροῦ.

Κωδὸς ἀστράχως.

72 (121.352).

Χαρτ. 0, 23 × 0, 17. Αἰῶνος XVIII (φ. 330).

1 (φ. 1^α). « Ἐπιστολαὶ τοῦ Συνεσίου ».

2 (φ. 146^α). « Τοῦ αὐτοῦ Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀρκάδιον περὶ βασιλείας ».

3 (φ. 183^α). **Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου** Ὀμιλίαι.

α' (φ. 183^β). « Εἰς τὰ θεοφάνεια εἰπ' ὅν γενέθλια τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ». — β' (φ. 198^β). « Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα τῶν Ἐπιφανείων ». — γ' (φ. 216^α). « Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα ». — δ' (φ. 248^α). « Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα ». — ε' (φ. 266^α). « Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν ». — ς' (φ. 274^α). « Εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν καὶ εἰς τὸ ἔαρ ». — ζ' (φ. 280^α). « Εἰς Βασίλειον ἐπίσκοπον Κωνσταντῆς Καππαδοκίης ἐπιτάφιος ».

4 (φ. 325^α). « Γνωμικὰ ἔργα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ».

Ἄπαντα μετὰ διαστήχου ἐξηγήσεως.

Στάχως βυρσίνη.

(Ἔπεται συνέχεια)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ
ΠΛΗΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ

Γ'

ΚΩΔΙΚΕΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΟΛΥΒΑ¹

84.

Χαρτ. 0, 22 × 0, 14. Αἰῶνος XVII (φ. 42).

Εὐχαὶ ἐξομολογήσεως καὶ μεταλήψεως.

Ἐν τῇ ἀνω ᾠχ' Μετάληψις τῆς μονῆς τοῦ παντοκράτορος καὶ σωτήρος Χριστοῦ.

Στάχσις νεωτάτη.

85.

Χαρτ. 0, 215 × 0, 145. Αἰῶνος XVI (φ. 261).

Δωροθέου ἀρχιεπισκόπου Λόγοι καὶ ἐπιστολαί.

Προάσσεται (φ. 3^α) Π(ναξ). Ἡ πάλαις διάφορος ἢ ἐν τῇ ἐκδόσει Migne.— α' (φ. 4^β). «Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν αἰτήσαντα ἀδελφὸν πεμφθῆναι αὐτῷ τοῦς εὐσεβέντας λόγους». — β' (φ. 22^β). «Περὶ τοῦ μετὰ σκοποῦ καὶ γήψεως ὑθεύειν τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ». — γ' (φ. 33^β). «Περὶ ταπεινοφροσύνης». — δ' (φ. 52^β). «Περὶ φόβου θεοῦ». — ε' (φ. 71^β). «Μὴ ἐφείλειν τινὰ στοιχεῖν τῇ ἰδίᾳ συνειδήσει». — ς' (φ. 82^β). «Περὶ τοῦ μὴ κρίνειν τὸν πλησίον». — ζ' (φ. 97^α). «Περὶ τοῦ ἐαυτοῦ μὲμψεσθαι». — η' (φ. 103^β). «Περὶ μνησικακίας». — θ' (φ. 117^α). «Περὶ ψεύδους». — ι' (φ. 127^α). «Διδασκαλίαι διάφοροι πρὸς τοῦς ἐαυτοῦ μαθητάς· ἀναγκασθέντες αὐτοῦ ἐκ ἀδελφ. Σακρίλου καὶ τῷ ἴδιον σὺν θεῷ συστησάμενον μοναστήριον· μετὰ τὴν τοῦ ἀδελφ. Ἰωάννου τοῦ προφήτου τελευτήν· καὶ τελεῖται σιωπὴν τοῦ ἰσίου πατρὸς ἡμῶν Βαρσανουφίου.— Περὶ ἀποκατήσεως». — ια' (φ. 150^α). «Περὶ τοῦ σπουδάζειν ταχέως ἐκκέπτειν τὰ πάθη, πρὸ τοῦ ἐν ἔτει γενέσθαι τῇ ψυχῇ». — ιβ' (φ. 163^β). «Περὶ φόβου τῆς μελλούσης κολάσεως· καὶ ὅτι χρὴ τὸν θεόν τὸν θέλοντα σωθῆναι, μὴδέποτε ἀμεριμνῆν τῆς ἰδίας σωτηρίας». — ιγ' (φ. 177^β). «Περὶ τοῦ ἀτακτικῶς καὶ εὐχαρίστως

¹ Συνέχεια ἐκ τοῦ Νέου Ἑλληνομνημονος Τόμ. II' σ. 259.

ὑπομένειν τοῦς πειρασμούς». — ιδ' (φ. 188^β). «Περὶ οἰκοδομῆς καὶ ἀρμολογίας τῶν ἀρετῶν». — ιε' (φ. 204^α). «Πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν διακονίαν τοῦ κελάρου». — ις' (φ. 208^α). «Πρὸς τινὰς κελιώτας ἐπερωτήσαντας περὶ τοῦ παραβάλλειν». — ιζ' (φ. 213^β). «Πρὸς τοῦς ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐπιστάτας καὶ μαθητάς πῶς δεῖ ἐπιστατεῖν ἀδελφῶν· καὶ πῶς τοῖς ἐπιστατοῦσιν· ὑποτάσσασθαι». — ιη' (φ. 218^β). «Περὶ τῶν ἁγίων νηστειῶν». — ιθ' (φ. 225^β). «Ἰήματα διάφορα ἐν συντόμῳ, πᾶνυ ὀφέλιμος». — κ' (φ. 238^β). «Ἐπιστολὴ πρὸς ἀδελφὸν ἐπερωτήσαντα αὐτὸν περὶ ἀνασθησῆς φυγῆς καὶ περὶ ψύξεως ἀγάπης». — κα' (φ. 241^β). «Πρὸς ἀδελφὸν στενοχειρόμενον ὑπὸ πειρασμοῦ». — κβ' (φ. 230^β). «Πρὸς τὸν αὐτόν». — κγ' (φ. 231^β). «Πρὸς ἀδελφὸν ἐμπειρόντα εἰς μακρὰν ἀσθενίαν καὶ σωματώματα διάφορα». — κδ' (φ. 231^β). «Πρὸς ἀδελφὸν ἐν πειρασμοῦ ὄντα». — κε' (φ. 231^β). «Πρὸς τὸν αὐτόν». — κς' (φ. 232^β). «Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν». — κς' (φ. 233^α). «Πρὸς τὸν αὐτόν». — κη' (φ. 233^β). «Πρὸς ἀσθενέστερον τινὰ ἀδελφὸν λαμβάνοντα διαφόρους λογισμούς περὶ τῶν οἰκονομούντων τὰ πρὸς τὴν χρείαν αὐτοῦ». — λ' (φ. 234^β). «Ἐρμηνεῖα ρητῶν τῆνδον φαλλομένων κατὰ τὸ ἅγιον Πάσχα». — λα' (φ. 242^β). «Ἐρμηνεῖα ρητῶν τῶνδον τοῦ ἁγίου Ἰρηγορίου φαλλομένων εἰς τοῦς ἁγίους μάρτυρας». — λβ' (φ. 249^α). «Ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις τοῦ μακαρίου ἀδελφ. Δωροθέου πρὸς τὸν μέγαν γέροντα τὸν ἅγιον Βαρσανουφίον· καὶ εἰς τὸν αὐτοῦ μαθητὴν τὸν ἀδελφ. Ἰωάννην τὸν ἐπικληθέντα προφήτην· διὰ τὸ ἱερατικὸν χάρισμα ὃ εἶχε παρὰ τοῦ θεοῦ».

Ἐν τέλει· Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Δανιὴλ πόνος.

Ἐν ἀρχῇ ἐκάστον τῶν περιεχομένων κομψὸν ἐρυθρὸν ἐπίτιτλον καὶ ἐρυθρὸν ἀρχικὸν γράμμα. Ἀξία λόγου ἢ μακρὰ καὶ διάκοσμος σὺν τῷ καί, ὅταν εὐρισκῆται ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ τῶν σελλίδων.

Τὰ φ. 1, 2, 258 - 262 ἀγγραφα.

Στάχσις διὰ ξυλλίων κινκιδίων, περιβεβλημένων διὰ βύρσης μεθ' ἀπλῶν ἐπιτυπομάτων.

86.

Χαρτ. 0, 21 × 0, 145. Αἰῶνος XVII (φ. 168).

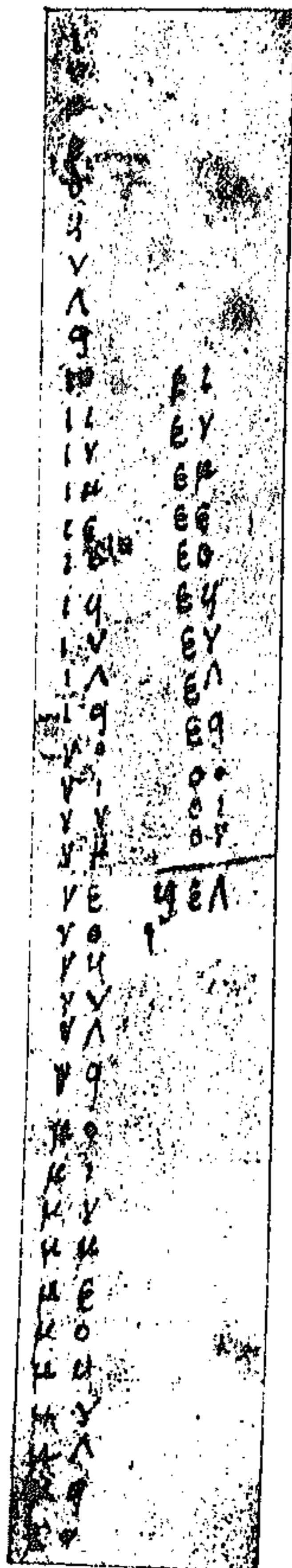
Ψαλτήριον ἐν τῇ καθωμιλημένῃ.

Ἀρχ. Καλότυχος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος οὗο δὲν ἐπήγεν εἰς τὴν βουλήν τῶν ἀσεβῶν.

Ἐν τέλει· Ἐπὶ ἔτους αχξςτ ἰνδικτιῶνος β' ἀρχιερατεῦντος κῦρ Ἀθανάσιος.

Ἐν φ. 167^β ὁ ἔτος 1668 - ἐν μηνί ὠκτοβρη εἰς τὰς β' ἡμέρα σαββατο εσεβῆ ὁ σουλταν μεμετης στη λαρσοῦ καὶ με ἐκλειμαν εἰς τὴν αλαῖ τὴ σακουλα μου με ς . . ὦ καὶ τὴν πεπτη εσεβῆ ζω ταρσῆ.

Ἐν τῷ παρακλήθῃ τῷ συνεσταχωμένῳ τῇ πινκιδίᾳ τῆς ἀρχῆς μετὰ τῶν δοκιμῶν κονδυλίου καὶ ἀριθμητικῶν πράξεων· [Ἐτοῦτο τὸ βηβλήων ὑπάρχει τοῦ ἁγίου οἰκονόμου τοῦ παπά Δημουλά. ἐκ κόμης λεγομένης Φλόρεσσους.

- 1 Ἐν φ. 1, 2, 168 καὶ τῷ παραφύλ-
 2 λῳ τῷ συνασταχωμένῳ τῇ πινακίδι τοῦ
 3 τέλους, ἀρχήθεν ἀγράφους, παρενεγρά-
 4 φησαν διάφορα δοκίμια κονδυλίου καὶ
 5 σημειώματα διαφόρων χειρῶν, ὧν μετα-
 6 ξὺ καὶ τάδε· α, (φ. 1^α) λίαν ἀνορθο-
 7 γράφως τὸ γνωστὸν ἀίνιγμα ποῖο εἶνε
 8 τὸ πουλί ὁποῦ γεννᾷ ἀπὸ τῆς μύτης.—
 9 ε' (φ. 1β). Τὸ πάρον ψαλλτηριον
 10 υπαρχή της αγίας μονίς των ῥοσηνόν
 11 καλομένων . . . — γ' (φ. 1β). Δημή-
 12 τριος Ἰωάννου.— ε' (φ. 2^α). Τὸ πα-
 13 ρὼν βηβλήον, ὑπάρχει τοῦ Μάνου
 14 τοῦ Σκαρλάτου καὶ ὀπιος τῷ ἀπόξε-
 15 νόσι . . . — ε' (φ. 2β). Καὶ τότε πρὸς
 16 τοῖς ἄλλοις κτήμα τυγχάνει ἐμοὶ τῷ
 17 ταπεινῷ δούλῳ τοῦ θεοῦ Πολυζώῃ
 18 Ἰωάννου.— ε' (φ. 168^α). Εἰ τοῦτο τῶ
 19 παρὼν ψαλλτηριον τῷ ἐξηγιτικὸν
 20 ὑπάρχει τοῦ Ἐμμανοὴλ Σκαρλάτου.
 21 Ἐν φ. 167^α παρενεγράφη ἡ πιναξ
 22 κρυπτογραφικῶν ἀριθμῶν, οὗ πρᾶθέ-
 23 τομεν ἐνταῦθα πανμοιότυπον, προσθέ-
 24 τος τοῖς ἀραβικοῖς ἀριθμοῖς πρὸς
 25 οὓς ἀντιστοιχοῦσιν οἱ κρυπτογραφικοί.
 26 Στάχωςις διὰ ξυλίνων πινακίδων,
 27 περιβεβλημένων διὰ βύρσης μεθ' ἀπλῶν
 28 ἐπιτυπωμάτων, ὧν ἡ ὀπισθεν ἐφθαρμένη.
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40

87.

Χαρτ. 0, 185 × 0, 13. Αἰῶνος
XVI (φ. 367).

1 (φ. 1^α). Λόγοι διδασκαλικοί.
 α' (φ. 1β). Λόγος ἀκέφαλος. Ἀρχ.
 Εὐλογησάμεθα ἕως καιρὸν . . . (ἐφθαρ-
 μένα) διὰ τῶν κα . . . (ἐφθαρμένα) μετα-
 νοίας τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ.— ε' (φ.
 1β). «Λόγος διδασκαλικὸς περὶ μετα-
 νοίας». Ἀρχ. Ἦκεν ἡμῖν σήμερον
 Ἱερεμίας ὁ προφήτης.— γ' (φ. 15β).
 «Τοῦ αὐτοῦ Λόγος διδασκαλικὸς εἰς
 τὸ βῆτον τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς τὴν

τροσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ». Ἀρχ. Προτυπῶν καὶ προ-
 διαγράφων ὁ μακάριος Μωϋσῆς.— ε' (φ. 22β). «Τοῦ αὐτοῦ Λόγος διδα-
 σκαλικὸς εἰς τὸν βῆτον τοῦ προφήτου Ἠσαίου περὶ ἀμπελωνος ὃν ἐφύτευ-
 σεν ἐν Σωρήχ». Ἀρχ. Ἐλαμψεν ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
 Ἐν τῇ ἄνω ᾠῃ «Λόγος ἰβ». — ε' (φ. 29^α). «Εἰς τὸ βῆτον τοῦ Εὐαγγελίου».
 Ἀρχ. Ἀραγε οἴδατε καὶ ἐπίστασθαι τῆς χθῆς διδασκαλίας.— ε' (φ. 34^β).
 «Λόγος ι'. Τοῦ αὐτοῦ Λόγος διδασκαλικὸς τοῦ προφήτου Δαυὶδ εἰς τὸ Κύριε μὴ
 τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με». Ἀρχ. Πρέπουσα ἀρχὴ εὐλικρινοῦς μετανοίας.— ε'
 (φ. 41β). «Κυριακὴ δ' Λόγος διδασκαλικὸς ἐκ τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου». Ἀρχ. Οὐ-
 δὲν ἐστὶν τῆς ἀδιστάκτου πίστεως καὶ καθαρᾶς ἰσχυρότερον.— ε' (φ. 48^α). «Τῷ
 ε' τῆς ε' ἑβδομάδος Λόγος διδασκαλικὸς ἐκ πολλῶν βιβλίων καὶ περὶ μετανοίας
 τῶν Νινευιτῶν καὶ εἰς τὸν Ἰωάνν τὸν προφήτην. Ἀρχ. Φαιδρᾶ σήμερον ἡμῖν ἡ
 πανήγυρις.— θ' (φ. 58^α). «Λόγος εἰς τὸν μέγαν κανόναν περὶ μετανοίας καὶ
 ἐξομολογήσεως». Ἀρχ. Οἱ πάντα καλῶς διαταξάμενοι— . . . Τελευταῖος λόγος, οὗ
 σῶζεται μόνον ἡ ἐπιγραφή, τῇ κθ'. . . «Εἰς τὴν γέννησιν . . . » Ὁ πρὸ αὐτοῦ λόγος
 τελευτᾷ ὡδε· χαῖρε τῶν ὑμαρτωλῶν τὸ σεμνολόγημα καὶ τὸ καταφύγιον· χαῖρε
 νύμφη ἀνύμφευτε· ἦ ἡ δόξα Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.

Κωδιξ ἀκέφαλος, κολοβός καὶ ἐν πολλοῖς ἐλλιπής, οὗ πλείστα ἔσα τῶν φύλ-
 λων σημερινά, παρεμβληθέντα κατὰ τὴν στάχωσιν. Ἀρχήθεν ε' εἶχεν ἐν ἀρχῇ
 πολλὰ καὶ ἄλλα φύλλα, ὧς ἐμφάνεται ἐκ τῆς περὶ τὸν 15^{ον} αἰῶνα δι' ἀραβικῶν
 ἀριθμῶν ἀριθμήσεως τῶν φύλλων, ὧν τὸ γιν 1 γέρει ἀριθμὸν 137.

Στάχωςις νεώτατη.

88.

Χαρτ. 0, 22 × 0, 05. Αἰῶνος XVI (φ. 33).

Θηκαράς.

Στάχωςις διὰ ξυλίνων πινακίδων, περιβεβλημένων διὰ βύρσης μεθ' ἀπλῶν ἐπι-
 τυπωμάτων.

89.

Χαρτ. 0, 325 × 0, 225. Αἰῶνος XVIII (φ. 253).

«Τοῦ σφωτάτου κυρίου Θεοφίλου τοῦ ἑκουδαλέως εἰς
 φιλοσοφίαν προδιοίχησις».

Ἐν τέλει· Τέλος τῶν ὀκτὼ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως βιβλίων καὶ τῷ θεῷ ἡ-
 μῶν δόξα πολλὴ καὶ χάρις ἀπειρος, ἀψιδῶ φευρουαρίου ε'.

Ἐν τῇ κάτω ᾠῃ τοῦ φ. 1^α· Καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις Ἀνακίου ἱερομονά-
 χου καὶ ἐν τῷ περὶ τὴν τῷ συνασταχωμένῳ τῷ περικαλύμματι τῆς ἀρχῆς· Ἀ-
 κάκιος ἱερομόναχος. Ἄν δὲ φ. 253β· 1840 ἐν μηνὶ δεκεμβριον. Εὐγάλαμεν τὰ
 χωράφια στὴν Σέκλιζα ἀπὸ τοὺς Σπασκοραγέους ὁποῦ ἦτον ἀμανέτη χροῖνος
 2^ο· διὰ ἕξι χιλιάδες γρόσια καὶ ἑβάλαμεν πέντε ζευγάρια διὰ γὰ σπείρουν κα-
 λαμπόκεια καὶ σουσάμημα τὸν αὐτὸν καιρὸν ἔκαμεν ὁ θεὸς μῆαν ξέρην καὶ τὸν
 Μάγιον μῆνα ἔδωσεν μῆαν ἀσθένην καὶ ἐκστῆθήσαν τὰ τράματα ὅλα ἐκτός

τα ἄλλα καὶ ἐστάθησαν τὰ ζευγαριά μας καὶ δὲν ἐριξάμαν εἰς τὴν γῆν μήτε σπιρὴ ἔστω εἰς ἐνθήμερον τῶν μεταγενεστέρων πατέρων. Ὁ γράμμας Νεόφυτος γέννημα καὶ θρέμμα ἐκ Καταφηγῆς Γουμενίτος. Καὶ κατωτέρω Ἰὼν αὐτὸν καίρον εὐραξάμαν τὸ ἀμπέλι με στάβαρα κατὰ τοῦ παπᾶ Ἀντωνίου μέρος ἀπο τὴν κοριφὴν καὶ ἕως τὸν πάτον καὶ φήμασίαν καὶ τοὺς τήχους εἰς τὸ Καρούνη ἀπὸ τὴν πορτοπούλαν ὁποῦ ἦχεν πέση.

Τὰ ς. 61^β ἀγγραφοὶ λειπούσης τῆς συνεχείας τοῦ προηγουμένου φύλλου. Ὁμοίως δ' ἀγγραφα τὰ ς. 126^β καὶ 219^α ὡς καὶ τὰ ς. 25^β καὶ 26^α, περὶ ὧν ἀγγραφα ἄνω ἐν τῷ 25^β. Ἐγένετο λάθος ὅτι ἐγύρησαν δύο φύλλα μαζί.

Στάχως βυρσίνης μετ' ἐγκολίων ἐπιτυπωμάτων, ὧν τὸ μέσον παριστάνει τὴν ἡετόκον ὀρθίαν καὶ βραφουρατοῦσαν, ἐξαιρέτου διατηρήσεως.

90.

Χαρτ. 0, 225 X 0, 16. Αἰῶνος XVI (φ. 391).

« Ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ σεβασμίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ἀλλ' ὅμως καὶ τῶν τοπικῶν, ἡγουν μερικῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων πατέρων μετενεχθέντων ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως εἰς τὴν κοινὴν μετὰ μερικῆς παραφράσεως παρὰ **Διονυσίου ἱερομονάχου** ».

Ἐν ς. 3^β-26^β « Πέντε σὺν θεῷ τοῦ παρόντος βιβλίου... »

Τὰ ς. 1 καὶ 391 ἀγγραφα. Ἐν ς. 1^β παρενεγράφησαν τάδε, διαγραφέντα κατόπιν· Καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις Μεθοδίου (ἐξ' οὗ διαγραφέντος ἀγγραφα Μακαρίου) ἱερομονάχου τοῦ ἐκ τῆς νήσου Κηθῆρων Πολυγερινοῦ. Ἐν τῷ περὶ κρυφίλλου τῷ συνεσταχωμένῳ τῷ πινακίδι τοῦ τέλους· Τὸ παρὸν βιβλίον εἶνε τοῦ παπᾶ Μακαρίου τοῦ Πολυγερινοῦ, ἀλλὰ δὲ χειρὶ νῦν δὲ Χρυσάνθου ἱερομονάχου τοῦ παπᾶ Μακαρίου ἀνεψιοῦ.

Στάχως διὰ ξυλίων πινακίδων, περιβεβλημένων διὰ βύρσης μετ' ἐπιτυπωμάτων ἐμπροσθεν χρυσῶν. Σώζονται καὶ δύο θηλυκωτῆρες.

91.

Χαρτ. 0, 32 X 0, 22. Αἰῶνος XVIII (φ. 258).

1 (φ. 1^α). « Ἰπόμνημα συνοπτικὸν τοῦ σφωρωτάτου **Κόρυθαλλέως** καὶ ζητήματα εἰς τὴν Περὶ οὐρανοῦ πραγματείαν » [**Ἀριστοτέλους**].

2 (φ. 18^α). Ἀνεπίγραφον ὑπόμνημα καὶ ζητήματα εἰς τὸ Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς **Ἀριστοτέλους**.

Τελευταῖον κεφάλαιον « Πότερον ἢ τοῦ ἡλλίου κίνησις κίττα τῶν ὑπὸ σελήνην γιγνομένων ».

Ἐν τῷ ἀρχίῳ ἀγγραφα ς. 17^β. Ἠρξάμεθα τῆς τοῦ Σταγείτου περὶ γενέ-

σεως καὶ φθορᾶς τῆςδὲ ἀκρᾶσθαι πραγματείας κατὰ τὸ ἀψιδῶ ἀπὸ Θεογονίας ἔτος Θαργιλιῶνος δ' ἡμέρα Δευτέρα ἐν τῇ φροτιστηρίῳ τῆς κωμοπόλεως Ἰουρνάβου ἐνεργουῦντος ἐν αὐτῇ τοῦ σοφολογιωτάτου ἡμετέρου εἰσηγητοῦ κυρίου Ἰακώβου τοῦ Κυπρίου καὶ ἀρχιδιακόνου Λαρίσσης κυρίου κυρίου Παρθενίου ἀρχιερατεύοντος.

Τὰ ς. 148^α ἀγγραφοί.

Στάχως βυρσίνης μεθ' ἀπλῶν ἐπιτυπωμάτων.

92.

Χαρτ. 0, 28 X 0, 19. Αἰῶνος XVIII (φ. 86).

1 (φ. 1^α). « Εἰς τὴν Κωνίην Κυριακὴν καὶ εἰς τὸ ἔκρ καὶ εἰς τὸν μάρτυρα Μάρμαντα ». Ἀνωθεν τοῦ ἐπιτίτλου **ΛΨΛΓ** σεπτεμβρίου ΚΕ. — 2 (φ. 13^α). « Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν λόγος ». — 3 (φ. 31^α). « Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα τῶν Ἐπιφανείων ». Ἀνωθεν τοῦ ἐπιτίτλου **α, ψλγ** δεκεμβρίου ιη ».

Ἐκ δὲ τῷ τέλει· (αψλδ φευρουαρίου ιγ). — 4 (φ. 48^α). « Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα ». Ἀνωθεν τοῦ ἐπιτίτλου· (αψλδ φευρουαρίου ιδ). Ἐν δὲ τῇ τέλει· (αψλδ αὐγούστου β). — 5 (φ. 71^β). « Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα ». Ἀνωθεν τοῦ ἐπιτίτλου (αψλδ αὐγούστου ζ).

Ἀπαντα μετὰ διαστήτου ἐρμηνείας καὶ παρασελιδίων σχολίων.

Ἐν ἀρχῇ ἐκάστου λόγου κομψὸν ἐπιτίτλον καὶ ἀρχικὸν γράμμα, γεγραμμένα σπητιόχροα διὰ κανθίλλου.

Στάχως βυρσίνης μεθ' ἀπλῶν ἐπιτυπωμάτων.

93.

Χαρτ. 0, 33 X 0, 225. Αἰῶνος XVIII (φ. 162).

1 (φ. 1^α). **Φεοφίλου Κόρυθαλλέως** εἰς τὴν **Ἀριστοτέλους** λογικὴν πραγματείαν.

Ἐν τῇ ἄνω ἡχ τοῦ ς. 1^α Ἀνακίου ἱερομονάχου πέλει κτήμα· ἄλλω δὲ μέλει λογικῆ Ἀριστο· τοῦ αὐτοῦ περὶ ψυχῆς.

2 (φ. 31^β). « Σχολαστικαὶ ἀποσημειώσεις εἰς τὴν **Πορφυρίου** εἰςχωγῆν ».

Ἐν τέλει· Τέλος τῆς διδασκαλίας τοῦ Πορφυρίου τῶν πάντε καθόλου φωνῶν.

3 (φ. 48^β). « Ἰπόμνημα εἰς τὰς **Ἀριστοτέλους** κατηγορίας ».

Ἐν ς. 103^α. Τῇ συστάσει τοῦ ἐπισκόπου τῶν λοιπῶν διαγεγραμμένων.

4 (φ. 104^α). « Περὶ τῶν μετὰ τὰς κατηγορίας ».

5 (φ. 106^α). « Εἰς τὸ Περὶ ἐρμηνείας τοῦ **Ἀριστοτέλους** ὑπόμνημα ».

6 (φ. 127^α). « Εἰς τὰ Πρῶτερα ἀναλυτικά ».

7 (φ. 140^α). « Εἰς τὰ Ἐστερα ἀναλυτικά ».

Ἐν φ. 162β· 1839 : ἐν μηνί Μαΐου ; : 25 : ἦλθα ἐγὼ ὁ Κώνστας ἀποχορίου Μαγούλα εἰς μοναστήριον ἐπονομαζόμενον Παίτρας καὶ ἐκάθεισα καὶ ἦτον τότε καλόγεροι : ἔ· ξι καὶ ἦτον ἡγουμένος ὁ Κίριλλος καὶ ἄλλοι Γαβριήλ Χριστόφωρος Νικυφόρος Νεώφητος καὶ Ερμείας καὶ ἔστο εἰς ἐθήμησιν τῶν μεταγενεστέρων παταίρων. Καὶ κατωτέρω· 1839 : ἐν μόνει αὐγούστου 20 : Ἐκείνησεν ὁ Νεώφητος καὶ ἔκαμεν πρότο ταξίδι καὶ ἐπροτοκίνησεν εἰς τὸν Κάμπτον καὶ ἔστο εἰς ἐθείμησιν.

Στάχως βυραίνη μετὰ κορῶν ἐγκοίλων ἐπιτυπωμάτων, ὡς τὰ τοῦ ἀρ. 80.

94.

Χαρτ. II, 325 X 0, 215. Αἰῶνος XVIII (φ. 287).

1 (φ. 1^α). Θεοφίλου Κορυθαλλέως Ὑπομνήματα εἰς τὸ Περὶ ψυχῆς Ἀριστοτέλους.

2 (φ. 17^α). Τοῦ αὐτοῦ Σχολαστικῆ παραφράσεις εἰς τὰ Μετὰ τὰ φυσικὰ Ἀριστοτέλους.

Ἐν τῇ κάτω φ. τοῦ φ. 1^α. Καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις Ἀκακίου ἱερομονάχου. Ἐν δὲ φ. 287β· 1880 ἐν μηνί Μαΐου πρώτη· εἰς τὴν Λάρισσαν ἦτον ἀρχεὶ ἐπίσκοπος Ἀνανίας ὀνόματι Μετηληνέως πατὴρ ἐκύνησεν μῆνα ἡμέραν καὶ ἐπάγισεν εἰς τὸν Τορναβόν καὶ ἀφώρεσεν τοὺς Τορναβήτες διὰ να μὴν κάμον σκήματα εἰς τὴν πολητήαν τους καὶ βαλάγουν τὴν πολητήαν ληπὸν αὐτὸς ἀνέβηκεν ἀπάνου εἰς τὸ μοναστήριον καὶ κάμη ἕνα σημπόσηον καὶ καλὴ τοὺς μησοὺς καὶ τοὺς μησοὺς δὲν τοὺς ἐκάλεσεν ληπον τῇ κάμουν αὐτοὶ ἐπάγισαν ἀκάλεστοι καὶ ἀπο λόγον εἰς λόγον ἐδάρθησαν μὲ τὸν ἀρχησεῖα σφοδρὸς ἔστο εἰς ἐνθήμησιν τῶν μεταγενε ζέρων.

Ἐν 69β πλῆγίως· ὁ τῆς ἐν ἀγίῳ Γεωργίῳ Ἑλληνο-Αλληλοδιδασκτικῆς σχολῆς Διδάσκαλος Α. Βαϊρακίδης ἐκ Νεγάδων τοῦ Ζαγορίου. Ἐνεχειρίσθη μοι (εἶτα λέξεις διαγεγραμμέναι) Καλλινίκου τῷ 1875 ἔτει κατὰ Ἰανουάριον καὶ ἐν φ. 71^α σημείωμα διαγεγραμμένον. Τὸ φ. 71β ἀγράφον.

Στάχως βυραίνη μετὰ ἐγκοίλων ἐπιτυπωμάτων.

95.

Χαρτ. 0, 30 X 0, 20. Αἰῶνος XVII (φ. 237).

Γρηγορίου Θεολόγου Ἄλογοι μετὰ ἐξηγήσεως Νικητήα τοῦ Σερρών.

α' (φ. 3^α). « Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα ». — β' (φ. 9β). « Ἄλογος β εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα ». — γ' (φ. 55β). « Εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν καὶ εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Μάμαντα ». — δ' (φ. 68^α). « Εἰς τὴν ἅγιαν Πεντηκοστήν ». — ε' (φ. 88^α). « Εἰς τὴν ἅγιαν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ». — ζ' (φ. 103^α). « Ἐπιτάφιος εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον ». — η' (φ. 147β). « Εἰς τὰ ἅγια φῶτα ». — θ' (φ. 163^α). « Εἰς τὸ ἅγιον βῆμα ». — θ' (φ. 196β). « Εἰς Γρηγόριον τὸν ἀδελφὸν Βασιλείου, ἐπι-

σπάντα μετὰ τὴν χειροτονίαν ». — ι' (φ. 201^α). « Περὶ φιλοπτωχίας ». — ια' (φ. 222β). « Εἰς τὸν πατέρα σιωπῶντα διὰ τὴν πληγὴν τῆς χλιείας ». Τὸ φ. 236β-237^α ἄλλη χειρὶ.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἔπειτα ἐκάστοτε εἰς βραχὺ ἀπόσπασμα τοῦ κειμένου.

Ἐν φ. 2^α προηγείται Πίναξ, ὃ ἀνωθεν Κτήμα Ἰωσήφ ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Αἰτωλίας Ἀρβανιτάκη τοῦ καὶ ἱατροῦ ἐλέφ θεοῦ. Ἐγένετο Σεπτεμβρίου 15 τοῦ αχέγ' ἔτους ἡγορήσθη διὰ χρημάτων τριακοσίων ἐξήκοντα ὑπ' ἐμοῦ παρὰ τοῦ φιλαργυρεστάτου Μιστρῶν τοῦ οἰκονόμου Ἄρτης καὶ ἐν τῇ φ. ΚΤΗΜΑ ΙΩΣΗΦΟΥ. Κάτωθεν δὲ τοῦ Πίνακος ἐπὶ χάρτου ἐπικεκολλημένου τῇ αὐτῇ χειρὶ τῇ γραφᾷ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ φ. 1β· Δέλτος φιλολόγου χειρὶ ἀνδρὸς γεγραμμένη, τοῦ καὶ πολιτείας ἀρετῆς ἄκραν ἐξησκημένου, μύστου καὶ μοναχοῦ Λεοντίου Ἀκαρνανέως.

Τὸ φ. 1 ἀρχῆθεν ἀγράφον. Καὶ εἰς μὲν τὸ φ. 1^α παρενεγράφησαν τάδε· Ἰησοῦ μου τάχυνον τὸ ἔργον τῶν χειρῶν μου, εἶτα δὲ εἰς τὸν γραφέα τῆς βίβλου ἱερομόναχον Λεόντιον, Μπουστρώνος καὶ κατωτέρω τῇ αὐτῇ χειρὶ τὸ ἐπίγραμμα τόδε·

Εἴ σε ὁ τῆς λήθης ἐκάλυψε τάφος νῦν πρόξενος,
ἀλλὰ πόνος θεῖο χειρὸς ὄραται ὄσοις.

Ἐν δὲ φ. 1β· Παπὰ κύριε Ἀκάκιε λάβε τὴν βίβλον σου. Ἐν δὲ φ. 237^α ἐπὶ χάρτου ἐπικεκολλημένου· Καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις κτήμα Ἀκακίου ἱερομονάχου· ὁ ἀποξενώσας αὐτοῦ ἄκοντος εἶη ὑπεύθυνος τῆς τῶν ἁγίων πατέρων ἀρεῶς καὶ τὸν θεὸν ἐχέτω ἀντίδικον.

Ἐν φ. 2^α, ἀρχῆθεν ἀγράφον, παρενεγράφησαν τάδε· 1633 μαρτίῳ 15 ἐδὼ γράφω ὅσα εὐρέθησαν γραμμένα εἰς τὸ χαρτὶ τοῦ μακαρίτου Χριστοῦ Καηκάλη, παλαιὰ γεγενημένα. Ἐπονται δὲ τὰ χρονικὰ σημειώματα τὰ ἐκδοθέντα ἐν τῇ Νέφ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. II' σ. 134 κ. ε.

Στάχως βυραίνη μετὰ ἀπλῶν ἐπιτυπωμάτων.

96.

Χαρτ. 0, 285 X 0, 192. Αἰῶνος XV (φ. 228).

Βίοι καὶ μαρτύρια ἁγίων καὶ Ἄλογοι πάνηγυρικοί.

α' (φ. 1^α). « Μαρτύριον τοῦ μάρτυρος Πολυεύκτου ». — β' (φ. 12^α). « Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου ». — γ' (φ. 34β). « Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐν Χριστῷ μαρτύρων Ἐρμούλου καὶ Στρατονίκου ». — δ' (φ. 38^α). « Νείλου μοναχοῦ εἰς τὴν ἀγκίρεσιν τῶν ἐν Σινᾷ καὶ Ραηθῶ ἁγίων πατέρων ». — ε' (φ. 56^α). « Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ διὰ Χριστὸν πτωχοῦ ». — ζ' (φ. 62^α). « Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Παύλου τοῦ Θηβαίου ». — η' (φ. 68^α). « Ἄλογος εἰς τὴν προσκύνησιν τῆς τιμίας ἀλύσεως τοῦ ἁγίου καὶ καρποφάου τῶν ἀποστόλων Πέτρου ». — θ' (φ. 77β). « Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου συγγραφεὶς καὶ ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ». — θ' (φ. 101β). « Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου

τοῦ μεγάλου». — ι' (φ. 137^α). «Μαρτύριον τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Ἀναστασίου τοῦ Πέρσου». — ια' (φ. 165^β). «Βίος καὶ πολιτεία τῆς ἑοίας μητρὸς ἡμῶν Ξένης». Ἄρχ. Ὁ καινὸς καὶ ξένος τῆς θαυμασίας ἀληθῶς Ξένης βίος. — ιβ' (φ. 170^β). «Βίος τοῦ ἐν ὁσίοις πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου». Ἄρχ. Συγκαλεῖ μὲν ἡμᾶς, ὦ ἄνδρες, Γρηγόριος ὁ πᾶνυ. — ιγ' (φ. 183^α). «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ξενοφώντος καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ Ἰωάννου καὶ Ἀρκαδίου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας». — ιδ' (φ. 191^α). «Υπόμνημα τόπον ἱστορίας κεφαλαίων ἐπέχον ἐπὶ τῇ ἀνοικοδομῇ τοῦ τῆμιου (ἐκ τοῦ τημιού) λειψάνου τοῦ θεοῦ καὶ ἱεροῦ Χρυσοστόμου». — ιε' (φ. 195^α). «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς Ἐφραίμ τοῦ Σύρου». — ις' (φ. 199^α). «Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἀγίους τρεῖς πατέρας καὶ διδασκάλους ἡμῶν Βασίλειον τὸν μέγαν, Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, συγγραφεῖς παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου οἰκουμενικοῦ πορτιάρχου κυροῦ Φιλοθέου». — ιζ' (φ. 211^β). «Βίος καὶ μαρτύριον τῶν ἀγίων καὶ θαυματουργῶν ἀναργύρων Κύρου καὶ Ἰωάννου». — ιη' (φ. 216^β) «Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἀγίους τρεῖς πατέρας ἡμῶν καὶ διδασκάλους Βασίλειον τὸν μέγαν, Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον συγγραφεῖς παρὰ Ἰωάννου μητροπολίτου Εὐχαΐτων».

Ὁ κώδιξ γεγραμμένος κατὰ δύο σελίδας. Τὸ φ. 223^α κεκομμένον μετὰ τὴν τέλος τοῦ Ἐγκωμίου τῶν τριῶν ἱεραρχῶν.

Ἐν φ. 114^α ἐπισημασμένη σφραγὶς μονῆς Κοιμήσεως Παναγίας.

Στάχσις βυραίνη μεθ' ἀπλῶν ἐπιτυπωμάτων.

97.

Περγ. 0, 30 X 0, 206. Αἰῶνος XIII (φ. 241).

Εὐαγγέλιον κατὰ τὰς ἀναγνώσεις.

Ἐγγραπται κατὰ δύο σελίδας. Ἀρχεται ἀπὸ τοῦ φ. 8 ἀκέφαλον ἀπὸ τῆς 6' τῆς μεσοπεντηκοστῆς. Ἐν ἀρχῇ ἑπτὰ φύλλα χαρτῆα αἰῶνος XVI, ἀρχόμενα καὶ ταῦτα ἀκέφαλα ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ ἀντίπασχα καὶ διήκοντα μέχρι τῆς 6' τῆς 8ης ἑβδομάδος. Τὰ φ. 240 καὶ 241 ὁμοίως χαρτῆα καὶ ἄγραφα. Ἐν τῇ ἀρχῇθεν ἀγράφῃ φ. 239^β δύο σημειώματα τοῦ XVI αἰῶνος περὶ χειροτονίας οἰκονόμων τῆς ἐπισκοπῆς Λευκωσίας. Τούτων τὸ δεύτερον ἔχει ὡδε: Ἦ Ἐψηφῆσθηκεν ὁ οἰκονόμος μαγκα ὁ κυρις νεοφίτος ὁ λογαρις ἡμερα τρίτη (μετὰ διγραφῆν τῶν λέξεων τρι τρια καὶ 8) μαίου ιε [α]φμγ Χριστοῦ.

Στάχσις διὰ ξυλίνων πινακίδων, περιβεβλημένων διὰ βύρας, μεθ' ἀπλῶν ἐπιτυπωμάτων, ἐν οἷς καὶ δικέφαλος ἀετός. Ἐμπροσθεν σὺν τοῖς ἄλλοις σχῆμα μεγάλου σταυροῦ φέροντος ὅπας, δεικνυούσας, ὅτι υπῆρχεν ἄλλοτε μετ' ἄλλινος σταυρός.

(Ἔπεται ἀνέχεια)

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

— *Νέον ἀπόσπασμα Ἀριστοβούλου τοῦ Κασσανδρέως*. Ἐν τῇ «Περὶ ἀρχαιογενίας Τουρκίων» ἐπιστολῇ τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ πρὸς τὸν Φραγκίσκον Φιλελφον τῇ ἐκδοδομένη ἐν τοῖς Συμμικτά τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου Τόμ. Β' σ. 382 κ.έ. καὶ ἐκεῖθεν παραληφθεῖσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πατρολογία τοῦ *Migne* (Τόμ. ΡΞΑ' σ. 997 κ.έ.) ἀναγινώσκονται καὶ τὰ ἐξῆς, ἅτινα ἔγραψεν ὁ Γαζῆς, ἐλέγχων γνώμην τινὰ τοῦ Γεμιστοῦ, λέγοντος Παροπαμισάδας τοὺς Τούρκους Παροπαμισδὸς δὲ μέρος τοῦ Ταύρου ἐστὶ πρὸς τῷ Ἰμάω καὶ τῇ Ἰνδικῇ, ἀφ' οὗ Μακεδόνας ὠρμημένους εἰς τὴν Ἰνδικὴν Ἀριστόβουλος εἶσηκεν (*Migne* ἐνθ' ἀν. σ. 1001 Β). Ἀριστόβουλος ὁ υἱὸς Ἀριστοβούλου ὁ ἐπιλεγόμενος Κασσανδρεὺς ἐκ τῆς πόλεως τῆς Μακεδονίας Κασσανδρείας, ἐν ἣ διέτριψε γέρων, υπῆρξε τῶν ἀκολουθησάντων τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὰς ἐν Ἀσίᾳ στρατείας, καὶ ἐν γήρατι βαθεῖ ἔγραψε Τὰ κατ' Ἀλέξανδρον. Τῆς συγγραφῆς δὲ ταύτης τοῦ Ἀριστοβούλου, μὴ περισωθείσης μέχρις ἡμῶν, τάποσπάσματα, ληφθέντα ἐκ τοῦ Πλουτάρχου, Λουκιανοῦ, Στράβωνος, Ἀθηναίου καὶ ἰδίως τοῦ Ἀρριανοῦ, συνέλεξεν ὁ Κάρολος Müller (*Scriptores rerum Alexandri magni* μετ' Ἀρριανὸν ἐκδ. *Dübner* παρὰ Διδότω). Ἐν Παρισίαις. 1877 σ. 94-113). Ἀλλὰ μετὰ τούτων δὲν εὐρίσκειται τὸ παρὰ τῷ Γαζῆ γωριον, ὅπερ πρέπει νὰ προστεθῇ εἰς τάποσπάσματα τοῦ Ἀριστοβούλου. Ἄγνωστον δὲ πόθεν παρέλαβε τοῦτο ὁ Γαζῆς.

— *Χωρίον Μιχαὴλ Ἀχομινάτου περὶ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης*. Ὡς γινώσκουσιν ἤδη οἱ ἀναγνώσται τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος ἐκ τοῦ Τόμου 5' σ. 5 κ.έ. οἱ ὑπ' ἀρ. 230 καὶ 262 κώδικες τῆς Συνοδικῆς βιβλιοθήκης Μόσχας περιέχουσι κατηγήσεις τοῦ κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα τελευτῶντα μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀχομινάτου, τοῦ γνωστοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, δι' ὧν συμπληροῦνται τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐν ἔτει 1880 καὶ 1881 ἐκδοθέντα ἔργα τοῦ λογίου ἱεράρχου. Τῶν γένων δὲ τούτων κατηγήσεων ἡ δεκάτη ἐνάτη, ἣτις μετ' ἄλλων ὀλίγων ἔχει ἐκδοθῆ τῷ 1901 ἐν Νοβγορόδ ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἀρχιμανδρίτου Ἀρσενίου, περιλαμβάνει ἀξιοσπούδαστον χωρίον περὶ τοῦ διδασκάλου καὶ φίλου τοῦ Ἀχομινάτου, τοῦ περι-

φανούς μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, περὶ οὗ παραβλήτεον καὶ τὴν Μονοδίαν τοῦ Ἀκομινάτου (Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωριάτου τὰ σωζόμενα ἐκδ. Σπυρ. Π. Λάμπρου Τόμ. Α' σ. 307 κ. ἐ.). Ἀλλὰ τοῦτο μὲν διὰ τὸ δυσεῦρετον τῆς εἰρημένης ἐκδόσεως, τοῦτο δὲ διὰ τὰ πολλὰ ἐν αὐτῇ ἐπανορθωτέα, θεωροῦμεν χρήσιμον τὴν ἐνταῦθα παράθεσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου, ἐξ οὗ μανθάνομεν τὸ πρῶτον, ὅτι καὶ θαυματουργὸς ἐθεωρεῖτο μετὰ θάνατον ὁ Εὐστάθιος, καὶ πρὸ τῆς καθολικῆς ἐκδόσεως τῶν ἐν ταῖς κώδιξι τῆς Μόσχας ἔργων τοῦ Ἀκομινάτου, ἦν ἔχομεν ἤδη παρασκευάσει. Ἐκρίναμεν δὲ περιττὸν τὸ γε νῦν ἔχον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰς διαφόρους γραφὰς τῶν κωδίκων, παρέχοντες μόνον αὐτὸ τὸ κείμενον κριτικῶς ἐπεξεργασμένον μετ' ἀντιβολῆν τῶν δύο προμνημονευθέντων κωδίκων. Ἐχει δὲ τὸ χωρίον ὡδε·

Ὡς γὰρ δόξας ἰλαροῦς, οὕτω καὶ νηστευτὰς ἰλαροῦς ἀγαπᾷ θεός. Ὅποιος εἶπερ τις ὁ μέγας Εὐστάθιος, τὸ τῆς Θεσσαλονίκης, μᾶλλον δὲ ἀπάσης οἰκουμένης μέγα θαῦμα καὶ καινὸν σεμνολόγημα, ὃν ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς ὁ θεὸς φέρων εἰς μέσον παρήγαγε, πᾶσαν ἐκμεμαγμένον ἀρετὴν τῶν ἀγγιθέων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν καὶ μετ' αὐτὸν ὅσα παρὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἠκριβώσατο μετεγγράφοντα, μᾶλλον δ' ἀρχέτυπον ὧν αὐτὸς ἤρξε καλῶν ἀφθόνως προκείμενον, ἅπερ τις ἂν ἀξίως ὑμῆσαι, μὴ ὅτι γε ἐν μέρει λόγου διεξιὼν, ἀλλὰ καὶ λόγου ἰδίαν ὑπόθεσιν ἐνατησάμενος; Ἐκείνος γὰρ, ἵνα μικρόν τι καὶ ὡς ἐπιτροχάδην τοῖς τοῦ ἀνδρός ἐντροφήσω καλοῖς, ἔρωτι σοφίας καὶ ἀρετῆς ἐκκαυθεῖς, ἴδιος μὲν εἶναι τὴν τοῦ λόγου ἰδέαν ἠγάπησε· τῷ τοι οὐδ' ἠνείχεται μὴ οὐ κεκομψευμένως καὶ γλαφυρῶς φράζειν τὰ καθωμιλημένα καὶ τὰ γλίσχρα πολυτελῶς καὶ τὰ φαῦλα μεγαλοπρεπῶς καὶ σεμνῶς· τὸν δὲ βίον, καίπερ καινὸν ὄντα καὶ αὐτὸν, ἐν τῷ κοινῷ καὶ συνήθει προβλήματι συνέκρυπτε, τῷ μὲν φαινόμενῳ μηδὲν τῶν πολλῶν ἀνθρώπων δοκεῖν διαφέρειν ἔσπουδακῶς, ὑπὲρ δὲ τοὺς πολλοὺς εἶναι τῷ κρυπτομένῳ φιλοτιμούμενος. Οὐ γὰρ συναγωγῇ πρὸς ὄψου τὸ σεμνὸν ἐπεδείκνυτο, οὔτε, δόξαν ἐπιεικειᾶς θηρώμενος, ἐντόνου καὶ ἀσπηρᾶς φωνῆς καθυφεῖτο, παρὰ ζήλου δικαίου θερμαινόμενος, τὸν δὲ λόγον ἀποστολικῶς ἄλατι καταρτύων, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὧν ὅλος ἅλας τῆς γῆς, οὓς μὲν στρυφνοτέραις δμυλῆσι κατέστυφε δακνηρότερον, οὓς δὲ ἰλαρωτέραις καθήδυνε χαριέστερον, οἰκονομῶν ἐν κρίσει τοὺς λόγους καὶ ὡς ἂν ἐκάστῳ λυσιτελοῖη προσφερόμενος, ὅτι, καὶ μελιχρὸς ὧν τοῖς εὖ ἔχουσιν, οἷς μηδὲν ὑγιὲς ὑπόπικρος ἐνομίζετο, καὶ οὔτε τὸ μελιχρὸς τοῦ ἀνδρός χάρις ἦν ἀκερ-

δῆς, οὔτε προῖκα τὸ θυμοειδὲς, πρὸς ἐν δὲ τέλος ἐτελεύτα τούτων ἐκάτερον, ἀμείνους ἑαυτῶν τοὺς ἐντετυχηκότας ἀπελθεῖν καὶ τι κέρδος ψυχῆς ἀπενέγκασθαι. Τὸ γὰρ εἶ ποιεῖν ἢ γλώττι σοφῇ ἢ χειρὶ δαφυλεῖ καὶ ὑπὲρ πνεῦσιν ἀέρος ἠγάπησεν, οὔπερ οὐδὲ θάνατος ἐκκελευσθαι πέπεικε τὸν μακάριον, ἀλλ' ἢ φιλάνθρωπος ψυχὴ πέρας μὲν ἔσχε τοῦ βίου καὶ τὸ συμφυὲς ἀπέθετο σῶμα, τὸ δ' εἶ ποιεῖν τὸν ἀνθρώπινον βίον οὐκ ἀπεβάλετο, γέρας δὲ ὡςπερ θεῖον αἰτήσας ἔχει τοῦτο λαβὼν, καὶ νῦν καὶ σημεῖοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεισι δεξιούται τοῖς προσιόντας, ξεναγῶν φιλοτιμίας καὶ πανδαισίαν θαυμάτων ἐπιτάφιον προτιθέμενος. Ὁ γὰρ ἐπιτύμβιος λίθος ἐκείνου, ὡς ἢ τοῦ Μωυσέως ἀκρότομος, εἰς πηγὰς ἰάσεων ἔστραπται, οὐ ράβδῳ πληττόμενος, τῷ δὲ τεθησαυρισμένῳ ἀγίῳ σώματι θαυμαστούμενος, καὶ θηλάζει μέλι καινὸν ἐκ πέτρας ταύτης ὁ τῶν Θεσσαλονικέων ἔσμος, ὡςπερ καὶ ἔλαιον εὐῶδες ἐκ στερεᾶς πέτρας, τῆς μαρτυρικῆς μυροχεύμονος λάρακος. Εἴ τις [τι] γὰρ τῶν μελῶν πεπήρωται, ἅμα τοῦ λίθου ὡς κρασπέδου δεσποτικῷ προσήηματο καὶ παραχρῆμα τῆς ἰάσεως ἠσθητο, καὶ τις χολὸς προσερχύσας ἐκεῖσε ἀρτίπους ἐπανέδραμεν οἴκαδε. Ἄλλος παρεῖθε μέλη πάντα, καὶ ὡςπερ τις ἄψυχος φόρτος τῷ μνημείῳ παρέριπτο, καὶ ὡςπερ ἀκούσας ἐκεῖθεν Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι, ἢ Ἀφείωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, ἔρωτο τὸ σῶμα, πρὸς τὰς φυσικὰς κινήσεις ἐντεταμένον καὶ ἠρμωσμένον ὑπερφυῶς. Τυφλοῦς δὲ καὶ μογιλάλους καὶ κωφοῦς οὐκ ἂν πάνν τι θαυμάζοιμι δρωῶντας δρῶν καὶ λαλοῦντας ἀκούων καὶ κλύοντας. Καινοτέρως γὰρ καὶ μεθ' ἡμῶν ἔτι βιοτεύων ἐθαυματούργει ταυτὶ, πολλοῖς μὲν ἀνάπτων ἐπιστήμης καὶ γνώσεως ὄμματα πύσμασι καὶ μόνοις τοῦ θεοῦ καὶ διδασκαλικοῦ στόματος, πολλοῖς δὲ γλώττις βαρβάρους μεταρροθμίζων ταῖς παρ' ἑαυτοῦ τεχνολογίαις καὶ τοῖς τοῦ ἀτικίζειν διδάγμασιν, ὅλοις δὲ ἀκροατηρίοις κωφοῖς ἐμφυτεύων ὅσα εὐμαθέστερον ἐπαίοντα καὶ ξυναρπάζοντα φρενὶ τὰ φωνούμενα. Οὕτω καὶ κακοηθέστερα πρότερον ἢ νῦν πνεύματα τύφου, ψεύδους, πλεονεξίας λόγοις μαστίζων ἀπήλαυνεν ἀποστολικὰ γὰρ πάντα τῷ μακαρίῳ, καὶ δρόμος βίου καὶ πίστις καὶ δικαιοσύνης στέφανος καὶ παντοδαπὰ χαρίσματα πνεύματος, ὡς αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ καὶ οὗτος μαθητευθεῖς καὶ ψεύδους καθαρεύσας παντός. Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλων, τὰ μὲν περὶ τὸν ἐκτός ἀνθρώπον ἀνθρωπίνως εἶχε, τὰ δὲ περὶ τὸν ἐντός ὑπὲρ ἀνθρώπον, μᾶλλον δὲ κατ' ἀνθρώπον θεοῦ ἀληθῆ. Οὔτε γὰρ ὑπονοίαις καχυπόπταις ὠχραίνετο· διανοίας γὰρ τοῦτο ψευδὸς φασιν· οὔτε περὶ λόγους ἢ περὶ τὸν βίον αὐτὸν ἐάλω ψευσάμενος.

— **Κώδιξ τιλφόβρωτος πρὸ τῆς γραφῆς.** Ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Δ' σ. 237 προσηγήθησαν παραδείγματα περιγραμμένων κώδικων, ἐν αἷς ὅπα! τοῦ δέρματος ὑπερπηδήθησαν ἐν τῇ γραφῇ ἢ ἐπεσκευάσθησαν πρὸ τῆς γραφῆς. Ἄλλ' ἔχομεν καὶ παράδειγμα κώδικος βομδουκίνου, οὗ τινα φύλλα ἦσαν τιλφόβρωτα ἤδη καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς γραφῆς, τοῦ βιβλιογράφου ποιησαμένου χρῆσιν αὐτῶν ὡς εἶχον ἔνεκεν ἐνδείας ἐπαρκῶν φύλλων χάρτου ἀβλαβοῦς. Εἶνε δὲ ὁ κώδιξ οὗτος ὁ ἐν τῇ Συνοδικῇ βιβλιοθήκῃ Μόσχας ὑπ' ἀρ. 230, γεγραμμένος μὲν τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα, περιέχων δ' ἀνεκδότους ὡς τὸ πλεῖστον κατηγήσεις τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου. Οὕτως ἐν φ. 139^β ἐν στίχῳ β' κάτωθεν φέρεται γεγραμμένον ὡς ἐγκράτεια μένοντος ἐν τῷ μεταξὺ κενῷ δύο γραμμάτων δι' οὐδένα ἄλλον λόγον ἢ ἔτι τὸ βραχὺ ἐκεῖνο διάστημα κατέχεται ὑπὲρ ὅπῃς προελθούσης ἐκ τίλφης. Ὁμοίως ἐν φ. 163^β στ. † μεταξὺ τῶν λέξεων φιλυπόστροφος καὶ γαστριμαργία παρατηροῦμεν κενὸν τριῶν ἢ τεσσάρων γραμμάτων, οὗ τὸ πλεῖστον προέρχεται ἐξ ὅπῃς τίλφης ὑπερπηδήθησης. Ταῦτα κατὰ τὰς ὑπ' ὄψιν μου φωτογραφίας.

— **Ἐπιστολὴ Μιχαὴλ Ἀγγελῶς πρὸς Λέοντα Ἀργυρόν.** Ἐν φ. 217^{α-β} τοῦ κώδικος Miscellaneus 242 τῆς Βοστανικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ὁξωνίου, γεγραμμένου τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, εὑρηται καὶ ἡ ἐξῆς ἐπιστολή:

Μιχαῆλος ὁ Ἀγγελῶς Λέοντι ἱερεῖ Ἀργυρῷ.

Ἰδοὺ σοὶ καὶ γράμματα δεύτερα πέμπεται παρ' ἡμῶν, ἡρονοῦντα ταῦτά τοις προτέροις διὰ τοῦ Μιχαήλου, τοῦ καλοῦ κάγαθοῦ ἡμετέρου φίλου. Ταῦ δὲ πρώην γράμματα τὰ διὰ τοῦ Σιθνίου πεμφθέντα σοὶ οὐκ οἶδ' εἰ ἐδέξω εἴτε καὶ μὴ, καὶ αὐτοῦ ὄντος φίλου χρηστοῦ, Καὶ εἰ μὲν ἐδέξω, χάρις θεῷ, εἰ δ' οἶ, δήλωσον ἡμῖν γραφῇ, καὶ ἄλλα στέλοῦμεν. Ταῦ περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐκ τῆς γενένης οἴτως οὐκ ἐκ τῆς μελλούσης τοῦ πυρὸς ὁρμῶντος, ἀλλὰ τῆς ἰδιωτικῆς προσαγορεύσεως οἴτως ἄλλως εἰς πλάτος λέξον εἰ ἦλθε πρὸς σέ, κομίζων καὶ τὸ κισσῦριον μεστὸν οἴνου ἢ πέπομφε ἢ ἄλλο τι γέγονε. Εὐτυχῶν εἴης. Τὸ ταριχευμένον ἀπώλειο, ἐμοῦ μὴ σθένοντος κἂν πρίασθαι.

Ὁ τε ἀποστολεὺς τοῦ γράμματος καὶ ὁ ἀποδέκτης ὡς καὶ ὁ ἐν τῷ γράμματι μνημονευόμενος Σιθνίος εἶνε ἀγνωστοὶ εἰς ἡμᾶς ἄλλοθεν. Ἄλλ' οὐκ ἀπιθάνως ἢ ἐπιστολὴ ἐγράφη τὸν δέκατον πέμπτον

1. ἰδοὺ 2. ταῦτά κάγαθοῦ 3. σοὶ ἐκ τοῦ σου 4. λέξων 5. κισσῦριον
10. πρίασθαι

αἰῶνα, ἐξ οὗ καὶ ἄλλαι ἐπιστολαὶ περιλαμβάνονται ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι, ἐν αἷς καὶ τινες τοῦ Μιχαήλ Ἀποστόλη (*Codex Catalogi codicum manuscriptorum bibliothecae Bodleianae Pars I.* Ἐν Ὁξωνίῳ. 1853 σ. 793 κ. ἐ.), περὶ οὗ θὰ ἦτο τολμηρὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἶνε αὐτὸς ὁ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστολῇ μνημονευόμενος Μιχαῆλος.

† **Τὸ χρυσοβούλλον τῆς μονῆς Σαγματᾶ.** Παρὰ τῇ Ἱστορικῇ καὶ ἐθνολογικῇ ἐταιρείᾳ ἀπόκειται φωτογραφία τοῦ πλαστοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, ἐκδεδομένου δῆθεν τῷ $\overline{A P \overline{\zeta}}$ (1106), ἣτις χρονολογία καὶ μόνη ἀρκεῖ ἀντὶ τῆς συνήθους ἀπὸ κτίσεως κόσμου πρὸς ἀπόδειξιν τῆς πλαστότητος. Εὑρηται δὲ τοῦτο ἐκδεδομένον ἐν ταῖς Urkunden zur Geschichte Griechenlands im Mittelalter von *Dr. Ross* in Athen und *Dr. Schmeller* (Abhandlungen der K. Akademie von München Philos. Classe II, 1837, σ. 155 κ. ἐ.), ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ σάλπιγγι τῆς 15 Ἀπριλίου 1838, παρὰ *Miklosich-Müller* (Acta et Diplomata. Ἐν Βιέννῃ. 1837 Τόμ. Ε', σ. 253) καὶ ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων τῆς 4 Ἰανουαρίου 1875. Τὸ δὲ ὑποβόλιμα τοῦ χρυσοβούλλου τούτου ἀπέδειξεν ὁ Μουστοξύδης ἐν τῷ Ἑλληνομνήμονι σ. 115 κ. ἐ. Ἠρβλ. *Miklosich-Müller* ἐνθ' ἀν. σ. 462 κ. ἐ. Καὶ ἡ μὲν ἐκδοσις τοῦ *Ross* εἶνε λίαν λελανθασμένη. Ἀντιβολὴ δὲ τῆς φωτογραφίας (Φ) τῆς ὑπ' ἐμοῦ δωρηθείσης εἰς τὴν Ἱστορικὴν ἐταιρείαν (Ἴδε Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας Τόμ. Β' σ. 573) πρὸς τὴν παρὰ *Miklosich-Müller* (MM) ἐνθ' ἀν. ἐκδοσιν παρέσχε τὰς ἐξῆς διαφορὰς: στ. 7 ἀναθήματι Φ: ἀναθήματι θεῖῳ καὶ MM στ. 11 ἐς ἀεὶ Φ: εἰς ἀεὶ MM στ. 12-13 χρυσοβούλλῳ Φ: χρυσοβούλλῳ MM στ. 17. Σεπτεμβρίῳ Ἰνδικτιῶνος δ' Φ: Σεπτεμβρίῳ MM. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι τὸ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτος 6615, ὅπερ ἠθέλεν ἔχει τὸ χρυσοβούλλον τοῦτο ἀντὶ τοῦ σωτηρίου ἔτους 1106, ἂν ἦτο γνήσιον, οὐχὶ δὲ 6614, ὡς λέγει ὁ Μουστοξύδης, ἐπειδὴ ἔχομεν μῆνα Σεπτέμβριον, δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς Ἰνδικτιῶνα δ', ἀλλὰ πρὸς Ἰνδικτιῶνα ιε'.

† **Πυρκαϊὰ ἐν Ἀργῇ,** γενομένη τῇ 31 Αὐγούστου 1313, μνημονεύεται ἐν ἐγγράφῳ τοῦ τμήματος Commemoriali II, 182 τοῦ Δημοσίου ἀρχελοῦ Βενετίας, φέροντι ἡμερομηνίαν 27 Σεπτεμβρίου 1319. Ἴδε *R. Predelli* I Libri Commemoriali della republica di Venezia, Regesti. Ἐν Βενετία. 1876. Τόμ. Α' σ. 208.

— **Ἁγιοφλωρίτης καὶ οὐχὶ ἅγιος Φλωρίτης.** Ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ *Horna* ἐκδεδομένοις ἐκ τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος 524 ἐπιγράμμασι

τοῦ Θεοδώρου Βαλασαμῶν (Wiener Studien Τόμ. ΚΕ', 1903, σ. 165 κ. ε.) τὸ ὑπ' ἀρ. 186 ἐν σ. 186 φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «Εἰς τάφον τοῦ σκευοφύλακος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ ἁγίου Φλωρίτου... Ἀλλ' εἶνε προφανές, ὅτι αἱ λέξεις ἁγίου Φλωρίτου εἶνε παρνεγνωσμένα ἀντὶ Ἀγιοφλωρίτου, καθ' ἃ ἄλλως ἔχει καὶ ὁ Μαρκιανὸς 524, ἐξ οὗ ἐξέδωκε τὸ ποίημα ὁ Horne. Ἴδε Νέου Ἑλληνομνημόνων Τόμ. Η', 1911, σ. 131. Πρόκειται δηλὰ δὴ περὶ τοῦ σκευοφύλακος τῆς μονῆς Ἀγίου Φλώρου' εἶνε δὲ γνωστὴ ἡ συνηθεστάτη παρὰ Βυζαντινοὺς χρήσις ἐπωνύμων μετὰ τῆς καταλήξεως ἰτης σχηματιζομένων ἐκ τοῦ ὀνόματος μονῆς τινος πρὸς ὀνόμασιν μοναχῶν αὐτῆς (Ἀγιοθεοδορίτης, Ἀγιοπαυλίτης, Ἀγιομονίτης κτλ.).

Υ—Ἐγγραφα περὶ Νότη Μπότζαρη. Ὁ μαθητὴς ἡμῶν κ. Γεώργιος Μέγας, καθηγητὴς ἐν Σιάτιστῃ, ἀπέστειλεν ἡμῖν τὰ ἐπόμενα ἀντίγραφα ἐγγράφων περὶ τοῦ Νότη Μπότζαρη, ὡς μινίστρον τῶν πολεμικῶν, διορισθέντος ὑπὸ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως τοῦ 1822, καὶ ὡς γενικοῦ ἀρχηγοῦ ἐπὶ τῆς ἀμόνης τοῦ Μεσολογγίου. Τὰ πρωτότυπα τῶν ἐγγράφων τούτων διατηροῦνται ἐν ἀρίστη καταστάσει παρὰ τῷ ἐν Σιάτιστῃ Ἰωάννῃ Σαμαρᾷ, οὗ ἡ οἰκογένεια κατάγεται ἐκ Σουλίου, ὀπόθεν καὶ ἄλλαι οἰκογένειαι, οἷον αἱ τοῦ Σουλιώτου καὶ Οἰκονομίδου, εἶχον μεταναστεύσει εἰς Σιάτισταν. Εἶνε δὲ ὁ κάτοχος τῶν πατριωτικώτατα ἐργασθέντων κατὰ τὸν μακεδονικὸν ἀγῶνα καὶ τὸν ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον, ὅτε ἤγετο σώματος ἐντοπίων, οὗ συμμετεῖχε καὶ αὐτὴ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ. Τὸ ὄνομα Σαμαρᾶς προσέλαβεν ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος ὁ πατὴρ τοῦ Ἰωάννου Μάρκος, οὗ ἐλησημονήθη τὸ σουλιωτικὸν ὄνομα, γέροντος ὀγδοηκοντούτης νῦν, ὅστις εἶνε καὶ ὁ διασώσας τὰ ἐγγραφα, ἐμφράξας αὐτὰ ἐκ φόβου κατ' οἶκον ἐρεύνης ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας ἐντὸς φιάλης, πωματισθείσης διὰ μολύβδου. Τὰ πρωτότυπα τῶν ἐγγράφων προτίθεται ὁ κ. Ἰωάννης Σαμαρᾶς νὰ δωρήσῃ εἰς τὴν Ἱστορικὴν καὶ ἔθνολογικὴν ἐταιρίαν.

1.

Προσωρινὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος.

N 2.

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, Μινίστρος τῶν ξένων Ὑποθέσεων

Πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τῶν Μινιστρῶν.

Γενναῖε Καπετὰν Νότη Μπότζαρη.

Ἀπὸ τὴν πρώτην σιγμὴν τῆς πολιτικῆς ἡμῶν ταύτης μεταβολῆς,

ἐπεθύμει ἡ Πατρίς νὰ οὐστήσῃ διοίκησιν, ὥστε ὄχι διηρημένη ἐκάστη Ἐπαρχία νὰ φροντίζῃ περὶ τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν πόλεμον καὶ περὶ πατιὸς ἄλλου, ἀλλὰ τὰ μέρη τοῦ ἔθνους ἅπαντα ἠνωμένα ἐκ συμφώνου νὰ ἀγωνίζωνται καὶ ὅλα κοινὰ νὰ τὰ ἔχουσι, καθὼς ἀνήκει εἰς ἔθνος. Αἱ φροντίδες ὅμως τοῦ πολέμου δὲν ἔδωκαν ἄχρι τοῦδε καιρὸν νὰ ἐνωθῶσι καθὼς τὸ γνωρίζετε. Ἀλλ' εἰθὺς διὰ ὀλίγη ἐδόθη ἐσχάτως, ἄνεσις ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν, οἱ διύφοροι τῆς Ἑλλάδος λαοὶ ἐσῆστησαν τὰς κατὰ μέρος Κεντρικὰς διοικήσεις, καὶ διορισθέντες ἀπὸ αὐτοὺς πληρεξούσιοι συνῆλθον ἐδῶ, καὶ μετὰ πολλὰς συνδιασκέψεις ἀπεφάσισαν τὸ ἀνάλογον εἶδος τῆς ἐθνικῆς προσκαίρου διοικήσεως, καὶ διορίσθησαν ὅσοι ἔχουσι νὰ ἀναλάβωσι τὸ βῆρος τῆς διοικήσεως, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἐκλέχθητε καὶ ἡ εὐγενία σας εἰς τὸ Μινιστέριον τῶν πολεμικῶν. Τὴν ἐκλογὴν ταύτην σὰς γνωστοποιῶ κατ' ἐπιταγὴν τῆς διοικήσεως, μὴν ἀμφιβάλλων ὅτι πρόθυμος εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος θέλετε φροντίσει νὰ ἔλθητε τὸ ὀγκυωρότερον νὰ ἀναλάβητε τὸ Μινιστέριόν σας, τὸ ὁποῖον ἐλπίζω, ὅτι ἐπὶ τὴν ἐμφρονα ὀδηγίαν σας ἔχει νὰ δώσῃ αἴσιον μεταβολὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ εὐκολύνῃ τὸν πόλεμον τῆς ξηρᾶς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος.

Ὁ γενναῖος Καπετὰν Φῶτος διορίσθη νὰ ἔλθῃ αὐτίσος διὰ νὰ οἷς εἰπῆ καὶ μὲ τὸ στόμα, ὅσα νὰ γράψω καιρὸν δὲν ἔχω, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ μὲ τὴν εὐγενίαν σας, ὅς ἀναγκαῖος νὰ μένη εἰς τὸ Βουλευτικὸν σῶμα ἀπὸ μέρος τοῦ Σουλίου κατὰ τὴν τάξιν.

Ἐν Ἐπιδαύρῳ, τῆ 15. Ἰαννουαρίου αὐκβ.

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας) Μι(νι)στρὸς τῶν ξένων Ὑποθέσεων καὶ Πρόεδρος τοῦ

συμβουλίου τῶν Μινιστρῶν

Θ. Νέγρης

εἰς Ἐλλειψιν τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως

Ἰωάννης Βιζούλα.

2.

Γενναιώτατε στρατηγὲ Ἀδελφέ.

Ἐλάβομεν τὸ χθεσινὸν γράμμασας πρὸς τὸν στρατηγὸν Γ. τζιόγκαν, καὶ εἶδομεν τὸ δίκμιον ζητιμάσου. ἡμεῖς τὸ ἐνομίσαμε περιττὸν καὶ δὲν εἶπαμαι τῶν Μεσολογγιτῶν νὰ σὰς γράψουν. σήμερον ὅμως ὁποῦ εἶδομεν τὸ γράφεισας, τοὺς εἶπαμε καὶ ἀμέσως μὲ ὕλην τους τὴν εὐχαριστικὴν μᾶς τὸ ἔφεραν καὶ ἰδοὺ σὰς τὸ περικλείωμεν. εἶνε ἀνάγκη

λοιπὸν καθὼς καὶ διὰ στόματος καὶ ἐγγράφως οὕτως ἐπροκαλέσαμε, νὰ ἐλθῆτε ἀδελφεὲ ὅσον τάχως, ὅπου καὶ μὲ τὴν ἐμπειρίαν σου καὶ μὲ τοὺς στρατιώτας σου νὰ διαυθεντεύσωμε, τοῦτο τὸ μέρος ὅπου εἶναι τὸ πᾶν τῆς Ἑλλάδος ὡς γνωστὸν σας, καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ οὕτως ἀπολαύσωμαι σήμερον σὲ ἀδελφικοσπασπάζόμεθα καὶ μένωμεν

†
τῆς 23 Μαΐ 1825 Μισολόγγιον.

ταῖς κατοικίαις ὅπου ἐζητήσατε μὲ τὴν προσητερινὴν σας, ταῖς ἐτοίμασαν.

Οἱ ἀδελφοὶ σας πατριώται

Γ. Τζηόγγας

Δ. Μακρὶς

Νικολός Στορνάρας.

Νικήτας Σταμαλόπουλος

Ἀνδρέας Ἰωάννου (;)

Γιανάκης Στάϊκος

Δῆμο τζελεος

Ἀποστολάκης Κνούφης

Βασίλης Χασάπης.

3.

Γενναϊότητα στρατηγὲ κύριε Νώτη Μπότζαρη

Εἰς ἓνα γράμμασας πρὸς τὸν στρατηγὸν Γ. Τόγκα εἶδομεν νὰ παραπονήσθε ἀπὸ μέρος μας, καὶ νὰ λέγετε, ὅτι ἔχομεν ἐναντίον σας πάθος, δι' αὐτὰ πολλὰ ἐπαραξενεύθημεν, ἐπειδὴ καὶ ἂν ἠκολούθησε μεταξύ μας μικρὴ φιλονηκία, ποτὲ ἡμεῖς πάθος δὲν ἐφυλάξαμεν. ἀλλὰ τὸν πατριωτισμόν σας καὶ τὴν εἰς τοὺς κινδύνους τριβήσας καὶ ἀξιότητα, καθὼς διαφημίζεται ἀπὸ ὅλους, ὁμοίως καὶ ἡμεῖς διαφημίζομεν καὶ ὅτι ἡ ὑπόληψίς σας εἰς τὸ πολεμικὸν εἶναι πασιδῆλος, καὶ ποτὲ τὸ ἥρωϊκὸν ὄνομα ὅλων ἐδῶ Σουλιωτῶν, καὶ ἐξόχως τῶν Μπότζαράδων δὲν θέλει ἀμαυροθῆ, πρὸς τοὺς ὁποίους ἅμα ὅπου ἐφάνησαν εἰς ταῦτα τὰ μέρη, ὁποῖαν ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην ἐδείξαμεν εἶναι πασιδῆλος, καθὼς καὶ ἕως τότε τὴν διαφυλάττομεν. γνωρίζομεν πολλὴ καλὰ καὶ τὸν πατριωτισμὸν σας καὶ τὴν εἰς τοὺς κινδύνους προθυμίαν σας, καὶ καλὴν σας ὑπόληψιν, καὶ μᾶς κατοφαίνεται νὰ μᾶς στοχάζεσθε τόσον ἀναισθητοὺς, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ προτερήματά σας. ὁθεν καὶ παρακαλοῦμεν νὰ μὴ μᾶς ἐχητε εἰς αὐτὸν τὸν βαθμὸν τῆς ἀναισθησίας, καὶ νὰ μᾶς στοχάζεσθε παθητικοὺς, καὶ μάλιστα εἰς τοιοῦτον καιρὸν, ὅπου κάθε πατριώτης

εἶναι καιρὸς ν' ἀφήσῃ τὰ πάθη καὶ νὰ βοηθήσῃ προθύμως τὴν Πατριίδα. τὴν ὁποῖαν βοήθειαν νομίζομεν ὅτι πρῶτος ἢ γενναϊότης σας θέλει τὴν κάμετε καὶ θέλει ὀφελήσετε τὴν Πατριίδα περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον, ὡς γεροντότερος, καὶ ἐμπειρότερος, καὶ μάλιστα ὡς Σουλιώτης καὶ Μπότζαρης. δὲν ἔχομεν ἀμφιβολίαν, ὅτι θέλεις γ' αὐτὸ τοιοῦτος, οἷος καὶ πολλάκις μὲ τὸν σπῆνθι σας πατριωτισμὸν καὶ ἐνθερμον ζῆλόν σας ὀφελήσατε τὴν Πατριίδα, ὡς καὶ ἤδη τὸ περιμένομεν μὲ τὸν ἐδῶ ἐρχομὸν σας, καὶ μὲ ὅλον τὸ σῆμας ἐποσημειώμεθα.

†
τῆς 23 : Μαΐ : 1825 : Μισολόγγι.

Οἱ Πατριῶται Μισολογγῖται

Οἱ Δημογέροντες

Ἀναστάσις Παλαμῆς

Ἀλέξανδρος Τζιμπούρακης

Παῦλος Μποσοῦας

Οἱ Ἐπιστάται

Πᾶνος Παπαλουκῆς

Γεώργιος Φαφούτης

Δημητράκης Πλατόκας

Ἰωάννης Φαφάντιος

Λάμπρος Μπομπούλης

Ἀθανάσιος Ραζῆς.

Χειρὸς Νωτῆς:

4.

Ὅλοι οἱ ὀπλιτοὶ εὐχριστοὶ εἰς Μισολόγγιον, καὶ ταπεινῶς ὄλον τὸ στρατιόπεδον Μισολογγείου ἐκλέξαμε ἐκ συμφώνου τὸν στρατηγὸν Νώτην Μπότζαρη, τὸν ὁποῖον ἐπιφωτισήσαμε νὰ ἔχη ὄλην τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοπαίδου γενικῶς καὶ ὑποσχωμαίθα ὄλοι νὰ ἐποσημειώμαθα εἰς ὅτι ἤθελεν μᾶς διωρήσῃ εἰς ὅλας τὰς ὑποθέσεις ὅπου ἀπαιτοῦν τὸ στρατιόπεδον τοῦτο, ὁ ἴδιος στρατηγὸς θέλει ἐκλέγει καὶ ἐπιφωτισεῖ κάθε ἄλλον νὰ ἐπιστατῆ εἰς μερικὰς ὑποθέσεις τοῦ στρατοπαίδου, καὶ λείποντας ὅποιος δῆποτε νὰ κατηγωριεῖται ἀπὸ ὄλους.

†
τῆς 30 Μαΐ . 1825 Μισολόγγιον

Γ. Τζηόγγας

Νικόλαος Στορνάρας

Συμεὼν Τζίμας

Νικήτας Σταμαλόπουλος

Ἀνδρέας Ἰωάννου (;)

Δημήτριος Μακρῆς
 Ἰωάννης Στάϊκου
 Φῶτις Μπόμπορης
 Σπύρος Κοιτογιάννη
 Ἀποστολάκης Κρούφης (·)
 Σπύρος Λάμπρο
 Σπύρο μέλιος
 Βασίλειος Χασάπης
 Κώστας Χορμόβας
 Νικολὸς Ἀναγνώστη Γραμμασιένου (·)
 Γεώργιος Πασκάλης.

Ψωροκώσταινα. Περὶ τῆς ἐπωνυμίας ταύτης, δι' ἧς αὐτοκακί-
 ζεται τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ἐγράφησαν τὰ ἐξῆς ἐν τῇ ἐφημερίδι "Ἐθνεὶ τῇ
 2 Σεπτεμβρίου 1915" «Ἡ περίφημος, ἢ κλασική, ἢ πασίγνωστος προ-
 σωνυμία τῆς ἡμετέρας πατρίδος λοιπὸν, τὸ σκληρὸν καὶ χαρακτηρι-
 στικὸν ἐκεῖνο παρατσούκλι «ψωροκώσταινα» ἔχει τὴν ἱστορίαν του.
 Ἡ «ψωροκώσταινα» κατήγετο ἀπὸ τῆς Κυθωνίας, ἦτο σύζυγος τοῦ
 ἐμπόρου Κώστα Ἀἰθαλιώτη καὶ ὠνομάζετο Πανώρηα. Τῷ 1821 οἱ
 Τούρκοι ἐσφαξάν τὸν σύζυγον καὶ τὰ τέσσαρα τέκνα τῆς Πανώρηας,
 καὶ αὐτὴ μετεφέρθη ἀπὸ ἑνα Ψαριανὸν εἰς τὰ Ψαρά, ὅπου εὗρε τὸν
 συμπατριώτην τῆς διδάσκαλον Βενιαμὴν τὸν Λέσβιον καὶ τὸν ἠκολού-
 θησεν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐκεῖ ἔζησεν ἀρκετὸν καιρὸν, ἀλλὰ κατὰ τὴν
 ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ Ἰμβραήμ περιέπεσεν εἰς με-
 γάλην πενίαν, ἀναλαβοῦσα γὰρ διατρέφει δωδεκάδα ὀρφανῶν. Ὁ προ-
 στάτης τῆς διδάσκαλος εἶχεν ἀποθάνει ἀπὸ τύφον, καὶ ἠναγκάζετο
 γὰρ ἐπαιτῇ ἐν ἀθλίᾳ καὶ ἀξιοδακρύτῳ καταστάσει. Τὰ μαγικόπαιδα
 τὴν ἐφώναζον «ψωροκώσταιναν» καὶ τὸ παρατσούκλι τῆς αὐτῆς . . .
 ἐτίμησε κατόπιν δλόκληρον τὴν Ἑλλάδα . . .».

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Henri Omont, membre de l'Institut, Minoide Mynas et ses missions en Orient (1840-1855). Extrait des mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Tome XL. Paris. Imprimerie Nationale. Librairie C. Klincksiek. Rue de Lille, 11 1916.

Ὅταν ποτὲ γραφῇ ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ βυζαν-
 τιακῆς φιλολογίας παρὰ τοὺς νεωτέρους Ἑλλησίν ἐπὶ τουρκοκρατίας
 καὶ κατὰ τὸν δέκατον ἑνδεκάτον αἰῶνα, μεταξὺ τῶν φιλολογοῦσάντων ὀ-
 γεῖνη μνεία καὶ τοῦ Μινωίδου Μηναῖ. Οὗτος πλὴν γραμματικῶν συγ-
 γραφῶν, ἀναφερομένων εἰς τὸν τονισμόν καὶ τὴν προφορὰν τῆς ἑλλη-
 νικῆς ὡς καὶ εἰς τὴν σχέσιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης πρὸς τὴν νέαν, πε-
 τριωτικῶν φυλλαδίων καὶ μεταφράσεως τοῦ Ἐπιδεμάχου τοῦ Φενελῶ-
 νος εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἦς μόνη ἡ ἀγγελία ἐτυπώθη, μεινάσης ἀνεκ-
 δότου, ὡς καὶ ἡ Καρολιὰς αὐτοῦ, ἔμμετρος γαλλικὴ ἱστορία εἰς τε-
 τρακισχιλίους στίχους, ἀφιερῶθητα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κά-
 ρολον Γ' «χάριν εὐγνωμοσύνης, ἐφ' οἷς ἐπεμψε τὸν στρατηγὸν Μαί-
 ζονα μετὰ στρατεύματος πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος» καὶ σωζο-
 μένη ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. Supplement Grec 1147 κώδικι τῆς Ἐθνικῆς
 βιβλιοθήκης Παρισίων¹, ἐξέδωκε καὶ τρεῖς φιλολογικὰς ἐκδόσεις, τὴν
 τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων τῆς Ἀριστοτέλους ῥητορικῆς κατ' ἀντι-
 βολὴν πρὸς τὰ ἐν Παρισίοις ἀπόγραφα (1837), τὴν τοῦ Γαληνοῦ Εἰς-
 ἀγωγὴν Διαλέκτικῆς, πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσαν (1844), καὶ τὸ
 πρῶτον βιβλίον Γεωργίου Σχολαρίου κατὰ τῶν Πλήθωνος ἀποριῶν
 ἐπ' Ἀριστοτέλει (1858)².

Περὶ τοῦ βίου τοῦ Μινωίδου Μηναῖ ἐλάχιστα ἦσαν γνωστὰ, συμ-

¹ Ἴδε πάλαια τῶν ἐργῶν τοῦ Μινωίδου Μηναῖ ἐν σ. 201 κ. εἰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ
 κατὰ τὴν κατωτέρω σημείωσιν ὡς ἐκδοθείσης συγγραφῆς Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου.

² «Γεωργίου Σχολαρίου τοῦ καὶ Γενναδίου πατριάρχου Κοινοκρητικουπόλεως
 κατὰ τῶν Πλήθωνος ἀποριῶν ἐπ' Ἀριστοτέλει σύγγραμμ. ἐβραβέν ἐν ἀντιγράφῳ
 τῆς ἀγνώστου, διαρθρωθῆν καὶ ἐκδοθῆν γὰρ πρῶτον μετὰ παρὶ Ἐνότου ἀνεκδότου
 Ἀριστοτέλους, καὶ παραδόθων ὑπὸ Μινωίδου Μηναῖ. Βιβλίον πρῶτον». Ἐν Πα-
 ρισίοις. «ζώνη».

περιληφθέντα εἰς τὴν παρὰ Michaud « Biographie universelle » τὴν παρὰ Didot « Nouvelle biographie générale » καὶ τῷ Dictionnaire des contemporains τοῦ Vapereau, ἅτινα καὶ συνώψισεν ὁ κ. Omont ἐν τῇ ἐνταῦθα ἀγγελλομένη συγγράφῃ, πλουτίσας αὐτὰ διὰ νέων εἰδήσεων ἐξ ἐκθέσεων καὶ ἐγγράφων αὐτοῦ τοῦ Μηνᾶ καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἑθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ἀποκειμένων κατὰ λοιπὸν αὐτοῦ.

Ὁ Μηνᾶς ἦτο Μακεδὼν, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν ἐν τινὶ ἐγγράφῳ γαλλιστὶ συντεταγμένῳ γεννηθεὶς à Voltia, province de Salonique, en Grèce. Καὶ ἀναγράφει μὲν ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἐκεῖνῳ ὁ Μηνᾶς ὡς ἡμέραν τῆς γεννήσεως τὴν 1 Δεκεμβρίου 1788 ἔ. ν., ἀλλ' εἶτα τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χειρὶ διώρθωσεν εἰς 15 Φεβρουαρίου 1798, τοῦτο δὲ τὸ ἔτος καὶ προτιμᾷ ὁ κ. Omont. Ἀλλὰ διέλαθεν αὐτὸν ἡ χρονολογία ἐπιστολῆς τοῦ Κοραῆ γραφείσης τῇ 15 Μαΐου 1817 πρὸς τὸν Μηνᾶν διδάσκοντα ἐν Σέρραις φιλοσοφίαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ σοφοῦ Χίου (Μηνᾶ Γεωργίου Σχολαρίου κτλ. σ. 212). Κατὰ ταῦτα, ἂν ὁ Μηνᾶς εἶχε γεννηθῆ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1798, θὰ ὠφείλομεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐδίδασκε φιλοσοφίαν ἐν ἡλικίᾳ δεκαεννέα μόλις ἐτῶν, πρᾶγμα ἀπιθανώτατον. Διὸ πολὺ μάλλον ἢ ἐν ἔτει 1788 γέννησις φαίνεται ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀνεξίτητος δὲ μένει ὁ λόγος τῆς εἰς τὸ 1798 ἐπανορθώσεως τῆς χρονολογίας ὑπὸ τοῦ Μηνᾶ. Περὶ τούτου δὲ μόνον θὰ ἐφαίνετο ὅπωςδῆποτε ἢ ἀνάληψις τῆς τρίτης τῶν πολυμόχθων ἀποδημιῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν, περὶ ὧν κατωτέρω, ἀπὸ τοῦ 1850 μέχρι τοῦ 1855, ἧς περὶ τὸ τέλος θὰ εἶχεν ἡλικίαν ἐξήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν.

Μετὰ τὰς Σέρρας ὁ Μηνᾶς ἐξηκολούθησε τὸ διδασκαλικὸν ἔργον ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅπου εὕρισκομεν αὐτὸν τῷ 1819. Ἀλλὰ, καθ' ἃ αὐτὸς ἀναφέρει ἐν τινὶ ἐπιστολῇ (φ. 151^α τοῦ ὑπ' ἀρ. 732 κώδικος τοῦ Supplement grec) ἕνεκα σφαγῶν προκληθεισῶν ὑπὸ τοῦ πασσαῖου Ἰουσοῦφ, καθ' ἃς ἐφρονεύθησαν καὶ τινες τῶν οἰκογενῶν αὐτοῦ, ἐγκαταλιπὼν τὴν Μακεδονίαν, τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος ἀνεχώρησεν εἰς Γαλλίαν.

Ἐγκαταστάς δ' ἐν Παρισίοις, ἤρχισε διδάσκων τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἀδείαν τοῦ συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ δημοσιεύων τὰς διαφόρους αὐτοῦ συγγράφας. Ἀλλὰ τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα τοῦ πολυτρόπου ἀνδρὸς ὤθει πάντοτε αὐτὸν πρὸς τὰ πρόσω. Καὶ τῷ μὲν 1829 ἤξίου τὴν ἐν τῷ Collège de France διαδοχὴν τοῦ θανόντος φιλολόγου Gail, τῷ δὲ 1831 ἐφιλοδόξει καθήγεσίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐν Ἀ-

θήναις παρὰ τῷ Ὄθωνι, καὶ τέλος τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος ἀνετίθεντο αὐτῷ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ περὶ τὴν βυζαντικὴν φιλολογίαν ἰδίως διατρέποντος κλεινοῦ Hase « ἔργασίαι ἐρεῦνης καὶ ἀντιβολῆς χειρογράφων » ἐν τῇ Βασιλικῇ, τῇ σήμερον Ἑθνικῇ, βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων.

Ἀφοσιωθείς οὕτως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, μάτην προετρέπετο μετὰ τινὰ ἔτη, τῷ 1837, ὑπὸ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ διδάσκοντος γηραιοῦ Νεοφύτου Λούκα νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ Παρισίων μετὰ τοῦ Κωλέττη. Ὁ Μηνᾶς ἀπέστειρε τὴν πρόσκλησιν, τοῦτο μὲν ἕτε προβλέπων, ὅτι οἱ ἐν ταῖς πράγμασι οὐ καλῶς δέξονται ὡς πολλὰ γράψαντα καὶ ἐκτεθέντα ὑπὲρ τοῦ Καποδιστρίου, τοῦτο δὲ διότι ὁ Κωλέττης πολιτικῶς μοι φερόμενος, οὐκ ἂν βουληθείη, δι' οὗς περιοριστοίηται, αὐτῷ με συγκατέρχεσθαι¹. Ἄλλως δ' ὁ τὴν Γαλλίαν ἀπὸ μακροῦ ὑπηρετῶν Μακεδῶν ἔτρεφεν ἤδη τὸ σχέδιον ἐκεῖνο τῶν χάριν πλουτισμοῦ τῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων δι' ἑλληνικῶν χειρογράφων περιοδειῶν ἐν Ἀνατολῇ, εἰς ἃς καὶ πρᾶγματι ἀφιέρωσε κατόπιν τὸ πλεῖστον τοῦ βίου.

Καὶ δὴ τῷ 1838 ὑπέδαλεν εἰς τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον τῆς παιδείας αἴτησιν περὶ ἀποστολῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολήν χάριν ἐρευνήσεως τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν ἐν Ἀγίῳ ὄρει, Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ μονῶν. Τῷ δὲ 1840 ἄμειψεν τὴν εἰς τὸ ὑπουργικὸν ἀξιῶμα ἀναρρήσει τοῦ φίλου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ βέκτου Villemain ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ ἐντολὴ περὶ τῆς πρώτης περιοδείας, εἰς ἣν ἔπειτα ἐπηρεολοῦθησαν ἕτεραι δύο, ἀπασχολήσασαι τὸν Μηνᾶν ἐν ὅλῳ ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη. Καὶ ἡ μὲν πρώτη διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 1840 μέχρι τοῦ Μαρτίου 1843, ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1844 μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 1845 καὶ ἡ τρίτη ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1850 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου 1855.

Ἐν τῇ Ἑθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων φυλάσσονται τὰ γράμματα, τὰ σημειωματάρια, αἱ ἐκθέσεις καὶ οἱ κατάλογοι χειρογράφων, οὓς ἀπέστειλεν ὁ Μηνᾶς ἐν τῷ χρόνῳ τῶν ἀποδημιῶν αὐτοῦ εἰς τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον, ἰδίως δ' ἐνδιαφέρονται εἶνε αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν Villemain καὶ τὸν γραμματέα αὐτοῦ Faugère. Εἶχεν ἄρα πρὸ αὐτοῦ πλούσιον ὑλικὸν ὁ κ. Omont, ὁ καλυμαθῆς καὶ πολυγράφος διευθυντῆς τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων τῆς παρισιακῆς Ἑ-

¹ Ἴδε τὰς ἀμοιβαίας ἐπιστολάς τοῦ Λούκα καὶ τοῦ Μηνᾶ, ἐπ' ἰσῆς διαλλαχῆς τῶν κ. Omont, ἐνθ' ἀν. σ. 214 κ. ε.

Ινικής βιβλιοθήκης, ὅπως ἐπὶ τῇ βάσει ἀξιοπίστων κειμένων ἀνα-
 παραστήσῃ τὴν ὁρᾶσιν τοῦ ἐν ξένη ὑπηρεσίᾳ Ἑλληνοσ λογίου τοῦ
 οὐκ ὀλίγους θησαυροὺς τῶν ἐλληνικῶν μονῶν χάριν τῆς βιβλιοθήκης
 τῶν Παρισίων ἀπαλλοτριώσαντος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ γλυπτὰ τινὰ κατ-
 ορθώσαντος νάποστελλη χάριν τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου.

Μετὰ τὴν ἐπίτομον ἐκθέσιν τῶν κατὰ τὸν Μηνᾶ καὶ τὰς ἀποστο-
 λὰς αὐτοῦ, αἰτίαι συνδέονται κατὰ τὰ εἰρημένᾳ ἀναποσπάστως πρὸς
 αὐτὴν τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων
 τῆς παρισιακῆς βιβλιοθήκης (σ. 1-16) ἔπονται ἐν παραρτήματι δεκα-
 τέσσαρες ἐπιστολαὶ τοῦ Μηνᾶ πρὸς τὸν Villemain τῶν ἐτῶν 1840-
 -1843, ἡ ἀπὸ 5 Ἰανουαρίου 1844 ἔ. ν. ἐκθεσις αὐτοῦ πρὸς τὸ γαλ-
 λικὸν ὑπουργεῖον τῆς παιδείας καὶ πέντε διάφοροι ἀναγραφαὶ κωδί-
 κων συλλεχθέντων ἢ κατεχομένων ὑπὸ τοῦ Μηνᾶ (σ. 17-80) ¹.

Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Μηνᾶ μανθάνομεν πολ-
 λὰς περιπετείας περὶ τῶν μύθων καὶ περιπετειῶν τῶν ἀποδημιῶν
 αὐτοῦ, περὶ τῶν ποικίλων τρόπων τῆς περισυλλογῆς τῶν χειρογρά-
 φων καὶ τῆς φυλάξεως καὶ ἀποστολῆς αὐτῶν εἰς Παρίσιους καὶ οὐκ
 ὀλίγα ἐπεισόδια ἄξια λόγου. Εὐθὺς ἡ πρώτη τῶν ἐπιστολῶν, ἀποστα-
 λείσα ἐξ Ἀθηνῶν τῇ 19 Αὐγούστου 1840 ἔ. ν. γνωρίζει εἰς τὸν Vil-
 lemain τὴν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης διὰ γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου ἀποστο-
 λὴν δύο γλυπτῶν, ὧν τὸ ἕτερον εἶνε τὸ ἐν τῷ Καταλόγῳ τῶν ἀρχαίων
 μαρμάρων τοῦ Λούβρου ὑπ' ἀρ. 799 περιγραφόμενον, περὶ οὗ πραγμα-
 τεύεται ἄρθρον τοῦ κ. *L. Michon* (Fondation Piot. Monuments
 et mémoires Τόμ. II' σ. 194). Περὶ δὲ τῶν ἐν Ἀθήναις εὑρεθέντων
 κωδίκων γίνεται λόγος ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 1251 Παρισιακῷ κώδικι *Sup-
 plement grec*, φ. 61^α.

Ἐκ τῶν διαφόρων ἐπεισοδίων, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν ταῖς κει-
 μένοις τοῦ Μηνᾶ, ἀρκοῦμαι περὶ ἀθέτων ἐν μεταφράσει τὰ ἐξῆς, περι-
 εχόμενα ἐν τῇ ἀπὸ 7 Δεκεμβρίου 1841 ἔ. ν. ἐπιστολῇ, γραφείσῃ ἐν
 τῇ ἀγιορειτικῇ μονῇ Ἐσφιγμένου «Ἐνταῦθα ὀφείλω νάναφέρω εἰς
 ὑμᾶς ἐν παρενθέσει, κ. ὑπουργέ, περιστάτικόν συμβῆν ἐν τῇ μονῇ
 Βάτοπεδίου τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἀφίξίν μου. Λέγω τὴν ἐμφάνισιν
 νέου ἀγίου, οὗ τὸ σῶμα εὐρέθη καθήμενον, σχεδὸν ὀλόκληρον, ἐν τινι
 νεκροταφείῳ, ὅπερ ἀνεκτίζετο ἐκτὸς τῆς μονῆς, ἐν μέσῳ σωροῦ ὀ-

¹ Ἐν τῇ ἐκτῇ ἐπιστολῇ ἐν σ. 25 ἀντὶ τοῦ παραναγνωσμένου Ἰβντος γραπτέου
 Ἰβήμων, ἐν σ. 61 ἀρ. XXXX ἀντὶ Πατρία γρ. Πάτρια καὶ ἐν σ. 70 ἀντὶ Μου-
 ραυτίου γρ. Μαγροντίου.

στῶν. Ἀπέπνευσε τὴν ὁδὸν τελείας ἀγιότητος, ἧς ἕνεκα καὶ ἐπὶ τῇ
 θεᾷ ἀγίας εἰκόνας, ἣν ἐκράτει ἐν ταῖς ἐσταυρωμένοις αὐτοῦ βραχίονι
 σὶ ἐν τῇ μονῇ ἐκείνῃ ἐξόριστοι ἀρχιεπίσκοποι Ἀδριανουπόλεως καὶ
 Σμύρνης ὡς καὶ ἅπαντες οἱ μοναχοὶ ἠγάσαν αὐτόν. Ἀλλὰ παρίστατο
 ἀνάγκη προσευχῶν διὰ τὸν νέον τοῦτον καὶ ἀνώνυμον ἅγιον κατὰ τὸ
 ἔθος τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἣτις ἔχει τόσας προσευχὰς ἕσους καὶ
 ἀγίους. Προσέφυγον εἰς ἐμὲ, ὅστις λαλῶ τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν μετὰ
 ξένης προφορᾶς. Ἐνόμισα δ' ὅτι ἔπρεπε ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ἀπο-
 στολῆς μου νάναποκριθῶ εἰς τὴν αἴτησιν αὐτῶν, καὶ, χωρὶς νά θέσω
 τὸ ὄνομά μου, συνέταξα τὰς οἰκείας ὑδᾶς, δοῦς εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λό-
 γος ἅγιον τὸ τυχόν ὄνομα. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνέγραψαν οἱ μοναχοὶ
 καὶ ὁ ἅγιος ἐορτάζεται δι' ὀλονυκτίας. Ἴδου ὑπήρξα ἀπόστολος τοῦ
 θεοῦ χάριν τοῦ ἀγίου τούτου». Σημειωτέον, ὅτι ὁ νεοφανῆς αὗτος ἅ-
 γιος εἶνε ὁ ἅγιος Εὐδόκιμος, ἡ δ' ὑπὸ τοῦ Μηνᾶ γραφείσα ἀκολου-
 θία αὐτοῦ σώζεται ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 1230 κώδικι τοῦ *Supplement grec*
 τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης Παρισίων, περιλαμβάνεται δὲ καὶ ἐν ταῖς
 ἀγιορειτικαῖς κώδιξιν 161, 856 καὶ 868 τῆς μονῆς Ἀγίου Παντελεῖ-
 μονος (Κατάλογος τῶν ἐν Ἀγίῳ ὄρει ἐλληνικῶν κωδίκων. Ἐν Καν-
 ταβριλίᾳ 1900 Τόμ. Β' σ. 308, 446 καὶ 448).

Τῶν ὑπὸ τοῦ Μηνᾶ κατὰ τὰς περιοδείας αὐτοῦ συλλεχθέντων κω-
 δίκων οἱ πλείστοι, ὧν μεταξὺ τινες πολῦτιμοι καὶ ἄλλοι περιέχοντες
 κείμενα ἀνεκδοτα, περιήλθον ἀμέσως ἢ κατόπιν, εἰς ζῶντος αὐτοῦ, εἰς
 τὴν Ἑθνικὴν βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων. Ἄλλοι δὲ περὶ τοὺς τριά-
 κοντα, ἐν οἷς καὶ ὁ κώδιξ ὁ περιέχων τὴν περὶ γυμναστικῆς συγγρα-
 φὴν τοῦ Φιλοστράτου, ἀπεκτίθησαν ὑπὸ τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης τῷ
 1898. Ἀνέρχονται δ' ἐν ὄλῳ εἰς 206. Εἰς δὲ τέλος, ὁ πολυθρύλητος
 κώδιξ ὁ περιέχων τοὺς τέως ἀνεκδοτοὺς μύθους τοῦ Βαβρίου ἠγορά-
 σθη εἰς ζῶντος τοῦ Μηνᾶ τῷ 1857 ὑπὸ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βρεττα-
 νικοῦ μουσείου, ὅπου φέρει τὸν ἀριθμὸν *Additional* 22087.

Ἐν τέλει σημειωτέον, ὅτι ἐν τῇ Ἑθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων
 ἀπόκεινται καὶ ἄλλοι κατάλογοι ἐλληνικῶν κωδίκων ἐν Ἀνατολῇ ὑπὸ
 τοῦ Μηνᾶ συντεταγμένοι ἐκ τῶν μὴ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαχθέντων, ὧν δείγ-
 ματα ἐξεδώκαμεν ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. ΙΑ' σ. 313 κ.ε. καὶ
 Τόμ. ΙΒ' σ. 481. Τῶν καταλόγων τούτων τὴν τελείαν ἐκδοσιν ἀπεκ-
 δεχόμεθα παρὰ τοῦ ἀκαταπονήτου κ. Ομοῖου πρὸς συμπλήρωσιν τῆς
 ὑπηρεσίας, ἣν παρέσχε διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἐνταῦθα ἀγγελθε-
 σης ἀξιολόγου συγγραφῆς.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

— Ὁ ἔφορος τῶν βυζαντικῶν ἀρχαιοτήτων κ. Γεώργιος Σωτηρίου προέβη ἐντολή τοῦ Ἰπουργείου τῆς παιδείας εἰς τὴν ταξινόμησιν τῶν πολυτίμων ξυλογημάτων σταυρῶν, λειψανοθηκῶν, ἀμφίων καὶ ἱστορημένων κωδίκων τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου. Τὰ κειμήλια ταῦτα ἐνέχουσι μεγάλην ἱστορικὴν ἀξίαν διὰ τὰς ἐπιγραφὰς αὐτῶν, τὰ ἐπ' αὐτῶν ἀνάγλυφα ἐμβλήματα τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας καὶ τὴν λεπτότητα τῆς τέχνης. Ἐπ' ἑσῆς ἐμελετήθησαν καὶ διὰ πρώτην φοράν ἐφωτογραφήθησαν ἢ ἐν τῇ κῆτῃ μονῇ ἐκ κηρομαστίχης εἰκῶν τῆς Παναγίας, ἢ κοινῶς ἀποδομένη εἰς τὸν ἀπόστολον Λουκᾶν ὡς ζωγράφον, καὶ ἡ ἱστορικὴ εἰκὼν ἢ δωρηθεῖσα εἰς τὴν μονὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου.

Κατὰ τὴν περιοδείαν τοῦ κῆτοῦ ἔφορου εἰς Κίθηρα ἀνευρέθη τμήμα ψηφιδωτοῦ θαπέδου χριστιανικοῦ ναοῦ μὲ κυνηγετικὰς σκηνὰς τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος παρὰ τὴν Παλαιόπολιν, ἐλήφθησαν μέτρα πρὸς διάσωσιν τῶν τριῶν ἐντὸς κάστρων νεκροπόλεων Παλαιοχώρας, Μυλοποτάμου καὶ Κάστρου τῆς χῆρας μετὰ τοῦ Μέσα Βούργου καὶ τῶν πολλῶν αὐτῶν ἐκκλησιῶν, ἐν αἷς διασώζονται ἰδιόρρυθμοι τοιχογραφικὴ σπουδαιόταται διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῆς Ἑπτανήσου κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Ὁμοίαι δὲ φροντίς θὰ ληφθῇ καὶ διὰ τὰ ἐγκατεσπρῆμενα εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς νήσου μεμονωμένα βυζαντινοφραγκικὰ κτίσματα, ἅτινα παρουσιάζουσιν ἰδιόζουσαν συνένωσιν τοῦ βυζαντικοῦ, ῥωμανικοῦ καὶ γοτθικοῦ ἑυθμοῦ.

Κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν περιοδείαν τοῦ κ. Σωτηρίου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀνευρέθησαν τὰ ἐξῆς* μέγας ἡρειπωμένος βυζαντινὸς ναὸς παρὰ τὴν Βιτορινίτσαν, ἢ Πολυπουροῦ, ἐν τῇ χωρίῳ Ασφίνα γὰρ τῶν Ταξιαρχῶν, ἱερωθεῖν τῇ 1333 ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου Β' καὶ δικοῦτον τοιχογραφικὰς ἀριστοῦς τέχνης μὲ ἀρχαιοπρεπεῖς συνθέσεις, ἀλικιὰς ἐνδυμασίας κτλ., ἀτελέστατα μέχρι τοῦδε ὑπὸ μόνου τοῦ Λαμπάκη σημειωθέν, παρὰ τὴν Λαμίαν ἐξωθεν τοῦ χωρίου Ἀλεπόπλητα ἀνάγλυφα λαμπρῆς βυζαντιανῆς τεχνοτροπίας τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἐντὸς ἀνακκινισθέντος ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως, καὶ ἐν Ἰπάτῃ, ταῖς μεσαιωνικαῖς Νέαις Πάτραις, πολλὰ χριστιανικὰ γλυπτὰ καὶ ἐπιγραφαί, ὧν μεταξὺ διακρίνεται ἡ τοῦ κτίτορος τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς Ἰπάτης «προέδρου Δημητρίου τοῦ Κατακαλῶν, ἀνήκοντος εἰς τὸν οὕτω καλούμενον μέγαν βυζαντικὸν οἶκον. Ἦν γὰρ κῆτορ τῆς Δεσφίνης θάνακηνρυχθῆ ἔθνικόν κτῆμα καὶ θὰ ληφθῇ φροντίς περὶ τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ.

Ἐγένετο δὲ καὶ ἀπαρχὴ συστάσεως ἰδιαιτέρων μεσαιωνικῶν συλλογῶν ἐν Ἀμφισσῇ, ὅπου ὁ κορυφαῖος βυζαντικὸς ναὸς τῆς Μεταμορφώσεως μὲ τὰ πλούσια αὐτοῦ κεραμοπλαστικὰ κοσμήματα καὶ ἀνάγλυφα, ἐν Δεῖλοϊς, ὅπου σῶζονται τὰρχαιότατα τῶν ἐν Ἑλλάδι ὑπαρχόντων χριστιανικῶν γλυπτῶν, ἐν Σκριποῦ (Ὀρχομενῷ), ὅπου ὁ γνωστὸς ναὸς τῆς Κοιμήσεως, κτίσμα τοῦ 874, καὶ ἐν Θήβαις, ὅπου ὁ ἡρειπωμένος ναὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου κτισθεὶς τῇ 872 ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ ἀναδιδάτου Βασιλείου τῇ 876 (Ἴδε Νέου Ἑλληνομνημονοῦς Τόμ. ΙΑ' σ.

376 κ. ε.) καὶ ὅπου ἤδη ὑπὸ τῶν ἐφόρων κ. κ. Κεραμοπούλου καὶ Παπαδάκη εἶχον περισυλλεχθῆ ἐν τῇ Μουσείῳ σπουδαιότατα χριστιανικὰ γλυπτὰ. Ἴδε καὶ Νέου Ἑλληνομνημονοῦς Τόμ. 5' σ. 110.

Τέλος ἐγένετο συστηματικώτερα ἢ ἐξέτασις τῶν μονῶν τῆς Στερεῆς Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας, καὶ ὁ κ. Σωτηρίου προέβη εἰς τὴν ταξινόμησιν τῶν κειμηλίων αὐτῶν καὶ τὴν σύστασιν συλλογῶν. Οὕτως ἐν τῇ σπουδαιότατῃ τῶν ναῶν τῆς Ἑλλάδος, τῇ Ὁσίῳ Λουκῇ παρὰ τὴν Λεβαθεῖαν συνεστάθη συλλογὴ βυζαντιανῶν ἔργων καὶ ἐγένετο ταξινόμησις τῶν κειμηλίων, ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προφήτου Ἠλιῦ παρὰ τὴν Ἀμφισσάν ἐξετάσθη τὸ ἀξιολογώτατον τῶν ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένων τέμπλων, ἐν τῇ παλαιᾷ μονῇ τοῦ Προδρόμου παρὰ τὴν Δεσφίναν ἐμελετήθησαν αἱ ἰδιόρρυθμοι τοιχογραφίαι τοῦ 1689 καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγραφῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς Κοιμήσεως ἢ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου παρὰ τὸ Ἰσάγειο τῆς Θεσσαλίας περισυλλεχθήσαν σπουδαιόταται ἐπιγραφαί, ἀνάγλυφα καὶ κιονόκρανα ἐκ τοῦ παλαιοῦ κτίσματος τῆς μονῆς τοῦ καλουμένου Κοιμητείου (Ἴδε καὶ Νέου Ἑλληνομνημονοῦς Τόμ. 5' σ. 251) καὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀγάθωνος παρὰ τὴν Ἰπάτην, ἧς τὸ Καθολικὸν εἶνε ἀντίγραφον τοῦ Κοιμητείου τοῦ Ἰσάγειο, ἐξηρευνήθησαν αἱ τοιχογραφίαι τῶν παρεκκλησιῶν καὶ ἐταξινομήθησαν αἱ λειψανοθηκῆς τῆς μονῆς.

Ὡς πρὸς δὲ τὰ φραγκικὰ καὶ τὰ ἐπὶ τουρκοκρατίας κτίσματα ἐσημειώθησαν καὶ περιεγράφησαν τὰ κατ' ἀπασάν τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα εὑρισκόμενα κάστρα καὶ αἱ βίγλαι, ἧτοι παρατηρητήρια, ἐν δὲ τοῖς Ἀμπελακίοις τῆς Θεσσαλίας ἐξετάσθη τὸ μέγαρον τοῦ Σφάρτις (Schwarz), κτίσμα τοῦ 1787-1798 κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ὑπάρχουσαν ἀνωθεν θύρας ἀριστερὰ τῆς μεγάλης αἰθούσης, μὲ τὰς πολυτελεῖς τοιχογραφίας τῶν αἰθουσῶν αὐτοῦ, τὸ θησαυροφυλάκιον καὶ τὰς ἀποθήκας. Ἐν Ἀμπελακίοις, τῇ ἀνθηρᾷ κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν Τεμπῶν κωμοπόλεως, ἤκμησαν, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὸν προπαρελθόντα αἰῶνα ἡ βιομηχανία τῶν νημάτων καὶ ἀλατίζαδων καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς ἐμπορικὸι οἶκοι συνηλλάσσοντο πρὸς τὴν Βιέννην καὶ τὴν Βουδαπέστην.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐφέτος τελεσθέντα. Κατὰ δὲ τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ κ. Σωτηρίου εἰργάσθη ἐν Αἰγίνῃ καὶ Χίῳ.

Καὶ ἐν μὲν Αἰγίνῃ συνεστάθη ἐν τῇ Μουσείῳ τῆς νήσου ἴδιον τμήμα βυζαντιανῶν ἀρχαιοτήτων, ἐν ᾧ ἐταξινομήθησαν δεκαεπτὰ κιονόκρανα διαφόρων χριστιανικῶν χρόνων, ἐπτὰ ἐπιθήματα (impostes) μεθ' ἡνωμένων κιονοκράνων ἢ ἀπλᾶς δύο μεγάλα ἐπιστύλια μαρμαρίνου τέμπλου, πέντε θωράκια, ὧν μεταξὺ διακρίνεται ἐν ἔχον ἀνάγλυπτον παράστασιν Σφιγγός, δύο ἐνεπίγραφοι πήλινοι σφραγίδες φέρουσαι ἐντύπους παραστάσεις, ἐπιγραφαί τινες καὶ περὶ τὰ εἰκοσι πῆλινα ἀγγεῖα δηλωτικὰ τῆς ἀκμῆς τῆς αἰγινητικῆς ἀγγειοπλαστικῆς καὶ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Ἐν Αἰγίνῃ δ' ἐγένετο καὶ λεπτομερὴς μελέτη τῆς Παλαιοχώρας μὲ τὰς πολλὰς τὸ πλεῖστον ἡρειπωμένας ἐκκλησίας, ὧν τινες διασώζουσιν ἐξαιρετικούς τοιχογραφίας καὶ ἐπιγραφὰς μεγίστου ἀνδιαφέροντος, ὡς ἡ ἀνεγνωσθεῖσα ἐν τῇ ναύκῳ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ ποταμοῦ, ἐν ᾗ ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ κῆτοῦ Ἁντωνέλλου Ἐραδορῆγου, ἀνήκοντος εἰς τὸν γνωστὸν καταλανικὸν οἶκον τῶν Φαδρίγων τὸν ἀρξεντὰ τῆς νήσου κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα.

Ἐν τῇ Χίῳ ἱερώθη ἴδιον τμήμα βυζαντιανῶν ἔργων ἐν τῇ ἐκεῖ Μουσείῳ, ἐν ᾧ ἐταξινομήθησαν τὰ χριστιανικὰ γλυπτικὰ ἔργα, αἱ ἐπιγραφαί, ὧν αἱ πλεῖστα εἶχουσιν ἐκδοθῆ ὑπὸ Ζολῶτα, ξυλογλυπτικὰ τινὰ ἔργα καὶ διεσχίλια περίπου νομί-

μάτων. Ἰδικοτέρως μάλιστα ἀξίαι εἶνε παρμεγέθους εἰκόνων τοῦ Παντοκράτορος, πολλὰ καὶ μεγάλα εἰκόνες τῆς Θεοτόκου, καὶ δὴ καὶ τῶν πολυθρησκῶν παλαιῶν βυζαντινῶν τύπων, ὡς τῆς Ὁδηγητρίας, τῆς Βλαχερνιωτίσσης, καὶ εἰκόνες συνήθους μὲν μεγέθους, ἀλλὰ γέμουσαι παραστάσεων καὶ μορφῶν, αἵτι καὶ τῆς Δευτέρας παρουσίας καὶ τῶν Ἁγίων Πάντων.

Ἡ δ' ἐκ Θεσσαλονίκης κομισθεὶσα συλλογὴ βυζαντινῶν γλυπτῶν δὲν εἶνε μὲν τόσον πλουσία τὸν ἀριθμὸν, ὅσον ἡ συλλογὴ εἰκόνων, ἀλλ' εἶνε κατὰ πολὺ σημαντικωτέρα καὶ ὑπὸ ἔποψιν τεχνικὴν καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικὴν. Ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν γλυπτῶν, ἐνεκὰ τῆς δυσκολίας τῆς μετακομίσεως, ἐγένετο, ὡς εἰκός, μετὰ περισσοτέρως ἐκλεκτικότητος. Ἀξιόλογος συλλογὴ ἐσχηματίσθη καὶ ἐπὶ τόπου διὰ τῆς συγκεντρώσεως εἰς τὸ προχύλιον τοῦ Μητροπολιτικοῦ νηοῦ 100 περίπου γλυπτῶν. Ἀλλὰ τὰ κάλλιστα αὐτῶν μετακομίσθησαν εἰς Ἀθήνας περὶ τὴν ἑκατοντάδα, ἀπεντα ἔχοντα ἐξαιρετικὴν τιμὴν ἀξίαν. Μνημονεύεται Δεόμενοι Θεοτόκοι, σειρά κιονοκράνων καὶ δὴ ἐκ τῶν σπανιωτάτων, τῶν ζωομορφικῶν, μάλιστα δὲ θαυμασία μεγάλη ἀψίς, ἴσως κισσίου ἢ τῆς Ὁραίας πόλης ὑπέρθυρον, ὡς καὶ αἱ δύο τετραγῶνοι αὐτῆς παραστάδες μὲν χλιδῶσαν φυτικὴν διακόσμησιν.

Τοιαύτης τέχνης καὶ διακοσμήσεων παλαιὰ χριστιανικὰ γλύπτα εἰς οὐδὲν ἄλλο Χριστιανικὸν Μουσεῖον εὐρίσκονται, εἶνε δὲ ἀνυπολόγιστος σπουδαιότητος προσκτήματα, τὰ ὅποια ἐνοῦμεθα μὲν τὰ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν περιουλλεγέμενα μάρμαρα, συναποτελοῦσιν ἀληθῶς μοναδικὴν συλλογὴν χριστιανικῶν γλυπτῶν.

Πολυτιμότερον δὲ τῶν εἰς τὰς Ἀθήνας μετακομισθέντων κειμηλίων, πλὴν ἄλλων ἀμφοῶν καὶ κειμηλίων ἐκ Μελενίκου καὶ Καστορίας, εἶνε θαυμασιὸς χρυσῶν κέντητος καὶ μεταξοφάντος ἐπιτάφιος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν Παλαιολόγων, ἐπὶ τοῦ ὅποιου διὰ τέχνης λεπτοτάτης καὶ ἀριστοτεχνικῆς περσεύθη ἡ Θεία Λειτουργία μὲν τὸν Χριστὸν μεταδίδοντα εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν καὶ ὑπὸ τοὺς δύο τύπους. Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο θαυμασίως διατηρήσεως καὶ λαμπρότητος χρωμάτων εἶνε ἀναντιρρήτως τὸ κάλλιστον ἔργον τῆς βυζαντινῆς ὑφαντουργικῆς καλλιτεχνίας.

Ἡ Ἐφορευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Μουσείου πολλάκις ἐσχέθη περὶ τῆς τοποθετήσεως τοῦ ἤδη πλουσίου ὀβελίου, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς ποικίλας ἀνυπερβλήτους δυσκολίας ἢ διεύθυνσις, καὶ δὴ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀπαρακοῦς χώρου. Καταρτιζέσθαι δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπιστημονικὴ πρὸς διευθέτησιν ἐργασία καὶ ὁ κατάλογος τῶν συλλογῶν τοῦ Μουσείου.

Εἰς ἄξια λόγου πορίσματα κατέληξε καὶ ἡ ἐσχάτως κατὰ τὸ θέρος τοῦτο γενομένη εἰς Κέρκυραν καὶ Ἡπειρον ἀποστολὴ τοῦ κ. Ἀδάματιου. Περιουλλογὴ πλουσία δὲν ἐγένετο. Ἐκλεκταὶ μόνον εἰκόνες τινές, καὶ δὴ καὶ εἰκονίδιον θαυμασίας τέχνης τοῦ ἐπισήμου ζωγράφου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος Τζάνε Μποννιαλῆ εἰσῆχθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον. Ἀλλ' ἠρευνήθησαν καὶ καταγράφησαν πάντα τὰ ἄξια λόγου κειμήλια, καὶ δὴ τὰ διὰ τὸ Μουσεῖον χρήσιμα, τῆς Κερκύρας ἰδίως καὶ τῶν Ἰωαννίνων. Εἰς τὴν Κέρκυραν πολυτιμότερα καλλιτεχνικὰ ἔργα, μεγάλων Ἑλλήνων ζωγράφων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, τοῦ Τζάνε, τοῦ Τζαγκαρόλου, τοῦ Πουλάκη, ἀνευρέθησαν ἀποκείμενα ἄγνωστα εἰς ἀποκέντρους ἐκκλησίας, ἐξησφαλίσθη δὲ ἡ διάσωσις αὐτῶν, πολυσήμαντος καὶ διὰ τὸ Μουσεῖον καὶ διὰ τὴν μελέτην τῆς ἐπὶ τῆς τουρκοκρατικῆς ζωομορφικῆς τέχνης, ἣτις ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ τῇ Ἐπτανήσῳ μὲν νέον γυ-

όν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως στηριζομένη, ἦνθησεν εἰς ἀληθῆ καλλιτεχνικὴν ἀναγέννησιν.

Ἐν Ἡπείρῳ, ἐνεκὰ τῆς καταστάσεως, δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ μετάθεσις τοῦ κ. Ἀδαμαντίου εἰς ὅσα μέρη ἐσκόπει νὰ μεταβῆ καὶ δὴ εἰς τὴν Β. Ἡπειρον. Εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Πάργας δὲν φαίνεται νὰ σώζηται ἄξιον λόγου τι βυζαντινὸν μνημεῖον. Ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ περὶχωρα εἰς αὐτὴν τὴν Πάργαν φαίνονται νὰ εὐρίσκωνται παλαιὰ χριστιανικὰ κειμήλια εἴτε μεσαιωνικὰ κειμήλια, τὰ ὅποια θὰ ἐπερίμενε τις νὰ εὕρῃ. Κατὰ τὴν ἐκ τῆς Πάργας ἐξοδὸν μετεκομίσθησαν τῷ 1836 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ διεφυλάχθησαν ἀσφαλῶς τὰ λεγόμενα κειμήλια τῆς Πάργας ἐκ τῆς ἐγτὸς τοῦ φρουρίου ἐκκλησίας τῆς Ἰπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, τὰ ὅποια σήμερον ἀπόκεινται εἰς τὸν ἐν τῷ παλαιῷ φρουρίῳ τῆς Κερκύρας νηὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἀλλὰ τὰ κειμήλια ταῦτα, ἐξετραπεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Ἀδαμαντίου, δὲν εἶνε οὔτε ἄξια σχεδὸν τοῦ ὀνόματος, συνιστάμενα εἰς συνήθεις παλαιὰς εἰκόνες καὶ πολλὰς ἀργυρὰς κανδήλας οὐχὶ ἐξαιρετικῆς τέχνης.

Σπουδαιότερον διὰ τὴν τέχνην μνημεῖον τῆς Ἡπείρου εἶνε ἡ κατὰ εὐνοϊκωτάτην τύχην ὑπὸ τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Ἀλεξ. Φιλαδελφέως ἀποκαλυφθεῖσα παρμεγέθους βυζαντινῆς, ἡ περιέχουσα ἐξόχως ἐνδιαφέροντα καὶ παρμολογικὰ τὴν σύνθεσιν ψηφιδωτὰ τοῦ δαπέδου. Ἡ ψηφιδωτὴ αὕτη διακόσμησις τοῦ δαπέδου, ὡς τάπης ποικιλόχρωμος καλύπτουσα αὐτὸ, φαίνεται, ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας, ἂν ἢ ἐπὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ἐπιγραφῆ θεωρηθῆ ὄντως ταυτόχρονος τῆς συνθέσεως τῶν ψηφιδωτῶν καὶ οὐχὶ μεταγενεστέρως προσθήκη, ὅπερ οὐκ ἔδυνάτο νὰ ἐξακριβωθῆ ἐξ ἐπισταμένης ἐρεῦνης, Πάντως εἶνε καὶ γενικῶς τὰ μάλιστα ἀξιοσπουδαστὸν μνημεῖον, ἂν καὶ κατώτερον κατὰ τὴν τέχνην ἀπὸ ὁμοίων ψηφιδωτῆν διακοσμησιν, τὴν ὅποιαν ἀπεκάλυψε τὸ θέρος τοῦτο ὁ κ. Π. Καββαδίας εἰς τὸ ἱερόν τῆς Ἐπιδαύρου, ἐπὶ εὐρυτάτου χώρου ἐκτεταμένην. Εἰδικώτερον δὲ ἡ ψηφιδωτὴ αὕτη διακόσμησις καὶ τῆς Πρεβεζῆς καὶ τῆς Ἐπιδαύρου, ὡς ἐκ τῆς συνθέσεως αὐτῶν, ἐν τῇ ὅποιᾳ ποικιλοτρόπως συμπλέκονται τὰ γεωμετρικὰ σχήματα, ἐνέχει κεφαλαίωδη σημασίαν διὰ τὴν βυζαντινὴν τέχνην, διότι εἰς τὴν εὐρίσκομεν τὴν γένεσιν τῶν τόσον ἀγαπητῶν διακοσμητικῶν θεμάτων (motifs) εἰς τὴν βυζαντινὴν γλυπτικὴν τῶν ἐπιστυλίων καὶ παντοειδῶν θωρακίων καὶ πλαισιωμάτων θυρῶν. Εἰς τὴν Πρεβεζῆν ὡς καὶ εἰς τὰ Ἰωαννίνα, ἄξια θέας εἶνε τὰ τέμπλα τῶν μητροπολιτικῶν νηῶν τῶν ἀρχῶν ΙΘ' αἰῶνος διὰ τὴν πλουσίαν ἐυλογητικὴν ἰδίως φυτικὴν διακόσμησιν.

Πολυσήμαντα καὶ ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ἔποψιν εἶνε τὰ ἐν Ἄρτῃ βυζαντινὰ μνημεῖα τῶν δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου, τῶν ὅποιων πρωτεύουσα ἦτο ἡ Ἄρτα. Περὶ τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ τρόπου τῆς συντηρήσεως τῶν σπουδαιότητων τούτων μνημείων ἀπὸ ἐτῶν ἤδη ἔχει ὑποβάλει ὁ κ. Ἀδαμαντίου εἰς τὸ Ἰπουργεῖον μακροσκελῆ ἐκθέσιν. Ἐν δὲ Ἰωαννίνοις, δὲν σώζονται παλαιὰ βυζαντινὰ μνημεῖα καὶ κειμήλια. Εἰς τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸν σώζονται παλαιὰ εἰκόνες, ἰδίως ἀξιόλογα χειρόγραφα, περὶ τῶν ὅποιων ἔκαμε πολλάκις λόγον ὁ ἐκδότης τοῦ Νέου Ἑλληνομνημονίου. Ἴδε τὸ ἐν Ἰωαννίνοις ἀρχιεπισκοπικὸν καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ κώδικας, Νέου Ἑλληνομνημονίου Τόμ. Ι', 1913, σ. 389-418 καὶ ἐν συνεχείᾳ σ. 419-443: Ἐνθυμήσεις ἐν τοῖς ἐντύποις μνημείοις τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ Ἰωαννίνων. Ἐν Ἰωαννίνοις, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν εἰκόνων καὶ δὴ τοῦ Πουλάκη, μετενεχθεισῶν

γίνεται ἐξ Ἑπτανήσου, ἐπαναρχόμεθα εἰς τὴν παλαιάν βυζαντικὴν παράδοσιν. Ὀλίγη γενικῶς εἶνε τὰ ἐν Ἑλλάδι διασωθέντα βυζαντικὰ μικροτεχνήματα, πολλὰ ἐκ τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν ὑποστάντα καὶ κατὰ διαφόρους περιστάσεις διαρπαγέντα.

Ἄξια λόγου εἶνε τὰ ἐπὶ τῆς νησιδὸς τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων μονῆρι, περὶ τῶν ἑποίων εἶνε μικρὸς λόγος ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνημῶνι. Εἰς τὸ μονῆριον τῶν Φιλανθρωπῶν, ὅπου ἐλειτούργησεν ἡ ὁμώνυμος σχολή, προσείλκυσεν ἰδιαίτερος τὴν προσοχὴν τοῦ κ. Ἀδαμαντίου κόγγη ἀδαθῆς ἀψιδωτῆ ἔχουσα τὴν τοιχογραφίαν τῶν κειτόρων αὐτοῦ, αἵτινες, φέροντες τὴν ἐνδυμασίαν τῆς ἐποχῆς, κλίνουσι τὸ γόνα εἰς τὸν Χριστόν, εἰς τὸν ἑποῖον ἀποτείνουσιν ἰδιότυπον δέησιν, γεγραμμένην ἐπὶ θέλτου. Ἡ τοιχογραφημένη αὕτη κόγγη κρύπτει τὸν τάφον τῶν παλαιῶν βυζαντινῶν διδασκάλων, ὡς δεικνύουσιν ἐπιγραφαὶ κειτορικαί, ἀναγράφόμενα εἰς ἕκαστον τῶν πέντε Φιλανθρωπῶν. Σημασίαν ἐξαιρετικὴν δ' ἔχουσι αἱ τοιχογραφίαι καὶ τῶν ἄλλων μὲν μονῆριων, ἰδίως ὁμοίως τοῦ καϊδίου τῆς μονῆς ταύτης τῶν Φιλανθρωπῶν, ἅπειροι τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ εἶδος τῶν παραστάσεων. Ἰδιάζουσιν δὲ σημάσιαν διὰ τὴν βυζαντικὴν τέχνην καὶ εἰκονογραφίαν ἀποκτῶσιν ὅχι μόνον ἐκ τῆς ἀτέλειότητος ποικιλίας τῶν εἰκονογραφικῶν θεμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐλευθερωτέρας διαθέσεως αὐτῶν καὶ τῆς πλήρους κινήσεως ἐξεικονήσεως τῶν μορφῶν, αἵτινες ζωογονοῦνται μὲ μίαν πνοὴν ἐλευθερῆς ζωῆς ἐπιπνεύσασαν ἐπὶ τῆς ἡρέμου βρυλικῆς ἐκείνης νησιδὸς τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων.

— Αἱ ἐν τοῖς Γενικοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κράτους συλλογαὶ ἱστορικῶν ἐγγράφων ὀλογὲν πλουτίζονται. Πλὴν τῶν ἀρχείων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, αἵτινα παραλαβοῦσα ἡ ὑπηρεσία τῶν Γενικῶν Ἀρχείων ταξινομεῖ, μέλλει προσεχῶς παραλαμβανόμενον νὰ καταταθῆ ἐν ταῖς αὐταῖς συλλογαῖς καὶ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, τὸ ἑποῖον ἀπὸ ἐτῶν φθεῖρεται ὑπὸ τῆς ὑγρασίας καὶ τῆς σήψεως ἐν τοῖς ὑπογείοις τοῦ Πολυτεχνείου. Ἐκ τῶν νέων ἐλασσόνων προσκτημάτων τῶν Γενικῶν Ἀρχείων ἀναφέρομεν τὰ ἐξῆς: Διάφορα ἱστορικὰ ἐγγραφα ἀνήκοντα εἰς τὸ καταστραφέν Ἀρχεῖον τῶν Βουλῶν, Γερουσιῶν καὶ Συνελεύσεων τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, ἀποκείμενα ἐν τοῖς ὑπογείοις τῆς Βουλῆς καὶ διάφορα ἐπίσης δημόσια ἐγγραφα καὶ βιβλία, ὡς πρωτόκολλα, κώδικες, εἰρητήρια κ. λ. π. ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἔτη 1822—1849, αἵτινα παραλαβοῦσα ἡ Διεύθυνσις τῶν Γεν. Ἀρχείων ἐκ τοῦ Ἐλεγκτικῶν Συνεδρίου ἐλπίζει νὰ συμπληρώσῃ διὰ νέας ἐρεῦνης εἰς τὰς ἀπεράντους ἀποθήκας αὐτοῦ. Ἐὰ πλείστα τῶν χειρογράφων τούτων βιβλίων καθὼς καὶ τῶν ἐγγράφων εἶνε ὑπολείμματα τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἀγῶνος, τὸ ἑποῖον ὀγκωδέστατον ἐν παρεδόθη πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνῆδριον πρὸς φύλαξιν, τοῦτο δὲ μάλιστα μέρος τοῦ Ἀρχείου ἐπώλησεν ὡς ἀχρηστον χάρτην, ὅτι δὲ παρυσώθη κερτάσεν ὑστερον ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἐταιρεία. Ἐπίσκοποντα περίπου ἱστορικὰ ἐγγραφα προσερχόμενα ἐξ Ἰωαννίνων, διαβιβασθέντα εἰς τὰ Γεν. Ἀρχεῖα ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου. Ὑπερδιακόσια ἐγγραφα καὶ χειρόγραφα τοῦ 18 αἰῶνος ἀφορῶντα ὡς τὸ πλείστον εἰς τὴν ἱστορίαν μονῶν τινῶν τῆς Στερεῆς Ἑλλάδος εὑρεθέντα ἐν τινι ἐρμαρίῳ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ συλλεγόμενα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀγρινίῳ δολοφονηθέντος καθηγητοῦ Δ. Ἀγγελίζου. Κώδικα τοῦ νοταρίου Ἀθηνῶν Γ. Πούλου περιλαμβανόμενα νοταριακάς πράξεις τῶν ἐτῶν 1822—1834. Πρωτόκολλον εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐγγράφων τοῦ ἔτους 1829 τῆς προσωρινῆς Διοικήσεως Σχοπέλου, κ. λ. π.